శుభమస్తు.

శ్రీహర్షకవీంద్రప్రణీతమై
నైషధంవిద్వదౌషధమని పండితులచే
మిక్కిలిశ్లాఘింపఁబడుచున్న
నైషధకావ్యమునందలి
త్రయోదశచతుర్దశసర్గాత్మకమైయున్న

పంచనళీయము

పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ
శ్రీమహోపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథసూరివిరచితంబగు
జీవాతునామంబుగలవ్యాఖ్యానముతోఁగూడ

సరస్వతి - తిరువేంగడాచార్యులచే
లేఖకప్రమాదజనితదోషంబులపనోదింపఁబడి
శ్రీమచ్చెన్నపురవర్తియగు
సరస్వతీనిలయమనెడు
స్వకీయముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె

౧౮౭౧ సం॥

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

నైషధకావ్యస్యవ్యాఖ్యానే- త్రయోదశస్సర్గః.

పంచనలీయమ్.

వ్యా॥కల్పద్రుమానితి॥ అథకీకటనిషేధానంతరం-విమానధుర్యాః- శిబికాధృతః - ఆత్మాశ్రయాం స్వాధారాం తాందమయంతీం - పరిమళాస్సౌరభ్య విశేషాః-ఆత్మాశ్రయాం స్వోపజీవినీంభృంగమాలాంనిఖిలనందనశాఖిబృందాదపగమయ్య కల్పద్రుమాన్ పంచామరతరూనివ రాజకాద్రాజసమూహాత్ - గోత్రక్షేత్ర్యాదినా

మూలమ్॥కల్పద్రుమాన్పరిమళాఇవభృంగమా
లామాత్మాశ్రయాంనిఖిలనందనశాఖిబృందాత్
తాంరాజకాదపగమయ్యవిమానధుర్యానిన్యుర్న
లాకృతిధరానథపంచవీరాన్ ॥౧॥ సాక్షాత్కృ
తాఖిలజగజ్జనతాచరిత్రా తత్రాధినాథమధికృ

త్య వృషత్ - అపగమయ్యాపనీయ-నలాకృతిధరాన్-నలాకృతిధారిణః-పంచవీరాన్నిన్యుః ప్రాపయామాసుః ॥ ౧॥సాక్షాదితి ॥ అథపంచవీరప్రాపణానంతరం- సాక్షాత్కృతమఖిలజగత్సు జనతాయాః జనసమూహస్య చరిత్రంయయాసాసా సరస్వతీ తత్రపంచసుమధ్యేదివోధినాథమధికృత్య దిశ్యతథా తేనప్రకారేణ ఊచేఉవాచ-

యథాశచీపతిరింద్రశ్చనాభ్యధాయి అభిహితోనభవతి-
తస్యేంద్రస్యనైషధకాయమాయానళరూపకల్పనాచన
ప్రాకాశినప్రకాశితా ॥ ౨ ॥ అథలోకపాలానలంచ
ప్రత్యేకంచతుర్భిశ్చతుర్భిఃశ్లోకైశ్శ్లేషభంగ్యావర్ణయతి॥
బ్రూమఇతి॥ హేవరవర్ణినిఉత్తమాంగనే॥ ని॥ ఉత్తమా
వరవర్ణినీత్యమరః-ద్విషతశ్శత్రోర్బలస్యబలాసురస్య-అ
న్యత్ర-ద్విషద్బలానాంశత్రుసైన్యానాం॥ని॥ బలోసురే
బలంసైన్యఇతివైజయంతీ విజిత్వరపౌరుషస్యజైత్రపరా
క్రమస్యఅస్యవీరస్య-ఇంద్రనళయోస్సామాన్యనిర్దేశః-

త్యదివస్తథాసౌ । ఊచేయథాచనశచీపతిరభ్య
ధాయిప్రాకాశితస్యనచనైషధకాయమాయా
౨॥ బ్రూమఃకిమస్యవరవర్ణినివీరసేనోద్భూతి●
ద్విషద్బలవిజిత్వరపౌరుషస్య। సేనాచరీభవదిభా
ననదానవారివాసేనయస్యజనితాసురభీరణశ్రీః
౩॥ శుభ్రాంశుహారగణహారిపయోధరాంకచుం

వీరసేనానాముద్భూతిముజ్జృంభణం -అన్యత్ర - వీరసే
నాన్నృపాదుద్భూతిముత్పత్తిం- కింబ్రూమః-యస్యవీర
స్యరణశ్రీః- సేనాచరీభవతో సైనికాయమానయోః-
ఇభాననదానవారోర్యః వినాయకపిష్టైః వా సేనఅధిష్ఠానే
నజనితాఅసుగణాంభీర్యమాసా-అన్యత్ర సేనాచరీభవ
తాం సేనాచారిణాంఇభానాం ఆననేషుదానవారిణాంమ
దాంబూనాంవాసేన వాసనయాసురభిర్జనితాసుగంధిః
కృతా-థ్రిలోపేపూర్వస్యదీర్ఘోణః॥ ౩ ॥శుభ్రేతి॥ ఏషవీర
శ్శుభ్రాంశుశ్చంద్రః- హారస్యేమేహారాః గణాః ప్రసు

ధాః హరస్యాపత్యం హారిః స్కందః-పయోధరాంకచుం
బిమె ఘోత్సంగసంగీఇంద్రచాపః-తైఃఖచితాఃస్వతేజో
భిః సంవృతాః ద్యుమణిప్రభాః సూర్యతేజాంసి యాభి
స్తాభిఃబహురనేకోలాభః-త్రిపురవిజయాదిర్యస్మిన్ తేన
రణేన అఘీనతాభిః పూజితాభిః అఘ్నపూజాయాంక
ర్మణి క్తః- అమరవాహినీభిస్సురసేనాభిః సమితిరణేచ
యాత్రాసుజైత్రయాత్రాసుచాన్వాస్యసేవ్యతే ఉపాస్య
తే-అన్యత్ర-శుభ్రాంశుభిరుజ్జ్వలమయూఖైఃహారగణైః
ముక్తాహారజాలైః హారిపయోధరాంకచుంబిభిః మనో

బీంద్రచాపఖచితద్యుమణిప్రభాభిః। అన్వాస్యతే
సమితిచామరవాహినీభిర్యాత్రాసుచైషబహు
లాభరణాఘీనతాభిః॥౮॥ భూమీభృతస్సమితిజి
ష్ణుమపవ్యపాయం జానీహినత్వమఘవంతమ
ముంకథం విత్।గుప్తంఘుటప్రతిభటస్తనిబాహు

హారకుచోత్సంగ సంగిభిః ఇంద్రచాపైః తథాభూతభూ
షణదీప్తిభిః ఖచితామిశ్రితాః ద్యుమణిప్రభాః సూర్య
ప్రభాయాభిస్తాభిఃబహులైరాభరణై రఘీనతాభిఃచా
మరవాహినీభిః చామరగ్రాహిణీభిః సమితిసభాయాం
యాత్రాసు దేవతామహోత్సవాదిషుచఅన్వాస్యతే
౮ ॥భూమీభృతఇతి॥ హేఘుటప్రతిభటస్తనిఘుటోపమకు
చే సమితిసంయతిభూమీభృతఃపర్వతాన్జిష్ణుంజేతారం
నలోకేత్యాదినాషష్ఠీప్రతిషేధాత్-కర్మణి ద్వితీయా-
అవిక్లైనూనః పవేర్వజ్రస్య అపాయో యస్యతం అపవ్య
పాయంనిత్యనప్రహస్తం- అముంవీతంకథం చిదపి అమఘ

వంతంమఘవతఇంద్రాదన్యం నతుజానీహి నైవవిద్ధి- ఇం
ద్రశ్చేదక్షిసహస్రంక్వగతంతత్రాహ- గుప్తంనిగూహి
తమేతదీయంబాహునేత్రంబహునేత్రత్వం- యువాది
త్వాదణ్ప్రత్యయః- తదేవఅద్భుతమతిశయం నాలోక
సేనపశ్యసిఅన్యత్రభూమీభృతోరాజ్ఞఃజిష్ణుమపవ్యా
యంనాశరహిత మముంవీరంత్వం అఘవంతం పాపవం
తంనజానీహిపుణ్యశ్లోకత్వాదస్యేతిభావః- గుప్తంరక్షిత
మక్షతమిత్యర్థః- బహూనాంనేతాతస్యభావస్తత్త్వం
బాహునేత్రం-రాజాధిరాజత్వం - పూర్వవదణ్ప్రత్య
యః-సౌభ్రాత్రాదివదితిగమయంతి- నాలోకసేకిమితి

నేత్రంనాలోకసేతిశయమద్భుతమేతదీయం॥౫
లేఖానితంబినిబలాదిసమృద్ధరాజ్య ప్రాజ్యోప
భోగపిశునాదధతేసరాగం । ఏతస్యపాణిచగ

కాసుః-అన్యత్సమానం॥౫॥లేఖాఇతి॥ హేనితంబినిప్రశ
స్తనితంబే-ప్రశంసాయామినిః- బలాదీనాం బలాద్యసు
రాణాంయానిసమృద్ధానిరాజ్యానితేషాం ప్రాజ్యోపభో
గస్యప్రభూతానుభవస్యపిశునాః ప్రకాశకాఃలేఖాః
దేవాః-ఏతస్యపాణీచచరణౌచ-పాణిచరణం-ప్రాణ్యం
గత్వాదేకవద్భావః- సరాగంసానురాగందధతేశిరసా
ధారయంతి-ప్రణమంతీత్యర్థః- ధాఞః కర్తరిలటితజిబ
హువచనం- తత్తస్మాదనేన హరిణాదేవేంద్రేణపత్యా
సార్థంశచీవముదముద్వహస్వ- శచ్యాస్సపత్నీభవేత్య
ర్థః-ఇత్యేకోర్థః- అన్యస్తుసరాగమాతామ్రతలమేత
స్యవీరస్యపాణిచరణంబలాదీనిరాజ్యాంగాని ॥ని॥ స్వా

మ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలానిచ । రా
జ్యాంగానీత్యమరః-తైస్సమృద్ధరాజ్యస్యయః ప్రాజ్యో
పభోగః తస్యపిశునాస్సూచకాః లేఖాః మత్స్యాదిరే
ఖాఃదధతే దధత్తే-దధధారణ ఇతిధాతోర్భ్వాదికాల్లటి
తజ్యేకవచనం-తదనేనవీరేణపత్యాసార్ధం హరిణాశచీవ
ముదముద్వహస్వ॥౬॥ఆకర్ణ్యేతి॥ సుదతీశోభనదంతా-
అత్రవయసిదంతస్యేత్యేతల్లక్షణాభావాదగ్రాంతాది
సూత్రేచకారార్దతాదేశః-సుదత్యాదిశబ్దానాంయో
గరూఢత్వాత్ స్త్రియాంసంజ్ఞాయామితి వికల్పాదితి కే

ణంతదనేనపత్యాసార్ధం శచీవహరిణాముదము
ద్వహస్వ।౬॥ఆకర్ణ్యతుల్యమఖిలాంసుదతీలగం
తీమాఖండలేపిచనలేపిచ వాచమేతాం। రూపం
సమానముభయత్రవిగాహమానా శ్రోత్రాచ్చని
ర్ణయమవాపదసౌననేత్రాత్॥ ౭॥ శక్రఃకి
మేషనిషధాధిపతిస్సవేతిడోలాయమానమనసం

చిత్-ఏతదేవాభిప్రేత్యసుదత్యాదయః ప్రతివిధేయా ఇ
త్యాహవామనః-ఉగితశ్చేతిఙీప్-ఆసాభైమీఆఖండలే
పినలేపిచతుల్యమవిశేషేణలగంతీంసంబధ్నంతీం-ఏతాం
వాచమాకర్ణ్య-ఉభయత్ర ఇంద్రనళయోస్సమానం
నిర్విశేషంరూపమాకారంచవిగాహమానాఅగ్రేదర్శం
దర్శంఆలోచయంతీశ్రోత్రాచ్ఛ్రోత్రేంద్రియాన్ని
ర్ణయంనావాపత్ నేత్రాచ్చక్షురింద్రియాచ్చనిర్ణయం
నావాపత్-ఆప్తైస్స్వానుభవాచ్చననిశ్చేతుంశశాకే
త్యర్థః॥౭॥శక్రఇతి॥అథసాభగవతీసరస్వతీ ఏషవీరఃశ

క్రః కింసనిషధాధిపతిః స్వప్రాణనాథో నళో వేతి డోలా
యమానమనసం - దేవ్యాః శ్లేషోక్త్యా ఆకారసామ్యాచ్చ
సందిహానచిత్తాం భైమీం సమవేక్ష్య తత్ర పంచవీరమధ్యే
పవనస్య సఖాయమగ్నిం నిర్దిశ్య హస్తేన ప్రదర్శ్య అస్యాం
భైమ్యాం విషయే భూయో వచసాం స్రజం వాక్యపరంప
రాం అసృజత్ - జగాదేత్యర్థః ॥ ౮ ॥............ *
ఏష ఇతి ॥ ఏష వీరః ప్రతాపస్యోష్మణః నిధిః అయం సదా
ఉద్గతిమాన్ ఊర్ధ్వజ్వలనవాన్ ధనాని విచిత్రవస్త్రాణి జ
యతీతి ధనంజయః ధనంజయసంజ్ఞికః ॥ ని ॥ వీతిహో
త్రో ధనంజయ ఇత్యమరః ॥ సంజ్ఞాయాం భృతృవృజీత్యాది

సమవేక్ష్య భైమీం । నిర్దిశ్య తత్ర పవనస్య సఖాయ
మస్యాం భూయోసృజ ద్భగవతీ వచసాం స్రజం
సా ॥ ౮ ॥ ఏష ప్రతాపనిధిరుద్గతిమాన్ సదాయం
కింనామ నార్జితమనేన ధనంజయేన । హేమప్ర
భూతమధిగచ్ఛ శుచేరముష్మాన్నాస్త్యేవ కస్య చ

నాఖిచిముమాగమః - తేనానేన కింనామ కింకిల నార్జితం
నలబ్ధం - సర్వం చ లబ్ధమేవేత్యర్థః కింనామ కింనామధేయ
మితి కేచిత్ - శుచేః శుచినామకాదముష్మాత్ ॥ ని ॥ శుచిర
ప్పిత్తమిత్యమరః - హేమ సువర్ణం ప్రభూతముత్పన్నం అధి
గచ్ఛ విద్ధి ॥ శ్లో ॥ అగ్నేరపత్యం ప్రథమం సువర్ణమితి స్మరణా
త్ - భాస్వరరూపస్య రూపాంతర ప్రకాశకరూపకస్య -
సంపత్సమృద్ధిః కస్యచన - ఇతోన్యస్య కస్యచిదపి నాస్త్యేవ
అన్యత్ర తు - ఏష ప్రతాపస్య తేజోవిశేషస్య నిధిః ॥ ని ॥ సప్ర
తాపః ప్రభావశ్చ యత్తేజః కోశదండజమిత్యమరః - అ

యంసదా ఉద్గతిమాన్ ఉదయవాన్నిత్యోదితఇత్యర్థః-
అనేకక్షాత్రజయేనకరణేనకింనామధనంనార్జితం - జ
యేనైవసర్వస్వం సంపాదితమిత్యర్థః-క్షత్రియస్యవిజి
తమితిస్మరణాత్ -శుచేఃపవిత్రాదముష్మాత్ ప్రభూతం
ప్రాజ్యం హేమసువర్ణమధిగచ్ఛ ప్రాప్నుహి- ఏతత్పరి
గ్రహాదాఢ్యాభవేత్యర్థః-భాః కాంతిః స్వరః కంఠధ్వనిః
రూపం సౌందర్యం తేషాం సంపత్ కస్యచన-అన్యస్యకస్యా
పినాస్త్యేవేత్యర్థః॥౯॥ అత్యర్థేతి॥ హేరుచికణి
కమనీయకణే- నాసికోదరీత్యాదివా వికల్పాదీకారః-
అత్యర్థాయా అతిమాత్రాయాః హేతిపటుతాయాః
జ్వాలాపాటవస్యకబళీభవన్త్యాస్సభవత్ -ఇంధనీభవదితి

నభాస్స్వరరూపసంపత్ ॥౯॥ అత్యర్థహేతిపటు
తాకబళీభవత్తత్పార్థివాధికరణప్రభవా
స్యభూతిః। అప్యంగరాగజననాయ మహేశ్వర

భావః - తత్పార్థివంపార్థివద్రవ్యమేవఅధికరణమాశ్ర
యఃతదేవప్రభవత్యస్మాదితిప్రభవఃకారణంయస్యాస్సా
అస్యవీరస్యసంబంధినీభూతిఃభస్మాపి- తపస్వినోమహే
శ్వరస్యాప్యంగరాగజననాయాను లేపనసంపాదనాయ
సంజాయతేభవతి-అన్యత్రతు-హేతిపటుతాఆయుధపా
టవం॥౧౦॥ హేతిర్జ్వాలాంశుగాయుధమితివైజయంతీ -
తస్యకబళీభవద్భిః తైస్తైఃపార్థివైఃరాజభిస్సహాధికారణ
స్సఏవప్రభవోయస్యాస్సా-విజయలబ్ధాఅస్యభూతిస్సం
పత్ ॥౧౦॥ భూతిర్భస్మనిసంపదీత్యమరః- మహేశ్వరస్య
మహాప్రభోరపితపస్వినఃశోచ్యస్యాపిరాగజననాయసం

తోపశాయ-సర్వోపకారిణీత్యర్థః- అంగత్యామం త్ర
ణే॥ ౧౦ ॥పితదితి॥ పితుముఃఖమివముఖంయస్యాస్తస్యా
స్సంబుద్ధిః-హేపితృముఖభాగ్యవతీత్యర్థః॥ శ్లో॥ధన్యా
పితృముఖీకన్యాధన్యోమాతృముఖః పుమానితివచనాత్
అనావశేషావిబుధసంసద్దేవసభా-పితపవముఖంయస్యా
స్సా॥ శ్రు॥అగ్నిముఖా వై దేవా ఇతిశ్రుతేః॥ని॥బర్హిర్ముః
ఖాఃక్రతుభుజఇత్యమరః-అస్యయమతోపిమహేంద్ర తో
పియమస్యమహేంద్రస్యచ-షష్ఠ్యర్థే సార్వవిభక్తిక
స్తసిః-మాధ్యస్థ్యం-దక్షిణపూర్వదిక్పతిత్వా దితిభావః
మహాస్వినంతేజస్వినం-ఎనంఅవేహి ప్రా పుహి-సదా

స్యసంజాయతేరుచిరకణీః-తపస్వినోపి ॥౧౦॥ఏ
తన్ముఖావిబుధ సంసదసావశేషా మాధ్యస్థ్యమ
స్యయమతోపిమహేంద్రతోపి। పినంమహాస్విన
మవేహిసదారుణోచ్చైః ర్యేనామునాపితృము
ఖిధిరియతేకరశ్రీః ॥ ౧౧ ॥ నైవాల్పమేధసప

రుణాదారుసహితేన-సేంధనేనేత్యర్థః- యేనామునా
వీరేణఉచ్చైః మహాతీకరశ్రీఃఅంశుసంపత్ ధిరియతేధా
ర్యతే-అన్యత్ర తు-విబుధసంసద్విద్వత్సభా పితన్ముఖావి
త్తత్ప్రధానాపితదేకశరణేత్యర్థః - తథాఅస్యయమ
తోయమాత్ - మహేంద్రతోమహేంద్రాచ్చ - పంచ
మ్యాస్తసిల్ -మాధ్యస్థ్యంసమవర్తిత్వంమహాస్వినంతే
జస్వినంఉత్సవవంతంవా ॥ని॥ మహస్తూత్సవతేజసోరితి
సాంతేష్వమరః-సదాసర్వదాఅరుణా ఆతామ్రాకరశ్రీ
హస్తశోభా ॥ని॥బలిహస్తాంశవఃకరాఇత్యమరః॥౧౧॥

నే । పటో [illegible] హార త్తస్యోరిస్య పక్సేంధనే [illegible]
[illegible] ఖేలాసిత్వ మప్యం నైవ-కింత్వ్రత్యమిత్యర్థః-స
[illegible] కాష్ఠానాం [illegible] - హారేణ [illegible]
[illegible] వేత్య వ్యయీభావః-సమసతో స్త్రత్ర్ణానిరిపనః-రిప
వఃకిమితికాకుః- కాష్ఠానిదహంతో స్యత్రృణాన్యగణ్యా [illegible]
[illegible] ఉద్ధావవానస్య [illegible] తిమోం [illegible] వేగవాన్ [illegible]
[illegible] స్పృష్టోవిరోధినా కేనాంబునా - వరం
[illegible] శత్యేతి కాకుః-నశక్యేతి భావః - దివ్యస్యాస్యా
[illegible] నత్వాచ్చేత్యర్థః-అన్యత్ర పటోః ప్రగల్భస్య [illegible]
[illegible] మేధసేంధనప్రజ్ఞైః [illegible]

[illegible] త్తస్య మధ్యే సమిన్ని వసతో [illegible]
[illegible]
[illegible] కేనవిరో [illegible]
గణ్యం గిరముక్త్వ [illegible] నభాభ్యా [illegible]
నవి శేషమవా [illegible] ఇతి చేనలో యమితం

[illegible] గ్రహణనో [illegible] భ్యాం [illegible]
[illegible] వచనాత్ [illegible] న్యత్ర [illegible]
[illegible] త్యయః- [illegible] త్తస్య [illegible] నైవ మధ్యే [illegible]
[illegible] మధ్యే॥ని॥సమిత్సం [illegible] విశ్యేతి [illegible]
[illegible] ఉద్ధానవాన [illegible]
[illegible] ॥న॥ వేగినా [illegible] తరస్య [illegible] వత్వా [illegible]
[illegible] కేనవిరోధినా [illegible] పేక్ష్యః- నకేనాపి [illegible]
[illegible] సమిద్భిః [illegible] బుద్ధ్యత [illegible]
[illegible] శో [illegible] ధత్త్వా [illegible] అహారాపి

నాంపత్యాదిష్వితిరేఫాదేశః - నచనైషధో నలశ్చతా
భ్యాంసాధారణీంసమానాం- అగ్నిర్ధర్మిసాధారణాదజ్ఞా
త్తవ్యఇతివికల్పాదజ్ఞతాజ్జీప్-ఏతాంగిరంనిపీయఆకర్ణ్య
విశేషమన్యతరాగ్యావధారణంనావాప్తవత్యాఅనాప్తవ
త్యాఃఅస్యాభైమ్యాః - తంపురోవర్తిపురుషంప్రతిపకం
చిత్తంపకాబుద్ధిరయంనళఇత్యూచే-అన్యచ్ఛిత్తమయమ
నలోఽగ్నిరితిబ్రూతేస్మ-నలానలకోటిద్వయావలంబిసంశ
యోననివృత్తఇత్యర్థః॥౧౩॥ఏతాదృశీమితి॥అథసరస్వతీ
ఏతాదృశీం- సందేహః ప్రాగుక్తః చిత్రమాకస్మికప్ర

ప్రతిచిత్తమేకంబ్రూతేసచాన్యదనలోఽయమితీ
దమస్యాః ॥౧౩॥ ఏతాదృశీంధవిలోక్య సరస్వ
తీతాంసందేహచిత్రభయచిత్రితచిత్తవృత్తిమ్ ।
దేవస్యసూనుమరవిందవికాసిరశ్మేరుద్దిశ్యదిక్పతి
ముదీరయితుంప్రచక్రే ॥౧౪॥ దండంబిభర్త్యయ
యమహోజగతస్తతస్య తత్కంపాకులస్యస

తిబంధజమాశ్చర్యం - నలత్యాగాదనలస్వీకారాచ్చ భ
యంప్రతైభ్వైశ్చిత్రితాశబలితా చిత్తవృత్తిర్యస్యా
స్తాంతాందమయంతీం విలోక్యఅరవిందానివికాసయంతి
యేరశ్మయోయస్యతస్యదేవస్యసూర్యస్యసూనుందిక్ప
తింయమముద్దిశ్యనిర్దిశ్య ఉదీరయితుంవ్యాహర్తుంప్రచ
క్రేప్రచక్రమే ॥౧౪॥ దండమితి ॥ అయంకండోఽదుష్టద
మనంగదాచఆలంబనుష్టిశ్చప్రతీయతే- తంబిభర్తి-త
త్రోదండభయాత్ కంపాకులస్య సకలస్య జగతఃపంకే
షాపేకదణ్ణమేవపాతోనస్యాత్ - అహో- యస్యదం

డధారణాదన్యస్యఅపతనమిత్యాశ్చర్యం-అన్యత్ర-అస్య
యథాపరాధదండనాజ్జగతోనిష్పాపత్వమిత్యర్థః ॥శ్లో॥
రాజభిర్ధృతదండాస్తుకృత్వాపాపానిమానవాః।నిర్మ
లాస్స్వర్గమాయాంతిసంతస్సుకృతినోయథేతిస్మరణా
త్-తథా।శ్లో॥ గురురాత్మవతాంశాస్తా రాజాశాస్తాదు
రాత్మనామ్। ఇహప్రచ్ఛన్నపాపానాం శాస్తావైవస్వ
తోయమఇతి- ఉభయోర్దండధారణస్మరణాచ్చేతిభావః
కించస్వర్వైద్యయోరశ్వినోరపి మదవ్యయదాయినీభిః
వైద్యాహంకారహారిణీభిఃతయోరప్యసాధ్యాభిరిత్యర్థః
ఏతస్యరుగ్భిరేతత్కర్తృతరోగైః॥ని॥(శ్లో)రుగుజ్ఝితాచోపతా

కలస్యనపంకపాతః।స్వర్వైద్యయోరపిమదవ్య
యదాయినీభిరేతస్యరుగ్భిరమరఃకిముకశ్చిదస్తి॥
౧౫॥మిత్రప్రియోపజననంప్రతిహేతురస్యసం
జ్ఞాసుతాసుహృదయంనజనస్యకస్య।ఛాయేద్ధృ

పరోగవ్యాధిగదామయాఇత్యమరః- రుజేర్ధాతోః క్విప్
నమ్రియతఇత్యమరోమరణరహితః కశ్చిదస్తికిమునకో
ప్యస్తి-సర్వాంగికత్వాదస్యేతిభావః- అన్యత్రతుఅశ్వి
నోరపిసౌందర్యహారిణీభిః - ఏతస్యరుగ్భిః రుచిభిర్లావ
ణ్యైరిత్యర్థః ॥స్యుఃప్రభారుగ్రుచిరిత్యమరః- రుచదీప్తా
వితిధాతోఃక్విప్-మ్రియతఇతి నరోమృతప్రాయోనభవ
తీత్యర్థః-పచాద్యచ్-కశ్చిదిత్యాదిపూర్వవత్ ॥ ౧౫ ॥
మిత్రేతి॥ సంజ్ఞాసంజ్ఞాదేవీతి శ్రుతాప్రసిద్ధామిత్రప్రి
యాఅర్కదయితాఅస్యోపజననముత్పత్తింప్రతిహేతుః
జననీత్యర్థః- అయంకస్యజనస్యఅసూర్హారతీత్యసు

హ్యాంతి - పాణిగ్రహణేన-సుఖ్యేన స్త్రీత్వ సామ్యాత్సరస్వాం శ
త్వాదితి భావః- ఛాయామాఛాయామాఖ్యామిత్ర పత్నీయామ భిన్న
ప్రవృత్తిప్రకీజననీలకుత్ర చిత్తాత్యాపి శాస్త్రైకాధ్య గాస్థ
నాధిగతా-సూర్యస్యద్వ్యాఖ్యార్యే సంజ్ఞాఛాయాన-తత్ర
సంజ్ఞైనాస్యజననీతి శాస్త్రీయ తేనఛాయేత్యర్థః - కించ
యామేనయమమాఖ్యానాము నైవ నియమేనేంద్రియ నిగ్రహ
హేణతపస్తప్తం-అస్య త్రతు-అస్యవీరస్య సంజ్ఞాహస్తా
దిచేష్టా ॥ని॥ సంజ్ఞారక్షార్థ్యాపై తస్యాంహస్తాద్యైస్సూ
చనాపిచేతి వైజయంతీ-మిత్రాణాం సుహృదాం ॥ వి॥
మిత్రంసుహృదిమిత్రోర్కఇతి విశ్వః-ప్రియమైత్రావజనేన [illegible]

గస్యచనక[illegible]మపత్యాగామితప్తం యమేనస్నియమ
నేనతపోము నైవ ॥౧౬॥ కించ ప్రభావసమితా
ఖిలరాజతేజాదేవః పీతాంబరమణిః రమణీశోక
మూర్తిః। ఉత్తాక్షింతిమాకమసున ప్రతిశాతిశ

సంపాదనంప్రతిహేతుః శోభితా- అయం కస్యజనస్య [illegible]
హృత్సుఖానఅస్యపూర్వద్యామా[illegible]తిశ్చ ॥ ని॥ ఛాయా
మార్తప్రజామాకాంతిరిత్యమరః కుత్ర చక్వాపినాధ్యగా
మినాధిగతా-అమునాయమేన నియమేనచ [illegible] మనిరా
మాఖ్యాంతపస్తప్తమేవ-అస్యధాకథమయం [illegible]
భావః ॥౧౬॥ కించేతి ॥ కించ ప్రభాభిరవసమితస్ఖిలాంతి
మఖిలంరాజ్ఞశ్చంద్రస్యతేజో యేనసః - రమణీయమూ
ర్తిః అంబరమణిదేవసూర్యః-ఉత్తి[illegible]ప్రాప్యస్య సే
మోక్షః-అస్యపితా-అస్య [illegible]
[illegible]

ప్రదా-నప్రతిభాతిప్రతిభాత్యేవ- పరేష్వన్యేషుగదాన్
రోగాన్ నియోక్తః ప్రయోక్తః- త్వన్నంతత్వాన్నలో
కేత్యాదినా షష్ఠీప్రతిషేధాత్కర్మణి ద్వితీయా- అస్యకృ
ష్ణత్వం యమత్వం అన్యత్ర-అంబరమణిస్సూర్యః-కృదికా
రాదీకారః- తద్వద్రమణీయమూర్తిః- అస్యపితా వీర
సేనః పరిభావే సప్రతాపేన నమితాన్యఖిలానిరాజ్ఞాం తే
జాంసి యేన సః ॥ని॥ రాజాతుక్షత్రియచంద్రయోరితివి
శ్వః-శక్తిః ప్రభుమంత్రోత్సాహలక్షణం సామర్థ్యం ॥ని॥
కాసూసామర్థ్యయోశ్శక్తిరిత్యమరః- శేషం పూర్వవ
త్-పరేషు శత్రుషు గదామాయుధవిశేషం నియోక్తరస్య
కృష్ణత్వం విష్ణుత్వం ॥ని॥ కృష్ణాఖ్యాశ్శమనవ్యాసధనంజయ
శక్తిః కృష్ణత్వమస్య చ పరేషు గదాం నియోక్తః ॥

౧౭॥ ఏకః ప్రభావమయమేతి పరేతరాజౌ తజ్జీవి
తేశధియమత్ర విధత్స్వ ముగ్ధే। భూతేషు యస్య

జనార్దనా ఇతి శాశ్వతః ॥౧౭॥ ఏక ఇతి॥ అయమేకః పరేతా
నాం ప్రేతానాం రాజౌ పక్షౌ ॥ని॥ పరేతప్రేతసంస్థితా ఇ
త్యమరః- ప్రభావం ప్రభుత్వమేతి-దస్రసహోదరస్య
అశ్వినీభ్రాతుః- యస్యాయమస్య భూతేషు ప్రాణిషు మ
ధ్యే భూర్యనేకం భూతం- వశంగతో వశ్యః తస్య భావం వ
శ్యత్వం-సమాశ్రియతి ఖలు- హే ముగ్ధే అస్మిన్ పుంసి జీవి
తేశధియం యమ బుద్ధిం విధత్స్వ పి ధేహి-అన్యత్ర తు-పరే
షాం-శత్రూణాం ఇతరేషాం స్వేషాం చ ఆజౌ యుద్ధే ప్ర
భావం సామర్థ్యమేతి- దస్రసహోదరస్యాశ్వినీసదృశ
స్యాయస్యాస్య భూతేషు పృధివ్యాదిషు-మధ్యే ఇయం భూః

సమమస్యత్-అత్రాస్మిన్ జీవితేశధియం ప్రాణేశ్వర
బుద్ధిం విధేహి ॥ని॥ జీవితేశోయమేకాంత ఇతి విశ్వాః॥౧౮॥
గుంభ ఇతి॥ శమనస్నైషధయోర్యమనలయోస్సమానవిష
గిరాం గుంభస్సందర్భః అనేకేషాం నళానాం దర్శనేన జా
తశంకే వైదర్భ్యాశ్చిత్తే శంకాం నిర్మాణమ ఇతియత్ - త
దేవపిష్టంపిపేష- ప్రాగేవసాశంకే పునశ్శంకోత్పాద
నం పిష్టపేషణప్రాయమిత్యర్థః - అత్రసాశంకశంకో
త్పాదనపిష్టపేషణయోర్వాక్యార్థయోరేకతాప్రం

ఖలుభూరియమస్య వశ్యభాషం సమాశ్రయతిద
ప్రసహ్యాదరస్య ॥౧౮॥ సంభోగిరాం శమ
ననైషధయోస్సమాన శ్శంకావనేకనలదర్శన
జాతశంకే । చిత్తేపిదర్భవసుధాధిపతేస్సుతా
యాయన్నిర్మమె ఖలుతదేవపిపేషపిష్టం॥౧౯॥
తత్రాపితత్రభవతీభృశసంశయాళ్లో రాలో
క్యసావిధినిషేధనివృత్తిమస్యాః। పాథఃపతిం ప్ర
తిధృతాభిముఖాం గుళికపాణిః క్రమోచితము

భవేనసాదృశ్యాఔపాద సంభవద్వస్తుసంబంధో వా
క్యార్థవృత్తినిదర్శనాలంకారః॥౧౯॥ తత్రేతి॥ సాతత్రభవతీ
పూజ్యా-ఇతరేభ్యోపిదృశ్యత ఇతి తల్ప్రత్యయః-సా సర
స్వతీతత్రాపితస్మిన్ పురుషేపి భృశం సంశయాళ్లోస్సాం
శయిక్యాః-ఆలుచిశీఙ్గ్రహణాదాలుచ్ - అస్యాదమయం
త్యాః విధినిషేధయోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః - నివృత్తిమభా
వమాదాసీన్యం-ఆలోక్యక్రమోచితం క్రమప్రాప్తం పా
థఃపతిమప్పతిం వరుణం ప్రతిధృతాః ప్రసారితా అభిము

ఖా అంగుళ్యో యస్యస్సధృతాభిముఖాంగుళీకః-నద్యృత శ్చేతికప్-సపాణిర్యస్యాస్సాసతీ - అభిధాతుంఉపాక్ర మత ఉపక్రాన్తవతీ- క్రమేలజిపో ప్రాఖ్యాంసమస్తా ఖ్యామితితజ్ ॥౨౦॥ యేతి॥యాచమూస్సేనాసర్వతోము ఖతయావ్యవతిష్ఠమానాజలత్వేనవ్యవస్థితరూపా-నైకే నఅనేకేన-నఞర్థస్యనశబ్దస్యసుప్సుపేతిసమాసః- తెవి దారకాః కూపకాపరాఖ్యాః - జలశోషకాలే జలార్థంతీ రేకృతాఃకూపప్రతికృతయోగర్తాయస్యాంసా ॥ ని ॥ కూపకాస్తువిదారకా ఇత్యమరః - యాయాదసాంజల జంతూనాం రక్షైశ్శబ్దైః - వశిరణ్యోరుపసంఖ్యానాదిప్-

పాక్రమతాభిధాతుం ॥౨౦॥ యాసర్వతోముఖ
తయావ్యవతిష్ఠమానా యాదోరక్షైజయతినై
కవిదారకాయా । ఏతస్యభూరితరవారినిధేశ్చ
మూస్సాయస్యప్రతీతివిషయఃపరతోనరోధః ॥

జయతిప్రకాశయతి - యస్యాఃపరతోరోధఃపరతీరం-సా ర్వవిభక్తికస్తసిః-ప్రతీతివిషయోన- అదృశ్యమిత్యర్థః సాఏతస్య చమూర్భూరితరోమహత్తరోవారినిధిస్సము ద్రోభవతి - అన్యత్రతు - యాచమూస్సర్వతోముఖత యాసర్వపథీనతయావ్యవతిష్ఠమానావర్తమానానైకా ననేకాన్విదారయంతీతినైకవిదారాః కర్మణ్యణ్-తే కాయావీరవిగ్రహాయస్యాంసాయాచమూః- దోష్ణాంర క్షైర్దోరక్షైర్బాహుయుద్ధైర్జయతి ॥ని॥ భుజబాహూప్ర వేష్టోదోరిత్యమరః- యస్యాఃపరతః పరేభ్యోరోధోనిరో ధఃప్రతీతివిషయోనసంభావితఇత్యర్థః - సాఏతస్యచ

మూంభూర్జరీణాం తరవారీణాం ఆయుధవిశేషాణాం నిధి
రాకరః॥౨౧॥ నాసీరేతి॥ నాసీరసీమని పురోభాగే ఘనధ్వ
నిః మహాఘోషః-మధ్యేనిస్తరంగత్వాదితిభావః - భూ
యాంసస్తవిధత్వాదితిభావః- కుంభీరవాన్ నక్రవాన్
ని॥ నక్రస్తుకుంభీర ఇత్యమరః- సమకరో మకరసహితః-
దానవారిణా విష్ణునా సహవర్తత ఇతి సహదానవారిః
వోపసర్జనస్యేతి సహశబ్దస్య సభావవికల్పః-ఉత్సర్ప్ప
కాననానాం ఉత్ఫుల్లపద్మవనానాం సఖా తత్సఖః తత్సహి
త ఇత్యర్థః- రాజాహస్సఖిభ్యష్టచ్ - నదీనామినః పతిర్న
దీనః సముద్రః అలమత్యర్థం - కరణభావముపకరణత్వ

౨౧॥ నాసీరసీమని ఘనధ్వనిరస్య భూయాన్ కుం
భీరవాన్ సమకరస్సహదానవారిః । ఉత్సర్పికో
ననసఖస్సుఖమాతనోతి రత్నైరలంకరణభావ
మితైర్నదీనః॥౨౨॥ నస్యందనైః ప్రవహణైః ప్ర

మితైః ప్రాప్తైః రత్నైః శ్రేష్ఠవస్తుభిః ॥ని॥ రత్నం శ్రే
ష్ఠే మణావపీత్యమరః-అస్య సుఖమాతనోతి-అన్యత్ర తు-
ఘనస్య మేఘస్యేవధ్వనిర్యస్య సః-భూయాననేకస్సమక
తః అన్యూనాతిరిక్తహస్తః - స్సహదానవారిః సమదాం
బుః- ఉత్సర్పికస్య ఉద్భూతబిందుజాలకస్య- ఆననస్యస
ఖా తత్సఖః- పద్మకాలంకృతానన ఇత్యర్థః ॥ని॥ పద్మకం
బిందుజాలకమిత్యమరః- అలంకరణభావమితై రలంకా
రత్వంప్రాప్తైః రత్నైః మణిభిః-నదీనః నశూన్యః అస్య పీర
స్య కుంభీకరీ॥ని॥ కుంభీకరితి వైజయంతీ-సుఖంయథాతథా
నాసీరసీమని సేనాముఖభాగే రవాన్ బృంహణాన్యాత

నోతి ॥౨౨॥ సస్యందనై రితి॥హే విలాసవతి భైమి-అస్యా సంబంధినీకాపునర్వాహినీనదీ సస్యందనైఃసప్రస్రవణైః ప్రవహద్భిరిత్యర్థః- ప్రవహణైఃప్రవాహైః ప్రతికూలంకూలేకూలేపాతంనతనుతేనాము సర్వాపి సర్వంకూలంపాతయతీత్యర్థః-కించతస్యావాహిన్యా స్సంబంధిన్యఃకర్ణశతాంకారః-శ్యంశ్రితాః యాస్సికతావాలుకాస్తాఃబహుతయాఅపరిమితత్వేనవయంకథంబ్రూమః నశక్నుమ ఇత్యర్థః-అన్యత్రతు-అస్యకావాహినీ సేనా సస్యందనైఃసరథైఃప్రవహణైఃకర్ణీరథైః॥ని॥కర్ణీరథఃప్రవహణమిత్యమరః-ప్రతికూలానాం ప్రత్యర్థినాం

తికూలపాతంకావాహినీనతనుతేపునరస్యనామ
తస్యావిలాసవతికర్ణశతాశ్రితాయాబ్రూమః
కథంబహుతయాసకతావయంలాః॥౨౩॥శోణం
పదప్రణయినంగుణమస్యపశ్య కించాస్య సేవనప

షాతంనతనుతే- కించకర్ణాంశ్చతాశ్వానాంశతై రాశ్రితాయాః ॥ని॥ పృష్ఠ్యస్థౌరీసితఃకర్క ఇత్యమరః తస్యావాహిన్యాఃతాఃప్రసిద్ధాః-అసికతాఃఖాడ్గికత్వాని-ప్రహరణమితిరక్-బహుతయాకథంబ్రూమః ॥౨౩॥ శోణమితి॥అస్యవీరస్యపదప్రణయినం పాదోపసర్పిణం గుణంశేషభూతం శోణంశోణాఖ్యంనదంపశ్య-కించసాసరస్వతీనదీచాస్య సేవనపరైవ-సకలనదనదీ నాయకోయమిత్యర్థః-తతఃకారణాద్భువనాధినాథమప్పతి మేనంసమాశ్రయభజ-తమిమంవీరం-కేవా కమలాశయాజలాధారానభజంతీత్యర్థః-అథవా కే వాజంతవః కమలాశ

యాంజలాకాంతుయానభజంతీత్యర్థః-అన్యత్రతు - అ
న్యపదప్రణయిసంపాదతలగతం శోణంగుణమారుణ్య గు
ణంపశ్య-భాగ్యలక్షణత్వాదితిభావః- కించసరస్వతీవా
గ్దేవతాసేవనపరైవ- లక్ష్మీసరస్వత్యోరయమేవాధికర
ణమితిభావః॥ని॥ సరస్వతీసరిద్భేదేగోవాగ్దేవతయోర్గి
రీతివిశ్వః - తతోభువనాధినాథం భూలోకనాథమేనంస
మాశ్రయ॥ని॥భువనంవిష్టపేలోకేసలిలఇతివిశ్వః-కేవా
జనాస్తంకమలాశయాలక్ష్మ్యాకాంతుయానభజంతి॥ని॥
కమలాశ్రీజలేపద్మేకనులం కమలోవ్యగ్రఇతివిశ్వః ॥
౨౪ ॥శంకేతి॥ నలేచజలేశ్వరేవరుణేచతుల్యంయథాత

థైవసరస్వతీసా। ఏనంభజస్వసుభగేభువనాధి
నాథం కేవాభజంతితమిమంకమలాశయాన ॥
౨౫॥శంకాలతాతతిమనేకనలావలంబాంవాణీన

ర్థయతుతావదభేదికేయమ్ । భీమోద్భవాం

థా-ప్రయుక్తేతి శేషః-అతఏవ-భీమోద్భవాంభైమీంప్ర
త్యభేదికాఅన్యతరాధా-పరిచ్ఛేదికాచేయంవాణీసరస్వ
తీవాక్-అనేకేషంచనళాః నైషధాఃదురుచ్ఛేదాస్తృణ
విశేషాశ్చ ఆలంబోవిషయఃఆధారశ్చ యస్యాస్తాం।ని॥న
డఃపోటగళేరాజ్ఞీతివిశ్వః -శంకాఏవలతాస్తాసాంతతిం
పరంపరాంతావన్నవర్ధయతునచ్ఛినత్తు- ఃర్థచ్ఛేదన
పూరణయోరితిచౌరాదికాల్లోట్-కింతు-ధాప్యవర్ధ
యదితియత్ - అత్రచిత్రం- ఛేదనార్థత్వేయానచ్ఛేది
కాసైవాచ్ఛినదితిపరార్థాచ్చిత్రం-వృద్ధ్యర్థత్వేత్వఃరో
ధఇతివిరోధాభాసోలంకారః-వృధువర్ధన ఇతిభావాదికా

క్షైచ్ - నళాఖ్యతృణమిశ్రలతాతతిస్స్వధితిరివ అనేకనలా
వలంబినీమాయయాయం వేతిసందేహసంతతి మియం వాణీ
నాచ్ఛినత్ - ప్రత్యుతావర్ధయ దేవేత్యహో కష్టమిత్య
ర్థః ॥ ౨౫ ॥ బాలామితి ॥ అథేయంభగవతీ దేవీ మాయిభి
ర్మాయావిభిః - వీరిహ్యాదిత్యాదిభిః - అతఏవ అలీకనళీకృ
తానిమాయా నళీకృతాని స్వాన్యాత్మానో యైస్తైర్విబుధై
ర్దేవైరప్యచ్ఛద్మితామప్రతారితాం - ఛద్మశబ్దాత్తత్క
రోతీతిణ్యంతాత్కర్మణి క్తః - బాలాంభైమీం విలోక్య రా
జపరిషది రాజసభాయాం పరిశేషభాజమవశిష్టతాంగతం

ప్రతినళేచజలేశ్వరేచ తుల్యంతథాపి యదవర్ధ
యదత్ర చిత్రమ్ ॥ ౨౫ ॥ బాలాంవిలోక్యవిబుధై
రపిమాయిభిస్తైరచ్ఛద్మితామియమలీక నళీకృత
స్వైః ఆహస్మతాంభగవతీనిషధాధిరాజంనిర్దిశ్య
రాజపరిషత్పరిశేషభాజమ్ ॥ ౨౬ ॥ అత్యాజిలబ్ధ
విజయప్రసవస్త్వయాకింవిజ్ఞాయతే రుచిపదం

నిషధాధిరాజంనళంనిర్దిశ్యహస్తేనప్రదర్శ్య - తాంభైమీ
మాహస్మ ఉవాచ ॥ ౨౬ ॥ అథనలమేకైకశ్లోకేన క్రమా
దేకైకస్మై షేణాహ ॥ అత్యాజీతి ॥ అత్యాజిము మహాయుద్ధే
షులబ్ధో విజయప్రసవో జయసంపత్తిర్యేనసః రుచిపదం
త్వాదను రాగాస్పదం - హీనహెందో ఽభూదేవేం ద్రో
తో త్వయాకింనవిజ్ఞాయతే - కింవాధిమ ప్రత్యర్థి - వి
భక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః - దానస్యవశతయా తన్నిష్ఠత
యాఅపిహింసయాకృశయాచేష్టయా వితరణ వ్యాపారేణ
కస్య-జీమూతవాహనో నామమహాత్యాగికశ్చిద్విద్యాధ

రరాజః తద్ధియం న కరోతి న జనయతి- తస్మాన్నలో యమి ఖ్యావః-అన్యత్ర తు-లబ్ధో విజయః పార్థపవప్రసవోపత్యం యేనసః ॥ని॥ విజయస్తు జయే పార్థ ఇతి విశ్వః- అరుచిప దం త్వపదరాగాస్పదం-మహః ఉత్సవః తద్వాన్ మహీ-అ సౌ మహేంద్రో దేవేంద్రః త్వయా అత్యాజిత్యుక్తః కిం నవిజ్ఞాయతే-కించ ప్రత్యర్థినాం ప్రతిపక్షాణాం దానవా నాం శతేష్వాహితయా చేష్టయా పౌరుషేణా సౌకస్య జీ మూతవాహనో మేఘవాహన ఇంద్రః ॥ని॥ తురాషాణ్మే ఘవాహన ఇత్యమరః-తద్ధియం నకరోతి॥-౨౬॥యేనేతి॥యే నాము నాబహుయథాతథావిగాథః క్షుణ్ణస్సురేశ్వరస్య

సమహీం మహేంద్రః। ప్రత్యర్థిదానవశతాహి
తచేష్టయా సౌజీమూతవాహనధియం నకరోతి క
స్య॥-౨౬॥యేనామునా బహువిగాథ సురేశ్వరా
ధ్వ రాజ్యాభిషేకవికసన్మహసాబభూవే।ఆవర్జ
నంతమను తేనను సాధునామగ్రాహం మయా నల

ఇంద్రస్య అధ్వా పాలనమార్గో యత్ర తస్మిన్ రాజ్యే అభిషే కాద్వికసంతి మహాంస్యుత్సవాస్తేజాంసి వా యస్య తేన బ భూవే భూతం- అత్ర సభాయాం మయా నామగ్రాహం నామగృహీత్వా - నామ్నోర్దృశిగ్రహేరితిణముల్ ప్ర త్యయః-ఉదీరితముక్తం నలం నల నామానం తమేతమను - తేతవ ఆవర్జనమాకర్షణం సాధునను యుక్తం ఖలు - అ న్యత్ర తు-యేనామునా బహువిగాథాః ప్రవిష్టాస్సురేశ్వ రా దేవతావిశేషా యేషు తేషు అధ్వరేషు యజ్ఞేషు ఆజ్యా నామభిషేకాదభితస్సేకాత్ వికసన్మహసా వర్ధమాన

తేజసాబభూవే- అనలమగ్నిం- అన్యత్సమానమ్ ॥౨౮॥
యదితి॥అముష్య చండస్య భావశ్చండి మారణేష్వతికోపన
త్వం ॥ ని ॥ చండ స్త్వత్యంతకోపనఇత్యమరః-పృధ్వాది
త్వాదిమనిచ్ప్రత్యయః -రణవిధౌయుద్ధకర్మణివ్యసనమా
సక్తిశ్చ ॥ని॥ వ్యసనంత్వశుభేసక్తావితివిశ్వః- ఆశయా
శ్రితంచిత్తాశ్రితందక్షిణత్వందాక్షిణ్యంచేతియత్ - తత్స
ర్వంచండిమాదికం - నపుంసకమనపుంసకేత్యాదినాయ
త్తదితినపుంసకైకవ్యనిర్దేశః-బుద్ధ్వా విచార్య సైపా
త్వంధర్మప్రధానోరాజాతస్మిన్ధర్మరాజేన లేనళనా

ముదీరితమేతమత్ర ॥ ౨౮ ॥ యచ్చండిమారణవి
ధివ్యసనంచతత్వంబుద్ధ్వాశయాశ్రితమముష్య
చదక్షిణత్వం । సైషానలేసహజరాగభరాదము
ష్మిన్నాత్మానమర్పయితుమర్హసిధర్మరాజే ॥
౨౯॥ కిం తేతథాసుతిరముష్యయథాశయస్స్వ
త్వత్ప్రాణపీడనవినిర్మితయేనపాశః । కామ్యాన

వని అముష్మిన్వీరేసహజరాగభరాదకృత్రిమ రాగాతి
రేకాదాత్మానమర్పయితుమర్హసి-అన్యత్రతు-హేచం
డికోపనే- గౌరాదిత్వాత్ జీష్-అముష్యమారణవిధివ్యస
నంమారణకర్మాసక్తిం - ఆశయాదిశానిమిత్తేనశ్రితం
ప్రాప్తందక్షిణత్వందక్షిణదిక్పతిత్వంచబుద్ధ్వా విచా
ర్య- సైషాత్వం- ధర్మప్రధానోరాజాతస్మిన్ధర్మరాజే
యమధర్మరాజే అనలేనలాదన్యస్మిన్నముష్మిన్నిత్యా
దిశేషఃపూర్వవత్ -అర్పయితుంనార్హసి॥౨౯॥ కిమితి॥
హేవత్సేఅముష్యవీరస్యాసావాశయః అభిప్రాయః-

యధాత్వత్పాణిపీడనవినిర్మితాయై త్వత్పాణిగ్రహణ క రణాయ-అపగతాశోనభవతీత్యనపాశఃసాభిలాషః- తే తవమతిరపితధాకిం- తదుక్తమిత్యర్థః-తథాహి-భువ నంలోకంచరిష్ణుః-అత్యంతసంయోగేద్వితీయా-కాన్మా నవాన్మనుష్యాన్నో అవతినరక్షతి అసౌభవతీ యంత్వం అముత్రాముష్మిన్నరతానాభిరతేతినయుక్తం-ఈదృశి పురుషేసర్వథారంతవ్యమిత్యర్థః అన్యత్రఅముష్యసం బంధీశయః పాణిః త్వత్పాణిపీడనవినిర్మితయేత్వత్పాణి గ్రహణాయయథానపాశఃపాశరహితః త్వత్పాణి గ్రహ ణార్థంత్యక్తపాశ ఇత్యర్థః- తథా తేవాక్యస్యైదను

వానవతినో భువనంచరిష్ణు ర్నాసావముత్రనర తాభవతీతియుక్తం ॥ ౩౦ ॥ శ్లో కాదిహప్రథమ తోహరిణా ద్వితీయార్థాదపధ్వజేన శమనేనస మంతృతీయాత్ । తుర్యాద్వృతస్యవరుణేనసమా

మతశ్చేదుక్తమిత్యర్థః - మానవానుత్సాహవాక్ ॥ని॥ మానశ్చిత్తసమున్నతిరిత్యమరః- భువనముదకంచరిష్ణుః అముత్రనరతానరత్వంనభవతినాస్తి- యుక్తంతస్యదేవ త్వాదితిభావః॥౩౦॥శ్లోకాదితి॥ ఇహశ్లోకచతుష్టయేప్రథ మతఃప్రమాచ్ఛ్లోకాత్ హరిణాఇంద్రేణ ద్వితీయాదర్ధా దపధ్వజేనాగ్నినాతృతీయాచ్ఛమనేనయమేనసమం-తు ర్యాచ్చతుర్థాత్-చతురశ్ఛయతావాద్యక్షరలోపశ్చే తిసాధుః-వరుణేనచతస్యనళస్య సమానభావం సారూ ప్యంజానతీ గృహ్ణాతీ అతఏవ విముగ్ధావిమూఢాసాభైమీ

తయాదేవ్యాపునరవాది ఉదితా- వదేఃకర్మణిలుఙ్ ॥ ౩౧
అథపునర్దేవీదేవేషు దాక్షిణ్యాద్గమయంతీం శ్లేషభంగ్యాం
తరేణ శ్లోకద్వయేన- త్వమిత్యాదినా॥ యాత్వం
శుభాయ శ్రేయసేనలేననిమిత్తేనార్థినీఅర్థవతీకిల- అ
ర్థాచ్చాసన్నిహితాదితి ఇనిప్రత్యయః - తస్యాస్తే
త్వార్థిన్యాః తేతవాముత్రాముష్మిన్నింద్రాదీనాం
చతుష్టయే ఐకరూప్యంనలసారూప్యం ప్రాప్య ఇహాసం
సదిదీప్యమానేసతినిజార్పణం నలాయస్వాత్మసమర్పణం
కృత్వా తత్ర సిధ్యేత్ - నకథంచిత్ - తస్యాము

నభావంసాజానతీపునరవాదితయావిదగ్ధా॥ ౩౧

త్వంయార్థినీకిలనలేనశుభాయతస్యాఃక్వస్యాన్ని
జార్పణమముత్ర చతుష్టయే తే । ఇంద్రాదినలార్య
మతనూజపయఃపతీనాం ప్రాప్తైకరూప్యమిహ
సంసదిదీప్యమానే॥ ౩౨॥ దేవఃపతిర్విదుషి నైషధ
రాజగత్యానిర్ణీయతేనకిమునద్రియతేభవత్యా

ర్భేదత్వాదితిభావః-అన్యచ్చ-యాత్వంనలేవిషయేఅర్థి
నీనకిలనయదీతిసిద్ధవదుక్తిః - తస్యాస్తన్నిస్పృహాయా
స్తేఅముత్రాముష్మిన్నలసారూప్యేణదీప్యమానే ఇంద్రా
దీనాం చతుష్టయమధ్యే - క్వకస్మిన్నిజార్పణంశుభాయ
సంతోషాయతద్బ్రూహీతిప్రశ్నః- ఏవమర్థద్వయేన
క్రమాన్నలప్రాప్తినైరాశ్యతన్నైస్పృహ్యరోపేణ
తామతాపయదిత్యర్థః॥ ౩౨॥ దేవఇతి॥ హేవిదుషివిదగ్ధే
నైషధరాజగత్యాఃభూలోకస్యపతిర్న-కింతుదేవః- జా
త్యేకవచనం-ఏతే-నభూపాః- కింతుదేవాఇత్యర్థః-

భవత్యానసనిర్ణయ లేకిముసవి్రియ తెకిము - మత్యవర
ణాద్వరమమత్యవరణమితి భావః- అయంతవసంబంధీ
నలోనఖలుకింత్వతిమహా మహాతేజాఃనలాభోనలకల్పాః
నైతేనలాః కింతునలప్రతిరూపకాఇతిభావః- యద్యేన
ము జ్ఞసిపమానస్యతమంనవృణోషిచేదిత్యర్థః-పునఃప
శ్చాత్-వి్రియతఇతివరఃవరణీయః- ఋకారదోరుప్-కత
మఃనకశ్చిదస్తి- సత్యనలస్యదుర్లభత్వాదితిభావః- అ
స్యత్ర- హెవిదుషిభవత్యాఅసౌదేవఃరాజా ॥ని॥ దేవ
స్సరేఫునేరాజ్ఞీతివిశ్వః-నైషధరాజగత్యానలమహారా

నాయంనలఃఖలుతవాతిమహానలాభో యద్యేన
ముజ్ఝసివరఃకతమఃపునస్తే ॥౩౩॥ ఇందాగ్ని
దక్షిణదిగీశ్వరపాశిభిస్తాంవాచంన శేకతలి తాక
సమాంప్రమాయ । సాసింధువేణిరివబాడబవీతి
హోత్రింలావణ్యభూఃకమపిభీమసుతాపతా
పమ్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రాప్తంప్రయచ్ఛతినపత్యుచతుష్ట
జరూపేణపతిర్భతార్సఃనసిర్ణయ లేకిముసవి్రియ తెకి
ము- అయంనాపురుషోనలఃఖలువినముజ్ఝసియదితవాతి
మహాఅలాభోనర్థః-వరఇత్యాదిగతమ్॥౩౩॥ఇందే్రి
తి॥అథలావణ్యభూఃసౌందర్యభూమిఃఅన్యత్రలవణరసా
శ్రయః-సాభీమసుతాఇందా్రిదిభిస్సమాంసాధారణీం
తాంపూర్వోక్తాంన లేవిషయెవాచంప్రమాయ అనుభూ
యతరళితాకంపితాసతీ-సింధువేణిస్సముద్రలహరీబాడ
బవీతిహోత్రంబడబాగ్ని మివకమప్యవాచ్యంతాప
మాప॥ని॥అగ్నివై్ళశ్వానరోవహ్నిర్వీతిహోత్రఇత్య

మరః॥ ౩౪॥ప్రాప్తమితి॥పక్షచతుష్టయేఇంద్రాదిమాయానలవ్యక్తిచతుష్టయేతాందమయంతీంప్రాప్తికర్త్రీంప్రాప్తుంసత్యనలంప్రాప్తుంనప్రయచ్ఛతినదదతిసత్యనలసారూప్యాత్తత్ప్రాప్తిప్రబంధకేసతీత్యర్థః - ప్రాయేణైవం భాషానుసారేణ ఉదీచ్యాః ప్రయుంజతే- యథా॥ స్మర్తుందిశంతినదివస్సురసుందరీభ్య ఇతిభారవిః। తల్లాభశంసినిదమయంతీ ప్రాప్త్యాశంసిని - అన్యత్రవిద్యాలాభకాంక్షిణిసత్యతరేవ్యత్యంతపారమార్థికే పంచమకోటిమాత్రేపంచమనలైకవ్యక్తౌ- ద్వైతేవద్వైతమద్వైతమద్వితీయంబ్రహ్మ-తత్తత్వంతత్స్వరూపం-తస్మిన్నివ-

> యేతాంతల్లాభశంసినినపంచమకోటిమాత్రే ।
> శ్రద్ధాందధేనిషధరాడ్విమతౌమతానా మద్వై
> తతత్వ ఇవసత్యతరేపిలోకః ॥౩౫॥ కారిష్యతేప
> రిభవఃకలినానలస్యతాంద్వాపరస్తుసుతనూమ

మతానాంపంచనళగోచరజ్ఞానానాం నిషధరాట్ నళ ఇతివిమతౌ అయమేవనలోయమేవనలఇతి విప్రతిపత్తౌ-సత్యాం-లోకో జిజ్ఞాసుజనోనశ్రద్ధాందధేన శ్రద్ధధే-సద్విలక్షణత్వేన అసద్విలక్షణత్వేనసదసత్సముచ్చయలక్షణత్వేనతన్నిషేధసముచ్చయలక్షణత్వేనచచతుష్కోట్యాత్మకశరీరేంద్రియాద్యసత్య ప్రపంచ సంవలనాన్నిత్యాపరోక్షసత్యబ్రహ్మతత్త్వ ఇవ-అసత్యనలచతుష్టయసన్నిధానాత్సత్యనలేపంచమేప్రతీయమానేపిసత్యోయమితిజనోనశ్రద్ధధ ఇత్యర్థః- ఉపమాలంకారః॥ ౩౫॥అథ భైమ్యాస్సందేహాదుఃఖంమహదభూదిత్యాహ॥ కారిష్య

తఇతి॥కలినాకలియుగేననలస్యపరిభవః- కారిష్యతేకరి
ష్యతే-కరోతేఃకర్మణిల్యృట్-స్యసిజిత్యాదినావికల్పాచ్చి
ణ్వదిటివృద్ధిః-ద్వాపరఃసంశయోద్వాపరయుగంచ ॥ని॥
ద్వాపరౌయుగసంశయావిత్యమరః - సతుతాంనలప్రి
యాంసుతనూందమయంతీం పురస్తాదగ్రేవ అధునో
త్పర్యతాపయత్ - తథాహి - జగత్యాంలోకే పిశునో
దుర్జనః ॥ని॥ త్రిష్వథోజగతీలోకః॥ పిశునోదుర్జనఃఖలఇ
తిచామరః-సప్రసిద్ధోద్వాపరః-కలిశ్చ-యుగే కాలవిశే
షౌభైమీనలయోరుపయమనముద్వాహం -నసహేతేకి
ల-కిలేతిఖల్వర్థే - అత్రపూర్వార్ధే ద్వాపరఇతివా

ధునోత్పురస్తాత్। భైమీనలోపయమనంపిశునో
సహేతేనద్వాపరఃకిలకలిశ్చయుగేజగత్యామ్॥
౩౮ ॥ ఉత్కంఠయాహృదిగిమాంయుగపన్నలే
షుప్రత్యేకమేషుపరిమోహయమాణబాణః ।

చ్యప్రతీయమానయోరభేదాధ్యవసాయేన ద్వాపరస్థా
నాంతరకలివ్యాపారాత్పార్శ్వయం దమయంతీసం
తాపకత్వోత్ప్రేక్షా-వ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యా-ఉత్త
రార్ధే తదుపయమనా సహిష్ణుత్వ లక్షణకారణేనకా
ర్యసమర్థనరూపోర్థాంతరన్యాసః- అనయోరంగాంగి
భావేనసంకరః॥౩౮॥ ఉత్కంఠయన్నితి।సపంచబాణః
పంచబాణత్వేనప్రసిద్ధఃకామోనలేషుపంచస్వపీతిశేషః
పృథగేకైకస్మిన్ ఇమాందమయంతీం యుగపదుత్కంఠ
యన్నుత్సుకయన్-తదాహిషుపంచసునలేషు ప్రత్యేకమే
కైకస్మిన్పరిమోహయమానాః ప్రత్యేకమేతాన్ స

వేన్మోహయంత ఇత్యర్థః- కర్మణ్యాధారవివక్షయాఽస ప్తమీ తస్మిన్ జహు రితివత్ - అణావకర్మకేభి స్త్రవత్క ర్తరి కేపి-నపాదమిత్యాదినాపరస్మైపదనిషేధాదాత్మనే పదం-కృత్యచణేష్వి ఖాషితిణత్వం-తే బాణా యస్య స సః నిజశిలీముఖాన్ శీలయతీతి తచ్ఛీలిన్యాః సంఖ్యాయాః సా ఫల్యమాపయది- తదా జానీమహే సాధ్వితి మన్యామహే ఇత్యర్థః-అత్రోత్తరాంస సమ్మోహనపదార్థయోర్వి శేషణగత్యా సాఫల్యహేతుత్వాత్పదార్థహేతుకం కా వ్యలింగం-తచ్చ సాఫల్యం-యదిశబ్దాత్సంభావనామాత్రే ణోక్తమిత్యుత్ప్రేక్షా చ కావ్యలింగోత్థేతి సంకరః॥ ౩౮

జానీమహే నిజశిలీముఖశీలి సంఖ్యాసాఫల్యమాప
స తదా యది పంచబాణః ॥౩౮॥ దేవాన్నియం నిష
ధరాజరుచ స్త్యజంతీ రూపాదరజ్యత న వేన విదర్భ
సుభ్రూః। జన్మాంతరాధిగతకర్మవిపాకజన్మా
సోస్మింలతి క్వచన కస్యచనానురాగః ॥౩౯॥ క్వ

దేవానితి॥ ఇయం విదర్భసుభ్రూః వైదర్భీ- నిషధాధిరాజ స్య నలస్య రుక్సౌందర్యం యేషాం తాన్ త్యజంతీ- నలే రూ పాత్సౌందర్యాన్నారజ్యత నానురక్తా- రంజేర్దైవాదికా త్కర్తరి లజేతఙ్-కింతు-జన్మాంతరే అధిగతస్య కర్మణో వి పాకాత్పరిణామాజ్జన్మ యస్య స ఏవ- అనురాగః కస్యచన కస్యచిజ్జనస్య-క్వచన కుత్రచిజ్జనే-ఉన్మీలత్యుద్భవతి- రూ పస్యాప్యపి దేవపరిహారేణ నల ఏవానురాగోఽస్యాః కర్మా యత్తో న రూపాయత్తః-అన్యథా కిమర్థం యథార్థం న లాన్వేషణమిత్యుత్ప్రేక్షా - ఏతేనాస్యాదృష్టప్రతత్వ

ముక్తమితిజ్ఞేయమ్ ॥ ౩౮ ॥ అథాస్యాశ్చింతాసంచారిణ మాహ॥ క్వేతి॥ సస్మరమతిః సమదనచిత్తా అరాళకేశీ కుటిలకేశీ భైమీ-స్వాంగాచ్ఛోపసర్జనాదసంయోగోపధాదితి వికల్పాదీకారః - సమహోపకారీ పతగో హంసః క్వ పాప్యతే-కిమర్థం-యో హంసః పరిపృచ్ఛ్యతే-నలమితి శేషః- ప్రశ్నఫలమాహ-పురేవ పూర్వమివ-తస్యగిరా నలం ప్రత్యేమి విశ్వసిమి-ఇతి ప్రియస్య మాతభూతమమరాలయమరాళం స్వాలోకహంసం సస్మార - దుర్ల

పాప్యతే స పతగః పరిపృచ్ఛ్యతే యః ప్రత్యేమి
తస్య హి పురేవ నలం గిరేతి । సస్మార సస్మరమ
తిః ప్రియదూతభూతం తత్రామరాలయ మరాళ
మరాళకేశీ॥ ౩౯॥ ఏకైకమైక్షత ముహుర్మహ
తాదరేణ భేదం స్మ వేద న చ పంచసు కంచిదేషా। శం
కాశతం వితరతా హరతా పునస్తమున్మాదినేవమ
నసేదమిదం పురాహ ॥ ౪౦ ॥ అస్తి ద్విచంద్రమ
తిరస్తి జనస్య తత్ర భ్రాంతౌ దృగంతచిపిటీకరణా

భార్థ ప్రార్థనాః ఖలు కార్యకాతరా ఇతి భావః॥ ౩౯॥ ఏకైకమితి॥ ఏషా భైమీ మహతా-ఆదరేణ ఏకాగ్ర్యేణ ముహురేకైకమైక్షత-పంచసు మధ్యే కం చిద్భేదం విశేషం చ న వేద-కింతు శంకాశతం వితరతా జనయతా పునస్తచ్ఛంకాశతం హరతా నివర్తయతా అతఏవోన్మాదినా ఉన్మాదవతేవ మనసా ఇదమిదం వక్ష్యమాణవికల్పజాతం పురాహ ఆహస్మ-భూతే లట్ ॥ ౪౦॥ అథా సర్గసమాప్తేశ్చింతానుభావాన్ వికల్పానేవాహ॥ అస్తీత్యాది॥ ద్విచంద్రమ

తిః ద్వాచంద్రావితి భ్రాంతిరస్తి- తత్ర ద్విచంద్రగ్రాహిణ్యాం భ్రాంతౌ-జనస్య భ్రాన్త్యజ్ఞనస్య-దృగంతచిపిటీకరణం కటాక్షకూణనం- తదాదిస్తత్ప్రముఖ ఆదిమూలమస్తి ప్రతిమాభిమానే ప్రతిబింబభ్రమే స్వచ్ఛోపసర్పణం స్ఫటికాదిసన్నిధానం మూలం అమీషు పంచసు విషయే భేదభ్రమే పునః భేదభ్రమే తు మే నిమిత్తం నాస్తి- తదేతన్మహాశ్చర్యమితి భావః॥ ౨౧॥ కిమితి॥ విలాసీ విలసనశీలః- వికషలసకత్థస్రంభ ఇతి ఘినుణ్ ప్రత్యయః-అసౌ నైషధో

దిరాదిః। స్వచ్ఛోపసర్పణమపి ప్రతిమాభిమా
నే భేదభ్రమే పునరమీషు న మే నిమిత్తమ్ ॥౨౧॥కిం
నోతనోతి వయమ్ నైషధ ఏవ కాయ వ్యూహం విధా
య పరిహాసమసౌ విలాసీ। విజ్ఞానవైభవభృతః కి
ము తస్య విద్యా సా విద్యతే న తురగాశయ వేదితేవ
॥౨౨॥ ఏకోనలః కిము యమస్తమః కిమైలః కామో
పరః కిము కిముద్వయమాశ్వినేయౌ। కింరూపధే
యభరసీమతయా సమేషు తేష్వేవ నేహ నల

నళ ఏవ కాయవ్యూహం దేహసమూహం విధాయ సంపాద్య ఏష పరిహాసం నో తనోతి న తనోతి కిం విజ్ఞానం కళాపరిజ్ఞానం॥ని॥ విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోరిత్యమరః- తద్వైభవభృతస్తత్సమృద్ధిభృతః తస్య నళస్య తురగాశయ వేదితా అశ్వహృదయవేదిత్వమివ సా విద్యా బహురూపకల్పనా విద్యా న విద్యతే కిము ॥౨౨॥ ఏక ఇతి॥ ఇహ పంచకే అయమేకో నలః కిం-అన్యతమః ఐలః పురూరవాః కిం-అపరః కామః కిము ద్వయమపరౌ ద్వౌ వాశ్వినేయౌ దస్రౌ కిము

కింతురూపమేవరూపధేయంసౌందర్యం- నామరూపభాగేభ్యోధేయోవక్తవ్యఇతిస్వార్థేఽధేయప్రత్యయః- తద్భురస్యతత్సంపదఃసీమతయా అవధిత్వేన-సమేషు-లోకోత్తరసౌందర్యసామ్యేనఅగృహీతవిశేషేష్విత్యర్థః తేష్వేవసంప్రత్యుక్తేషు నలాదిష్వేవాహంనలమోహం నోపావహేనవహేవాకిం॥౨౩॥ పూర్వమితి॥పూర్వం-నసహాతఇతినిస్సహా-పచాద్యచ్-విరహాస్య నిస్సహాఅసహమానాతయా విరహేణోన్మత్తయామయా సోయంప్రియోనిషధాధిరాజోనలఃతత ఇతోదృష్టః సేయందశామ

మోహాముపావహేవా ॥౨౩॥ పూర్వంమయా
విరహనిస్సహయాపిదృష్ట సోఽయంప్రియస్తత
ఇతోనిషధాధిరాజః।భూయఃకిమాగతవతీ మమ
సాదశేయంపశ్యామియద్విలసితేననలానలీకా
౨౨॥ముగ్ధాదధామికథమిత్థమథాపశంకా స్వం
క్రందనాదికపటఃస్ఫుటమీదృశోయమ్।దేవ్యాన
యైవరచితాహితథాతథైషాంగాథాయథాదిగధి

మభూయఃపునరాగతవతీకింయస్యాఉన్మత్తదశాయాఃవిలసితేనఅలీకాన్నలాన్పశ్యామి౨౨॥ముగ్ధేతి॥అథవాకథమిత్థంముగ్ధామూఢాసతీఅపశంకాదుశ్శంకాఃదధామి-అసంభావితోయమిదానీమీదృజ్మోహఇత్యర్థఃకింతుసంక్రందనాదీనాంకపటపవాయమీదృశఃస్ఫుటం-తథాహి- అనయాదేవ్యైవతథాతథాతేనతేనప్రకారేణఏషామింద్రాదీనాంగీయంతఇతిగాథాఃశ్లోకాః- ఉషికుషిగార్తిభ్యస్థన్నితిథౌణాదికస్థన్ప్రత్యయః-రచితాహి యథాది

గధిపానపితా గాధాః స్పృశంతి అతో దేవమాయైవ నతు
మానుషో మోహ ఇత్యర్థః ॥౪౫॥ ఏతదితి॥ ఏతేషాం మ
దీయమతివంచకానాం మద్బుద్ధిప్రతారకాణా మింద్రా
దీనాం పంచకే తిష్ఠతీతి తత్ స్థైనాథేన లేకథం ను మనుజస్య
చిహ్నం మనుజత్వవ్యంజకధర్మశ్చ కాస్తు స్ఫురతు- కించ బ
ర్హిర్ముఖా అగ్నిముఖా దేవాః- ధుతరజస్తనుతాముఖాని
వినిమీలశరీరత్వప్రముఖాని తాని ప్రసిద్ధాని లక్ష్మాణి చి
హ్నాని న వహంతి కిం వహంత్యేవ - తథాప్యత్ర సంతి నాత్రే

పానపితాస్స్పృశంతి ॥౪౫॥ ఏతన్మదీయమతి
వంచకపంచకస్థే నాథైకథన్ను మనుజస్య చ కా
స్తు చిహ్నమ్। లక్ష్మాణి తాని కిమమీ న వహంతి హం
త బర్హిర్ముఖా ధుతరజస్తనుతాముఖాని ॥౪౬॥
యాచే న లం కిమమరాన్ అథవా తదర్థం నిత్యాశ్చ
నాదపి నదత్తఫలైరలం తైః। కందర్పశోషణపృష
త్కనిపాతపీతకారుణ్యనీరనిధి గహ్వరఘోరచి
త్తైః ॥౪౭॥ ఇత్థం యథేహ మద భాగ్యమనేనఘన్యే

తి విశేషోత్యంతసారూప్యాత్తేజోవిశేషాచ్చ దుర్లక్ష్య
ఇతి భావః- హంతేతి ఖేదే ॥౪౬॥ యాచ ఇతి॥ అమరానిం
ద్రాదీన్ నలం యాచే కిం- దుహాదిత్వాద్ద్వికర్మకత్వం- అ
థవా తదర్థం నలప్రాప్త్యర్థమేవ - నిత్యం యదర్చనం
తస్మాదపి న దత్తఫలైరదత్తఫలైః- కించ కందర్పస్య శోష
ణాఖ్యస్య పృషత్కస్య బాణస్య నిపాతేన పీతః కారుణ్యనీ
రనిధిః కృపాబ్ధిః యస్మాత్తేన గహ్వరేణ ఘోరం భీమం చి
త్తం యేషాం తైః స్వప్రతిషేధరూక్షచిత్తైరిత్యర్థః- తై

రమ్హైరలం॥౮౬॥ ఇత్థమితి॥ఇహాసమయేమమాభాగ్యం
యథాయతఃఇత్థమభూత్ -అనేనేదృగ్భావేనసోర్థిజనోధి
యఃకల్పద్రుమోపి మయాయాచ్య మానస్సన్ సంకో
చోముకులీభావః సఏవసంజ్వరోజ్వర ప్రాయోవికారో
యేషాంతానిదళాన్యేవాంగుళయోయస్యసఃపల్లవాగ్ర
మేవపాణిర్యస్యసః తాదృక్పాణీభవన్- అభూతతద్భా
వేచ్వీదీర్ఘః - మాంప్రతిబద్ధముష్టిఃకృతముష్టిబంధో
లుబ్ధశ్చఖలుభవత్యేవేతిమన్యే-దానైకబద్ధవ్రతః కల్పవృ
క్షోపిమయిప్రతిషేధరూతుఎవస్యాత్ - తథావిధోమే
భాగ్యవిపర్యయఇత్యర్థః ॥౮౭॥ యస్యేతి ॥ యస్యజన

కల్పద్రుమోపి సమయాఖలు యాచ్యమానః ।
సంకోచసంజ్వరదళాంగుళిపల్లవాగ్ర పాణీభ
వన్భవతిమాం ప్రతిబద్ధముష్టిః॥౮౭॥యస్యేశ్వరే
ణయదలేఖిలలాటపట్టేతత్స్యాదయోగ్యమపి
యోగ్యమపాస్యతస్య । కావాసనాస్తువిభ్రా

స్యలలాటపట్టెఫాలఫలకేబ్రహ్మణాఈశ్వరేణయచ్ఛుభ
మశుభంవాకర్మానురూపమలేఖిలిఖితం- తస్యజనస్యఅ
యోగ్యమనర్హమపితచ్ఛుభాశుభం కర్తృయోగ్యమ
నురూపంఫలమపాస్యాపనుద్యస్యాదేవ- ఏవంస్థితేఇహ
నలప్రాప్తివిషయేవాసనాఈశ్వరేచ్ఛానుగృహీతకర్మ
వాసనాకాస్తు-సంభావనాయాంలోట్- కావాసంభా
వితా-తాంనవేద్మీత్యర్థః-వేదనేఫలమాహ- యాంవా
సనామహంహృదాహృదయేనబిభృయాం అన్యతరస్మిశ్చ
యేసందేహాదుఃఖంనస్యాదిత్యర్థః-తత్స్యాదయోగ్య

మపీత్యత్ర దృష్టాంతమాహ-జలజమంభోజమర్కాతపైః తపనప్రకాశైః దాహం నైతి-హిమైస్తు దాహమేతి- తేనేశ్వరేచ్ఛానుగృహీత కర్మవాసనానుసారిణీ ఫలప్రాప్తిః సా తు దుర్జ్ఞానేతి కా గతిరితి భావః ॥౪౯॥ ఈశా ఇతి॥ హే దిశామీశా లేఖాస్సురాః-గుణవతాం గుణాఢ్యానాం సుపాత్రవతాం చ-వః యుష్మాకం నలా నైషధాద్భువతీతి నలభూస్తాం నలభువం నలనిష్ఠాం వర్ణశ్రియం గౌరరూపసంపదం అన్యత్ర నళాఖ్యతృణకాండభువమక్షురసంపదం ప్రతిపద్య ॥ని॥ వర్ణో ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ వర్ణం

యామిహాయాం హృదాహం నార్కాతపైర్జలజ
మేతి హిమైస్తు దాహమ్॥౪౯॥ ఈశా దిశాం నలభు
వం ప్రతిపద్య లేఖా వర్ణశ్రియం గుణవతామపి
వః కథం వా। మూర్ఖాంధకూపపతనాదివపుస్త
కానామస్తంగతం బత పరోపకృతివ్రతిత్వమ్॥౫౦॥
దేవ్యాః కరే వరణమాల్యమథార్పయ వా యో
వైరసేనిరిహ తత్ర నివేశయేతి। సైషా మయా ముఖ

తు వాక్షుర ఇత్యమరః-మూర్ఖా మూఢాస్త ఏవ అంధయంతీత్యంధాః కూపా అంధకూపాః పురాణకూపాః-తేషు పతనాత్పుస్తకానామివ పరోపకృతివ్రతిత్వం పరోపకారనియతత్వం కథం వా అస్తం నాశం గతం- బతేతి దేవతోపాలంభః ॥౫౦॥ దేవ్యా ఇతి॥ అథ ఇహ పంచానాం మధ్యే యో వైరసేనిర్నలః-తత్ర తస్మిన్ వరణమాల్యం నివేశయ సంయోజయేత్యుక్తే వ్యర్థః-ఉక్తార్థత్వాదప్రయోగః దేవ్యాః కరే అర్పయ వా-తద్వన-వృత్తః- సైషా దేవీ మయా

మఖభుజాందేవానాంద్విషతీద్వేషిణీ-ద్విషోఽమిత్ర ఇతి
శతృప్రత్యయః- ఉగితశ్చేతిజీప్ - ద్విషశ్శతుర్వావచన
మితినిషేధవికల్పాత్ షష్ఠీ-కృతాస్యాత్ -తదాస్వయమ
పరాధినీస్యామితిభావః- నచైతద్యుక్తమిత్యాహ-తృణా
యతృణకల్పాయస్వస్మైస్వార్థమిత్యర్థః- బంధూర
త్నమివబంధురత్నంపరమబంధుంననిహన్మి- బంధువిరోధ
కారిణాకింకార్యలాభేనేతిభావః॥౫౧॥యఇతి॥అమీషుపం
చసుమధ్యేయఃపరమార్థనళస్స్యాత్ - సపరమార్థనళః
వరణాయ మాలాం వరణస్రజం అంగీకరో

భుజాం ద్విషతీకృతాస్యాత్స్వస్మైతృణాయతు
నిహాస్మినబంధురత్నమ్॥౫౧॥యస్స్యాదమీషుపర
మార్థనలస్స్వమాలామంగీకరోతువరణాయమమే
తిచైతాం॥తంప్రాపయామియదితత్రవిసృజ్యల
జ్జాంకుర్వేకథం జగతిశ్శృణ్వతిహాసవిడంబః ॥౫౨॥
ఇతరనలతులాంభాగిషశేషస్సుధాభిస్స్నపయ
తిమమచేతోనైషధఃకస్యహేతోః॥ప్రథమచరమ

తు స్వీకరోతు - ఇత్యుక్త్వా ఏతాంమాలాంతం సత్య
నలంప్రాపయామియది- తత్రసభామధ్యేలజ్జాంవిసృ
జ్యజగతిలోకేశృణ్వతికథంకుర్వేహాకష్టం విడంబఃపరి
హాసః ॥౫౨॥ ఇతరేతి॥ఇతరేషాంనళానాంతులాంభాంక్సా
దృశ్యభాగేషశేషః పంచమోనైషధః - కస్యహేతోః
కేనాపికారణేన - షష్ఠీహేతుప్రయోగ ఇతిషష్ఠీ-మమ
చేతఃసుధాభిస్స్నపయతి॥శ్లో॥సతాంహి సందేహపదే
షువస్తుషు ప్రమాణమంతఃకరణప్రవృత్తయ ఇతి న్యా

యాదనేనైవనలేనభావ్యమితిభావః-అథవా ప్రథమచర
మయోఃపూర్వోత్తరయోశ్శబ్దయో ర్వర్ణసంఖ్యాక్షర
సామ్యేసత్యపిచరమేఉత్తరేశబ్దే అనుప్రాసోవర్ణావృ
త్తిలక్షణశ్శబ్దాలంకార స్తస్యభాసాంశోభానాం విలాస
శ్చమత్కారోవిలసతిస్ఫురతి- యథాత్రైవానుప్రాస
భాసాంవిలాస ఇత్యత్రసర్వసకారాశ్రయత్వేపి అను
ప్రాసస్యాంతిమసకారేస్ఫురణం-ఏవమంతిమేబుద్ధావివ
రివర్తమానత్వాన్నలత్వాభిమానమాత్రం నైతావతా
యమేవేతినిశ్చయోయుక్తఇత్యర్థః ॥౫౩॥ ఇతీతి॥ ఇతి
మనస్యుద్యతఉత్పద్యమానాన్- ఉత్పూర్వాదిణశ్శత్రం

యోర్వాశబ్దయోర్వర్ణసఖ్యే విలసతిచరమేను
ప్రాసభాసాంవిలాసః॥౫౩॥ ఇతిమనసివికల్పా
నుద్యతస్సంత్యజంతీక్వచిదపిదమయంతీనిర్ణయం
నాససాద। ముఖమథపరితాపా త్స్యందితానం
దమస్యామిహిరవిరచితావస్యందమిందుంనినిం

తాచ్ఛసిపుంసిరూపం-వికల్పాన్ విచారాన్ సంత్యజంతీ
నేతిప్రతిషేధయంతీదమయంతీ-క్వచిదపిపంచస్వేకత్రా
పిన్నిర్ణయంనలోయమితినిశ్చయంనాససాద - అథసంశ
యానంతరం-పరితాపేనఇష్టప్రాప్తిప్రతిబంధ దర్శన
జన్యచిత్తతాపేనఆస్యందితానందంనిరస్తానందం- అప
హృతసంతోషానుభావతయాపివర్ణమిత్యర్థః॥అస్యా
దమయంత్యాఃముఖంమిహిరేణమార్తాండేన ॥ని ॥ విక
ర్తనార్కమార్తండమిహిరారుణపూషణఇత్యమరః -
విరచితఃకృతఃఅవస్యందస్తిరస్కారోయస్యతం-ప్రభా

పటలాభిభూతమిత్యర్థః-ఇందుంనినిందతత్తుల్యంతద్వద్ధీ నమభూదిత్యర్థః -ఏతేన పరితాపదైన్యశూన్యత్వాద యశ్చింతానుభావాః జ్ఞేయాః-తదుక్తం॥శ్లో॥ ఇష్టానధిగ మాద్ధ్యానంచింతాశూన్యత్వతాపకృదితి॥౫౪॥శ్రీహర్ష మిత్యాదిపూర్వవత్॥స్వాదూత్పాదభృతి మధురార్థ

ఘ॥౫౪॥శ్రీహర్షంకవిరాజరాజిముకుటాలంకా
రహీరస్సుతంశ్రీహీరస్సుషువేజితేంద్రియచయం
మామల్లదేవీచయమ్ । స్వాదూత్పాదభృతిత్ర
యోదశతయాదేశ్యస్తదీయేమహా కావ్యేయం
వ్యరమన్నలస్యచరితేసర్గోనిసర్గోజ్జ్వలః॥౫౫

స్సృష్టిమతిత్రయోదశతయాదేశ్యఃత్రయోదశత్వేనసం ఖ్యేయః-గతమన్యత్ ॥ ౫౫ ॥ ....*

ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమ
హోపాధ్యాయ కోలచలమల్లినాథ
సూరివిరచితేనైషధవ్యాఖ్యానే
జీవాతుసమాఖ్యానే
త్రయోదశస్సర్గః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

నైషధకావ్యేసవ్యాఖ్యానే- చతుర్దశస్సర్గః

అథేతి॥ అథచింతానంతరంసా భైమీనిషధేశ్వరం నలమధిగంతుంలబ్ధుంఅమరాణామింద్రాదీనాం ప్రసాదనామభిముఖీకరణమాద్రియత-అమోఘసాధనత్వేనాలంబితేత్యర్థః-అమోఘసాధనత్వమేవసమర్థయతె- య

మూలమ్॥అథాధిగంతుంనిషధేశ్వరంసాప్రసాదనామాద్రియతామరాణామ్। యతస్సురాణాంసురభిర్నృణాంతుసావేధసాసృజ్యతకామధేనుః ॥౧॥ ప్రదక్షిణప్రక్రమణాలవాలవిలేపధూపావరణాంబుసేకైః।ఇష్టంచమృష్టంచఫలం

తస్సురాణాంవేధసాసురభిః కాంచనగౌః కామానాంధేనుఃకామధేనుః కామధుఘాఅసృజ్యత నృణాంతుసాసురప్రసాదనైవకామధేనురసృజ్యత- యాయస్యకామార్థమర్ఘగౌరగౌర్వాసైవాస్యకామధేనురితిభావః- అత్రామరప్రసాదనాయాంకామధేనుత్వేనరూపణాద్రూపకాలంకారః ॥౧॥ప్రదక్షిణేతి ॥కించప్రదక్షిణప్రక్రమణమేవ ఆలవాలంవిలేపశ్చందనాదిచర్చాసపవవిలేపః- పిణ్యాకాదిలేపః ధూపోదశాంగాదిధూపః సపీవవోహదధూపశ్చ ఆవరణమంగదేవతా పరివేష్టనం తదేవకంటకశాఖావర

ణం-అంబుసేకఃఅభిషేకఃసఏవాంబుసేకోమూలేషుజల
సేకః-తేషాంద్వంద్వః-తైఃకరణైః-ఇష్టంప్రియంచమృష్ట
మవదాతంచఫలమీప్సితంవస్తుతదేవఫలంసస్యం - సస్యే
హేతుకృతేఫలమిత్యమరః-సువానాఃజనయంతః - సూ
తేఃకర్తరిలటశ్శానజాదేశః-దేవాఏవనోస్మాకంకల్పద్రు
మాణాంకాననంవనంహి - అత్రప్రదక్షిణప్రక్రమణా
దౌఆలవాలాద్యవయవరూపణాద్దేవేషు కల్పద్రుమరూ
పణాచ్చసమస్తవస్తువర్తిసావయవరూపకం ॥౨॥ శ్ర
ద్ధేతి॥సాదమయంతీ-శ్రద్ధావిశ్వాసఃతన్మయీతద్రూపా
భూత్వాతద్వ్యక్తాభూత్వేత్యర్థః-అభూతతద్భావేచ్వీః
సమాసేక్త్వోల్యబాదేశః-తాః సుపర్వాణః దేవాః-

సువానాదేవాహికల్పద్రుమకాననంనః॥౨॥శ్ర
ద్ధామయీభూయసుపర్వణస్తాన్నామనామగ్ర
హణాగ్రకంసా।సురేషుహిశ్రద్దధతాంనమస్యా

నామగ్రహణాగ్రకంనామోచ్చారణపూర్వకం యథాత
థా-ననామప్రణతా-తథాహి - సురేషువిషయేశ్రద్దధ
తాంవిశ్వసతాంనమస్యానమస్కారః-శ్రద్ధాపూర్వకో
నమస్కారఇత్యర్థః-నమస్యతేఃక్యజంతాదప్రత్యయా
దితిస్త్రియామప్రత్యయేటాప్ - సమస్యతేసంగృహ్య
తేఅనయేతిసమస్యా-సంజ్ఞాయాంసమజనిషదేత్యత్రసం
పూర్వాదస్యతేఃక్విప్-సర్వేషామర్థానాంసిద్ధా - యా
న్యంగానిసాధనానితేషాంమిథస్సమస్యాఅన్యోన్యసంగ్ర
హకారికా॥౩॥సమస్యాతుసమాసార్థా।మిథోన్యోన్యం
రహస్యపీతిచామరః సతినమస్కారేసర్వం సాధనంఫల

దం నాన్యథేతి న మశ్చకారేత్యర్థః- సామాన్యేన విశేషస మర్థనరూపోఽర్థాంతరన్యాసః ॥౩॥ యదితి॥ సాభైమీ అఖిలస్థాన్ సర్వగతాన్ తాన్ దేవాన్ నిజే హ్యాదిభావనా యాబలేన ధ్యానసామర్థ్యేన సాక్షాదకృత సాక్షాత్కృత వతీతి యత్ -కరోతేః కర్తరి లుఙి తఙ్ - హ్రస్వాదంగాదితి సలోపః -స సాక్షాత్కార ఏవ తస్యాః భైమ్యాః అభీష్టేష్ట ష్టార్థసిద్ధౌ ప్రతిభూః లగ్నకో భూత్ - తథాహి తే దే వాః కృష్టాః ప్రత్యక్షాస్సంతః పరమవశ్యం వరం దదతే హి శు॥ నాదాతుం దేవాః పరమర్హంతి ప్రత్యక్షం దృష్టా వా

సర్వార్థసిద్ధ్యంగమిథస్సమస్యాః ॥౩॥ యత్త్వాం
నిజే సాహ్యాదిభావనాయాబలేన సాక్షాదకృతాఖి
లస్థాన్। అభూదభీష్టప్రతిభూస్స తస్యాః పరం హి
దృష్టా దదతే వరం తే ॥౪॥ సాభాజనం తత్ర సస
ర్జ తేషాం సభాజనే పశ్యతి విస్మితే సా । ఆముద్య
తే యత్సుమనోభిరేవ ఫలస్య సిద్ధౌ సుమనోభిరేవ

నుష్యేభ్య ఇతి శ్రుతేరితి భావః॥౪॥ సభాజనమితి॥ సాభైమీ తత్ర సభాయాం సభాజనే సదోజనే విస్మితే పశ్యతి సతి ప శ్యంతం తమనాదృత్యేత్యర్థః- షష్ఠీ చానాదర ఇతి చకారా దనాదరే సప్తమీ - తేషాం దేవానాం సభాజనం పూజాం మాలత్యాదిపుష్పసంస్కారశ్చ గమ్యతే-ససర్జ- చకారే త్యర్థః-కిమర్థం సురార్చనమిత్యాశంక్య తత్సంతోషా ర్థమిత్యాహ-యద్యస్మాత్సభా జనాత్సుమనోభిర్దే వైః మాలత్యాదికుసుమైశ్చ ఆముద్యత ఏవ సంతుష్యత ఏవ అన్యతో ఽగంధో భూయత ఏవ- ముదేర్భావే లిట్ ॥౫॥

మాలత్యాం పండితే పుష్పే హృష్టే చ సుమనోభిధేతి విశ్వః ఆమోదో హర్షగంధయోరితి కేశవః - కిమేషామామోదేనేత్యాశంక్య ఆమోదితా ఏవ తే ఫలంతీత్యర్థాంతరం న్యస్యతి- తథాహి - ఫలం హేతుసాధ్యం సస్యం చ ॥ని॥ సస్యే హేతుకృతే ఫలమిత్యమరః- తస్యాసిద్ధౌ సిద్ధిప్రసంగే సుమనోభిరుభయైరప్యాముద్యత ఏవ పూర్వవచ్ఛ్లేషః సుమనసాం మాలత్యాదావాముద్య ఫలదానదర్శనాత్పురేష్వపి సుమనస్త్వేన తథాత్వనిశ్చయాత్తదామోదార్థం తత్సభాజనమన్వతిష్ఠదిత్యర్థః - అతోఽభయేషామపి సుమనసా ముభయోరప్యామోదయో రుభయోరపి ఫలయోరభేదాధ్యవసాయేనాయమర్థాంతరన్యాసః ॥౫॥

౫ ॥ వైశద్యహృద్యైర్మధిమాభిరామైరా
మోదిభిస్తానథ జాతిజాతైః ॥ ఆనర్చ గీత్యన్వితప

వైశద్యేతి॥ అథ పూజానంతరం సా దమయంతీ తాన్ దేవాన్ వైశద్యానర్ఘవ్యక్తిః- అన్యత్ర వికాసశ్చ- తేన హృద్యైః హృదయప్రియైః- హృదయస్య ప్రియ ఇతి యత్ప్రత్యయః- హృదయస్య- హృల్లేఖేత్యాదినా హృదాదేశః- మధిమా శబ్దార్థమాధుర్యం అన్యత్ర సౌకుమార్యం తేన అభిరామైః- ఆమోదయంతీత్యామోదినః- ముదేణ్యర్థం తాత్తాచ్ఛీల్యే ణినిః - అన్యత్రామోద స్సౌగంధ్య మేషామిత్యామోదినః- మత్వర్థీయ ఇనిః- తైరామోదిభిః- జాతయశ్ఛందాంసి మాలత్యశ్చ ॥ని॥ జాతిశ్ఛందసి మాలత్యామితి వైజయంతీ- తజ్జాతైస్తదుద్భవైః- గీత్యన్వితాః గానయుక్తాః షట్పదాగాథావిశేషా యేషు తైః- అన్యత్ర ఝం

శారయుక్తభ్రమరైః-నవీనైరభినవైః స్తవైః స్తోత్రైః ప్రసూనస్తబకైః కుసుమగుచ్ఛైశ్చ ఆనర్చ అర్చయామాస - పుష్పాంజలిం దత్వా తుష్టావేత్యర్థః - అర్చేర్భౌవాదికాల్లిటి అతఆదేరిత్యభ్యాసదీర్ఘే తస్మాన్నుడ్ద్విహలః - అత్ర స్తవానాం ప్రసూనస్తబకానాం చోభయేషామప్యర్చనసాధనత్వేన ప్రకృతానాం ధర్మతౌల్యేనౌపమ్యస్యగమ్యమానత్వాత్కేవలప్రకృతవిషయా తుల్యయోగితా-లక్షణంతూక్తం ప్రాక్ ॥౬॥ భక్త్యేతి॥ స్వయం స్వత ఏవ తుష్టం సేవయా వినాపి తచ్చారిత్రదార్ఢ్యాత్ దేవసంతుష్టం-తత్ప్రకృతం దేవచతుష్టయమింద్రాదిచతుష్టయం తస్యా భైమ్యాస్తయా భక్త్యా సేవయా

ఽపైస్సాస్తవైః ప్రసూనస్తబకైర్నవీనైః ॥౬॥
భక్త్యైతయైవ ప్రసాదతుష్టం తస్యాస్స్వయం
దేవచతుష్టయం తత్ । స్వేనానలస్యస్ఫుటతా

ప్రసాదైవ అనుజగ్రాహైవ-ఏవకారస్త్వవిలంబసూచనార్థః-తథాహి- స్వేనైవ స్వత ఏవ స్ఫుటతాం ప్రజ్వలితత్వం ఇయాసోర్యాతుమిచ్ఛోః అనలస్య వహ్నేః పూత్కృతేః ఫూత్కారమారుతస్య అపేక్షా కియతీ ఖలు స్యాత్ - నాత్యంతమపేక్షిత ఇత్యర్థః- స్వత ఏవ ప్రసన్నతో దేవగణస్య తత్కృతా భక్తిః-స్వత ఏవ ప్రజ్వలితస్యాగ్నేః పూత్కృతిరివ ఝడితి కార్యప్రాదుర్భావమాత్రఫలా అన్యథాపి ప్రజ్వలనవత్ప్రసాదావశ్యంభావాదితి భావః-అత్ర వాక్యద్వయే భక్తిపూత్కృత్యోః కార్యానపేక్షితత్వలక్షణసమానధర్మస్య ఏవకారకియ

చ్ఛబ్దాభ్యాంబింబప్రతిబింబతయోక్తైః దృష్టాంతాలంకా
రః॥ బింబానుబింబ న్యాయేననిర్దేశే తుల్యధర్మిణామ్। దృ
ష్టాంతాలంకృతిర్జ్ఞేయాభిన్నవాక్యార్థ సంశ్రయేతి
విద్యాచక్రవర్తిలక్షణాత్ ॥౭॥ ప్రసాదమితి॥ సాభైమీ
ష్ఠురైః కృతంప్రసాదమనుగ్రహమాసాద్య- సరస్వత్యా
ఇయంసారస్వతీతస్యాస్సూక్తిసృష్టిః - అత్యాజీత్యా
దిపూర్వసర్గోక్తశ్లిష్టోక్తిగుంభస్య- సస్మారతదర్థంజ
జ్ఞానేత్యర్థః- అధిగర్థేత్యాదినాకర్మణి శేషేషష్ఠీ-
వనునల ప్రీప్సోస్తస్యాః కోయమనుగ్రహోయద్గా
థాపరిజ్ఞానంతత్రాహ- తథాహి- తేదేవాః ప్రసద్య అను

మియాసోః ఫూత్కృత్య వేఘోకియతీక్షిలుస్యాత్ ॥
౭ ॥ ప్రసాదమాసాద్యసురైః కృతంసాసస్మార
సారస్వతసూక్తిసృష్టిః । దేవాహినాన్యద్వితి
రంతికింతుప్రసద్యతెసాధుధియందదంతే ॥౮॥ శే
షంనలంప్రత్యమరేషిగాథాయాయాసమాగ్ధా

గృహ్య- సదేః క్త్వల్యప్- అన్యద్బద్ధేరన్యద్దేయం నవిత
రంతి- కింతు సాధుధియః ఫలప్రాప్త్యుపాయ పరిజ్ఞానం
దదంతే వితరంతి- దదదానఇతిధాతో భ్వాదికాల్లటిత
ఙ్- తదాహుః ॥శ్లో॥ నదేవాదండమాదాయ రక్షంతిపశు
పాలవత్ । యంహిరక్షితుమిచ్ఛంతిబుద్ధ్యాసంయోజ
యంతితమితి ॥౮॥ శేషమితి॥ సా దమయంతీ శేషం పరమా
ర్థం నలం ప్రతివిరచితేతి శేషః యాయాగాథా అత్యాజీ
త్యాదికోయాయః శ్లోకః యెనయెనామరేణేంద్రాదిదేవే
నసమాధానసమానాభిధేయాక్షిలు అతఏవతదన్వేనత

తథేంద్రాదేరన్యేనసత్యేనలేనసహాఅలకంతీమసంగతాం
సతీంతత్పరత్వేనానిశ్చితాం-తాంతాం గాథాంతదాదే
వతానుగ్రహాలబ్ధస్మృత్యుద్బోధకాలేపి శేషం ప్రతిసత్య
నలంప్రతిసందధే-నలపరత్వేన యోజయామాసేత్యర్థః
ఇంద్రాదిపరత్వశంకాంవిహాయనలపరత్వంనిశ్చికాయేతి
తాత్పర్యార్థః ॥౯॥ ఏకైకమితి॥యాగాథాఃఅత్యాజీ
త్యాదయశ్శ్లోకాఃఏకైకస్మిన్లోకపాలే వృత్తేర్వర్త
నాద్ధేతోఃసామ్యాద్దిశాం ప్రతిలోకపాలం యత్పతివ్ర
తాత్వంతజ్జగృహుఃస్వచక్రుః-ప్రాచ్యాదిదిశఇవేంద్రా
ద్యేకైకలోకపాలపరాబభూవురిత్యర్థః - తదాదేవ

ఖలుయోనయేన। తాంతాంతదన్యే నసహాలగం
తీంతదావిశేషంప్రతిసందధేసా ॥౯॥ ఏకైకవృ
త్తైఃప్రతిలోకపాలంపతివ్రతాత్వంజగృహుర్దిశ
శాయాః । వేదస్మగాథామిళితాస్తదాసా వా
శాఇవైకస్యనలస్యవశ్యాః॥౧౦॥ నిశ్చిత్యశేషం

తాప్రసాదకాలే-అసౌభైమీమిళితాస్సమస్తాగాథాఃఆ
శాఇవైకస్యనలస్యవశ్యాఃవశంగతాః- వశంగతఇతియ
త్ప్రత్యయః- వేదస్మ-లట్స్మఇతిభూతేలట్-విదోలటో
వేతిణలాదేశః- ఆశా ఇవగాథాఅప్యాపాతతఏకైకలో
కేశపరతయాప్రతీతాఅపిసామస్త్యేననలపరాఏవేతివివే
దేత్యర్థః- తస్యసర్వాశావిజయిత్వాదాశానాం తత్ప
రత్వం-గాథానాంతుదేవ్యాశ్చతురోక్తిభంగీపర్యాలో
చనయేతిభావః॥౧౦॥నిశ్చిత్యేతి॥అసౌదమయంతీశేషంపం
చమంతంప్రసిద్ధంనరేశంనైషధం నిశ్చిత్య-ప్రమోదమే

దస్వితరమానందమేదురతరమంతరమంతరంగం యస్యా
స్సాభూత్ - అథ దేవ్యా గిరాం భావితా భంగిః ప్రయోగ
చాతురీవిశేషో యయా సా సతీ చింతైవార్ణవస్తత్ర యా
దసా జలగ్రాహభూతేన చిత్తేన ఇదం వక్ష్యమాణమాఖ్యద
వోచత్ - ఖ్యాతేర్లుఙి - అస్యతివక్తిఖ్యాతిభ్యోఙితి చ్లేరఙా
దేశః ॥౧౧॥ అథ చిత్తేన యదాఖ్యత్తదేవాహ ॥ సేతి॥
అస్యా దేవ్యా వాచి సా వక్ష్యమాణా - కాచిదపూర్వా భం
గిః ప్రయోగప్రకారః ఖలు - యద్యస్మాద్భంగివిశేషాది
యం పురోవర్తినీ మూర్తిమతీ విగ్రహవతీ సతీ సత్యావాదినీ

తమసౌ నరేశం ప్రమోదమేదస్వితరాంతరా
భూత్। దేవ్యా గిరాం భావితభంగిరాఖ్యచ్చిత్తే
న చింతార్ణవయాదసేదమ్ ॥ ౧౧ ॥ సా భంగిర
స్యాః ఖలు వాచి కాచిద్యద్భారతీ మూర్తిమతీ సతీ
యమ్। శ్లిష్టం నిగద్యాదృతవాసవాదీన్విశిష్య మే
నైషధమప్యవాదీత్ ॥ ౧౨ ॥ జగ్రంథ సేయం మద
నుగ్రహేణ వచస్స్రజస్స్పష్టయితుం చతస్రః।

భారతీ వాగ్దేవతా శ్లిష్టం శ్లిష్టార్థం యథా తథా నిగద్య ఉ
క్త్వా వాసవాదీన్ ఇంద్రాదీన్ ఆదృత ఆదృతవతీ - తానేవా
వోచదిత్యర్థః - ఝలోఝలి హ్రస్వాదంగాదితి సలోపః
అథ చ నైషధం నలమపి మే మహ్యం విశిష్య ఇంద్రాదిభ్యో
వివిచ్యావాదీత్ కింత్వహమేవ న వేద్మీతి భావః ॥ ౧౨ ॥ జగ్రం
థేతి॥ సేయం దేవీ మదనుగ్రహేణ మదనుగ్రహబుద్ధ్యా
స్పష్టయితుం నలం వ్యక్తీకర్తుం - చతస్రో వచస్స్రజో వ
చనమాలికాః జగ్రంథ గ్రథితవతీ తత్ర తెఇంద్రాగ్నిగ్రం

ధిన్యావాద్యద్వ్యేపవచస్స్రజౌ నలం లక్షయితుమభివ్య
క్తీకర్తుం తు మే తే శక్నుతః తత్రైవ స్ఫుటతర ప్రతీతేరస్యై
ద్వైవ్యర్థేతి భావః- కింతు మమైవాయం మహీయాన్ మహ
త్తరో మోహః అహో- యచ్చృతస్సృభిరపి న వేద్మీతి భా
వః॥౧౩॥ అత్యాజీత్యాదిశ్లోకచతుష్టయం యదినలమేవా
చష్టేకిమితీంద్రాదిచతుష్టయం స్పృశతీత్యాశంక్యాహ॥
శ్లిష్యంతీతి॥ అమూరత్యాజీత్యాదయోముష్యా దేవ్యా వా
చః శ్లిష్యంతినలమివేంద్రాదీన్ స్పృశంతీతియత్ -తచ్ఛ్లే
షణమిత్యర్థః- తజ్ఞానివిధేయవిలాసప్రాధాన్యాత్తశ్లిం

ద్వ్యైతేనలం లక్షయితుం క్షమేతే మమైవమో
హాయమహామహీయాన్॥౧౩॥ శ్లిష్యం
తివాచోయదమూరముష్యాః కవిత్వశక్తేః ఖలు తే
విలాసాః। భూపాలలీలాః ఖలు లోకపాలా స్స
మావిశంతివ్యతిభేదినోఽపి ॥౧౪॥ త్యాగం మహేం
ద్రాదిచతుష్టయస్యకిమభ్యనందత్క్రమసూచి

గసంఖ్యానిర్దేశః- కవిత్వశక్తేః విలాసాః ఖలు - కవిత్వధ
ర్మోఽయం యదస్యపరేణాపిశబ్దేన శ్లేషభంగ్యార్థాంతర
ప్రత్యాయనమలంకారత్వాత్ -నతు తత్ర తాత్పర్యమితి
భావః తథా చ శ్లేషమహిమ్నా తేషాం నలసారూప్యాచ్ఛ
తత్పరత్వభ్రాంతిరిత్యాహ-భూపాలస్య నలస్య లీలేవ లీ
లా యేషాం తే తద్రూపధారిణో లోకపాలా వ్యతిభేదినో
నలాద్భేదవంతోఽపి సమావిశంతి శ్రోతృబుద్ధౌ లగంతి తతో
మమైవాయం వ్యామోహ ఇత్యర్థః॥౧౪॥ స్వవ్యామో
హమేవ ప్రకటయతి॥ త్యాగమితి॥ క్రమసూచితస్య క్రమ

నిర్దిష్టస్య మహేంద్రాదిచతుష్టయస్య త్యాగం పురాకృ
తపరిహారం-కిమర్థం మభ్యనందదనుమోదత-మాంచకిం
కిమర్థం నలేవిషయే ప్రేరయామాస-యదిమదనుజిఘృ
క్షా నస్యాదితి భావః- తత్తస్మాదస్యా దేవ్యాస్సూక్తిస్స
ధూక్తిరత్యాజీత్యాదిసత్యోపదేశః కా-సుమప్రమోహాకి
కః-అహో ఘంటాపథే స్థాలిత్యమితి భావః॥౧౫॥ అథా
స్యాః ష్టశ్చిర్నలజ్ఞానరీతిమేవాహ॥ పరస్యేత్యాది॥నలస్య
దారాన్మన్యమానైరివ-పరదారా ఇతిబుద్ధ్యమానైరివే
త్యుత్ప్రేక్షా-రాజదారత్వాద్భవ ఇతి భావః॥ని॥ భా

తస్య। కిం ప్రేరయామాస నలే చ తన్మాం కాసూక్తి
రస్యా మమకః ప్రమోహః॥౧౫॥ పరస్య దారానివ
మన్యమానైరస్పృశ్యమానామమరైర్ధరిత్రీమ్।
భక్త్యైవ భర్తుశ్చరణౌ దధానాం నలస్య తత్కా
లమపశ్యదేషా ॥౧౬॥ సురేషు నాపశ్యదవైక్షు
తాక్ష్ణోర్నిమేషముర్వీభృతి సమ్ముఖే సా। ఇహా

స్యాజాయాథపుంభూమ్నిదారా ఇత్యమరః- అమరైః క
స్పృశ్యమానాం పరాంగనాస్పర్శనిషేధాదితి భావః -
భక్త్యైవ పతిభక్త్యైవేత్యుత్ప్రేక్షా - భర్తుః పత్యుర్నల
స్య చరణౌ దధానాం ధరిత్రీమేషా దమయంతీ తత్కాలం త
స్మిన్నేవ కాలే- అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా - అపశ్య
త్ -దేవాహి భూమింనస్పృశంతి-అయంతు స్పృశతీత్యే
కం తావచ్చిహ్నమిత్యర్థః॥౧౬॥ సురేష్వితి॥ సాదమ
యంతీ సురేష్వింద్రాదిషు అక్ష్ణోః నిమేషం నాపశ్యత్ -స
మ్ముఖస్యాభిముఖస్య నృపేనలే-త్వమిహాగత్య ఇతపత్యన లె

మిళసంగచ్ఛస్స్వేతి సంజ్ఞానదానాత్ సంజ్ఞాకరణాద్వా షమాణంబు శ్రీవాణ మివస్థితమిత్యుత్ప్రేక్షా- నిమేషము వైశ్రుత- ఇదమపరంచిహ్నమిత్యర్థః ॥౧౭॥ నేతి॥ బాలాసాభైమీ తేషువిబుధేషు దేవేషుక్షితేః క్షోదంరజో నాబుద్ధనైక్షిష్టేత్యర్థః- తైజసేషుతదసంక్రమాదితిభావః బుధ్యతెలర్ణజితజ్ -ర్ఘులోర్ఘులితిసిజ్లోపః- నైషధేనలేతు పత్యేస్వభతేశ్రీనలాయపరిరంభంస్పృజంత్యాః ఆలింగనండదత్యాఃఅస్యాఃక్షితేస్సకాశాదసంశయం యథా॥

త్వమాగత్యనలేమి లేతిసంజ్ఞానదానాదిపభాష
మాణమ్॥౧౭॥నాబుద్ధబాలాహి బుధేషు లేషుక్షో
దంక్షితెరైశ్రుతనైషధేషు।పత్యేస్పృజంత్యాః ప
రికంరనుస్యాస్సంభూతసంభెరమసంశయం।సా
౧౮॥ స్వేదస్స్వదేహస్యవియోగతాపం నిర్వా
పయిష్యన్నివసంసిస్పృక్షోః। హీరాంకురశ్శుద్ధిమ
తీవహేమ్నినలేతయాలోకినదైవతేషు ॥౧౯॥

థాసంభూతసంభెదంసంజాతసంశ్లేషమిత్యుత్ప్రేక్షా ఆలింగనసంక్రాంతమివస్థితమిత్యర్థః- క్షోదమైశ్రుత రజస్సంభేదోపరంచిహ్నమిత్యర్థః ॥౧౮ ॥ స్వేదఇతి॥ తయాదమయంత్యాసంసిస్పృక్షోఃనలేనసంస్ప్రష్టుంసంగంతుమిచ్ఛోః స్వదేహస్యవియోగతాపంనళవిరహసంతాపంనిర్వాపయిష్యన్శమయిష్యన్నివస్థిత ఇత్యుత్ప్రేక్షా- స్వేదః-శుద్ధిమతిశ్యామికారహితే హేమ్నిహీరాంకురోవజ్రాంకురఇవ ॥ని॥ వజ్రోహీరశ్చకధ్యతఇతి హలాయుధః- నలేఅవలోకిస్పృష్టః-దైవతేషునాలోకి ॥ ౧౯ ॥

సురేష్వితి॥ బాలా భైమీ సురేషు విమలా ప్రస్లానాం మా
లాం స్రజమపశ్యత్ - నళేతు-అద్యనళో వృణీష్వం సుకు
మారామిమాం దమయంతీ మాసాస్యమాం కిః కిమస్థం
శ్రద్ధాస్యతే ఆదరిష్యత ఇతి చింతయేవ మలినీభవంతీం
మ్లాయంతీం మాలామపశ్యత్ -మ్లానకుసుమత్వమన్యల్లిం
గమిత్యర్థః॥౨౦॥ శ్రియమితి॥ దేవా ఇంద్రాదయో స్యనల
స్యశ్రియం కాంతిం కియదల్పంయథాతథాభజంతాం-తథా
ప్యేషామింద్రాదీనాం నలస్యచ్ఛాయా కాంతిః సమగ్రేతి
భావః- అనాతపశ్చ ॥ని॥ ఛాయాత్వనాతపే కాంతా ఇతి

సురేషు బాలా విమలాం స పశ్యన్నళేతు మాలాం
మలినీభవంతీమ్। ఇమాం కిమాసాద్య నళోద్య వృ
ణీష్వం శ్రద్ధాస్యతేమామితి చింతయేవ॥౨౦॥ శ్రియం
భజంతాం కియదస్య దేవాశ్ఛాయా నలస్యాస్తి
తథాపి నైషామ్। ఇతీరయంతీవ తయా నిరైక్షి
సా నైషధేన త్రిదశేషు తేషు ॥౨౧॥ చిహ్నైరమీ

వై జయంతీ -నాస్తి- నలరూపధారిత్వేపి తేషు తత్కాం
తిరీషదేవన సమగ్రేత్యర్థః - ఇతీరయంతీ కథయంతీవ
స్థితా చ్ఛాయా కాంతిరనాతపశ్చ తయా దమయంత్యా నై
షధేన నళేన నిరైక్షి దృష్టా-ఈక్షతేః కర్మణి లుఙ్ - తేషు త్రి
దశేష్వింద్రాదిషు స నిరైక్షి- తేషాం తైజసత్వాన్నాత
ప్రచ్ఛత్రాది ఛాయా లగ్నా న తేతు లగ్నేతీదమేకం చిహ్న
మిత్యర్థః-అత్ర శ్రియమివ శ్రియం ఛాయామేవ ఛాయేతి సాదృ
శ్యాక్షేపాన్నిదర్శనాఖ్యామంగాభ్యాం ఇతీరయంతీవే
త్యుత్ప్రేక్షయాస్సంకరః॥౨౧॥ చిహ్నైరితి॥ అస్యాః ద

షయంత్యాః-ప్రథమోపజాతా- ఇతరనలతులాభాగేష
శేషఇత్యతో౽తిక్రాంతానలసంవిత్ నలో౽యమితిధీః-అమీభిశ్చి
హ్నైః పూర్వోక్తైః భూస్పర్శాదిభిః-సంవాదమైకమత్య
మాప-దార్ఢ్యంప్రాపేత్యర్థః- సాదమయంతీ లక్షణానాం
పూర్వోక్తచిహ్నానాంవ్యక్తిభిరభివ్యక్తిలక్షణకార్యైరే
దేవప్రసాదందేవానుగ్రహ మపితత్కారణ భూతమా
సాదితం ప్రాప్తమబోధి-కారణంవినా కార్యాభావాది
తిభావః-బుధ్యతేఃకర్తరిలుఙ్-దీపజనేత్యాదినావికల్పా
చ్చిణ్ ॥౨౧॥ నళఇతి॥ స్మరోన ళేవరణస్రజం విధాతుంని

షిద్ధనళసంవిదస్యాస్సంవాదమాపప్రథమోపజా
తా। సాలక్షణవ్యక్తిభిరేవదేవ ప్రసాదమాసాది
తమప్యబోధి ॥ ౨౨ ॥ న ళేవిధాతుంవరణస్రజం
తాంస్మరఃస్మరామాంత్వరయత్యధైనామ్। అప
త్రపాతాంనిషిషేధ తేనద్వయానురోధం తులి
తంపధౌసా ॥౨౩॥ స్రజాసమాలింగయితుం ప్రి

ధాతుంతాంరామాంభైమీంత్వరయతిస్మ త్వరయామా
స-అధైనాంత్వరావతీంతాంభైమీం అపత్రపాలజ్జానిషి
షేధనివారయామాస-స్థాదిష్వభ్యాసేనచాభ్యాసస్యే
తిధాత్వభ్యాససకారయోష్షత్వం - తేనకారణద్వయేన
సాభైమీద్వయానురోధముభయానుసరణంతులితం యు
ఘాతధాదధౌ-నవత్రేనాపివిరరామేత్యర్థః- ఏతేనాస్యా
మధ్యమనాయికాత్వముక్తం- తుల్యలజ్జాస్మరావద్యోత
లక్షణాత్ ॥౨౪॥ స్రజేతి॥ సాభైమీరసాదాత్ప్రియం
నళం-స్రజ్యతఇతిస్రక్ సంవరణమాలా-ముక్త్వోద్ధృతస్రీ

ఇత్యాదినానిపాతనాత్ర మార్గ ఈర్తే క్విన్నుమాగమశ్చ-
తయాసమాలింగయితుంసమాశ్లేషయితుం బహుప్రయ
త్నంమహోద్యోగమథత్త్రైవ-కింతుతదీయే తస్యాస్సం
బంధినిపాణిపద్మే స్తంభోనిష్క్రియాంగత్వలక్షణస్సా
త్వికవిశేషః - సచత్రపాచతాభ్యాంహేతునామందో
ల్పోపిస్పందోవ్యాపారోనాభవత్ ॥౨౪॥ తస్యాఇతి॥వ్రీ
డమనోభవాభ్యాంలజ్జాస్మరాభ్యాండోలావిలాసంప్రేం
ఖోళనలీలాంసమవాప్యమానేనీయమానే-ఆందోళ్యమా
నఇత్యర్థః-ధృతమేణాంకకులస్యసోమవంశస్యఆతపత్ర

యంసారసాదధత్త్రైవబహుప్రయత్నమ్। స్తంభ
త్రపాభ్యామభవత్తదీయే స్యందస్తుమందోపిన
పాణిపద్మే ॥౨౪॥ తస్యాహ్యాది వ్రీడమనోభవా
భ్యాండోలావిలాసంసమవాప్యమానే। శ్రితంధృ
తైణాంకకులాతపత్రె శ్శృంగారమాలింగదధీశ్వ
రశ్రీః॥౨౫॥కరస్సృజాసజ్జతర స్తదీయోనలోన్ము
ఖీభూయపునర్వ్యరంసీత్ । తదాననస్యార్థప

మాతపత్రభూతోనలోయేనతస్మిన్ హృదిహృదయేశ్రిత
మాశ్రిత్యస్థితం శృంగారమధీశ్వరశ్రీః రాజ్యలక్ష్మీరా
లింగత్ -డోలాధిరూఢాఃస్త్రియోభీతాః పుమాంసమా
లింగంతీతిభావః నలాధిష్ఠితేహృదిశృంగారః పరాంకోటి
మారూఢఇత్యర్థః ॥౨౫॥ కరఇతి॥ తదీయోదమయంతీ
యఃకరఃసృజావరణసృజాకరణేనసజ్జతరఃఅతిసన్నద్ధః
నలస్యోన్ముఖీభూయపునర్వ్యరంసీత్ విరరామ- రమేర్లు
జివ్యాఙ్పరిభ్యోరమఇతిపరస్మైపదం-యమరమనమాతాం

సక్షేతి సగిడాగమః-అస్తిసిచోపృక్త ఇతీడాగమే-ఇట
ఈటీతి సలోపే చ సవర్ణదీర్ఘః-తథా అతిచలః అత్యం
తచపలః కటాక్షః తదాననస్య నలముఖస్య అర్ధః పంథా ఇ
తి విశేషణసమాసే సమాసాంతః- అర్ధం నపుంసకమితి
నైకదేశసమాసః-సమప్రవిభాగే ప్రమాణాభావాత్-
తమర్ధపథం యయౌ చ ప్రత్యాయయౌ ప్రత్యావృత్త
శ్చ- ఉభయత్ర లజ్జయేతి భావః॥౨౬॥ తస్యా ఇతి॥ తస్యా
శ్చిత్తం నలముపేతం ప్రాప్తమేవ - ప్రాగేవ నేదానీమితి
భావః-అక్షి తు ప్రయాతుం నలం గంతుం న ప్రబభూవ న

థం యయౌ చ ప్రత్యాయయౌ చాతిచలః కటా
క్షః ॥౨౬॥ తస్యాః ప్రియం చిత్తముపేతమేవ
పరిబభూవాక్షి తు న ప్రయాతుమ్ । సత్యః కృ
తః స్పష్టమభూత్తదానీం తయాక్షిలజ్జేతి జనప్రవా
దః॥౨౭॥ కథం కథంచిన్నిషధేశ్వరస్య కృత్వాస్య
పద్మం దరవీక్షితశ్రీ । వాగ్దేవతాయా వదనేందుబిం

శశాంకేత్యర్థః-ప్రభుశబ్దాదభూతతద్భావే చ్వౌ దీర్ఘః
అక్షిచక్షుషి లజ్జా-న తు చేతసీతి భావః- ఇతి జనప్రవాదః-
తదానీం తయా భైమ్యా స్పష్టం యథా తథా సత్యః కృతో
భూత్ అంతఃకరణవృత్తేరాత్మైకసంవేద్యత్వాన్న తస్య
లజ్జా చక్షుషస్తు న తథేతి తత్రైవ లజ్జేతి భావః ॥౨౭॥ కథం
కథమితి॥ త్రపావతీ భైమీ కథంకథమతికృచ్ఛ్రేణ నిషధే
శ్వరస్య నలస్య ఆస్యపద్మం ముఖారవిందం దరవీక్షితా ఈ
షద్దృష్టా శ్రీర్యస్య తత్కృత్వా లేశతో దృష్ట్వేత్యర్థః- శై
షికస్య కపో వైభాషికత్వాదభావః-హ్రస్వో నపుంసకే

ప్రాతిపదికస్యేతిహ్రస్వః-ఈషదర్థేఽదరోవ్యయం- వా
గ్దేవతాయాస్స్వరస్వత్యాః వదనేందుబింబం సామిదృష్ట
మర్ధదృష్టమకృతఅకార్షీత్ - తత్రాపిలజ్జేతిభావః॥౫॥
సామిత్వర్ధేజుగుప్సనఇత్యమరః- నాహంశక్నోమిత్వ
యాకారయితవ్యమితి దేవీముఖవీక్షణే తాత్పర్యమవధా
ర్యమ్ ॥౫౮॥ అజానతీతి॥ దేవీవాగ్దేవీఅస్యాభైమ్యాః త
త్పూర్వోక్తం ఆకూతమభిప్రాయమవేత్యజ్ఞాత్వాప్యజా
నతీవాబుధ్యమానేవపనాం భైమీమిదం వక్ష్యమాణం అ
వోచత్-వచేర్లుఙ్-ఇణాదేశస్యవాలుజివచఉమిత్యుమా
గమః-తదేవాహ-త్రపాయామూర్మిః రేవప్రతిశీరాయవ

బంత్రపావతీసాకృతసామిదృష్టమ్॥౫౮॥ అజా
నతీవేదమవోచదేనామాకూతమస్యాస్తదవేత్య
దేవీ।భావత్రప్రయోర్మిప్రతిశీరయాతే వితీర్యతేల
క్షయితుంనమేపి॥౫౯॥ దేవ్యాశ్శ్రుతౌ నేతినలా
ర్థనామ్నిగృహీతపవత్రపయానిపీతా। అర్థాం

నికా॥౫॥ప్రతిశీరాయవనికాస్యాత్తిరస్కరిణీచసేత్యమరః-
తయాకర్త్ర్యాప్రేతవక్షావోభిప్రాయోమేమమాపిలక్షు
యితుంజ్ఞాతుంనవితీర్యతేనదీయతేలజ్జాం తహీఽతోక్షా
వఃకంరోక్తిః అంతరేణదుర్జ్ఞానఇత్యర్థః- తుమున్ప్రత్య
యస్తూదీచ్యానాంభాషానుసారీత్యుక్తమ్॥౫౯॥ దేవ్యా
ఇతి॥సాభైమీదేవ్యాస్సరస్వత్యాః శ్రుతౌకర్ణేఽనేత్యేవం
నలస్యార్థనామ్నినామ్న్యర్థే-అర్థంనపుంసకమి
త్యేకదేశసమాసః-గృహీతపవఉచ్చారితే సత్యేవత్రప
యానిపీతాగ్రస్తాసతీ-అధత్రపావ్యాప్త్యనంతరం అం

గుళిభిఃఅంగుళీఃస్పృశంతీవై లక్ష్మ్యాతస్య రౌనిష్పీడయంతీ
త్యర్థః-దూరమత్యంతంశిరోనమయాంచకార- లజ్జాతి
రేకాద్దేవీనైరాశ్యాచ్చేతికర్తవ్యతా మూఢా కేవలంన
తానన్మాస్థితేత్యర్థః॥౩౦॥కరఇతి॥సాభైమీగిరామధీశ్వ
రయావాగ్దేవతయా - స్థేశభా సేత్యాదినావరరుచ్-విహ
స్యకరేవిధృత్యగృహీత్వాఇంద్రస్యపథి- పంథానంగచ్ఛ
తినిత్యమితిపాంథాకృతా ఇంద్రసమీపంనీతాసతీత్యర్థః-
పంథోణనిత్యమితిణప్రత్యయెపథఃపంథాదేశాట్టాప్- పు
రంధ్రీణాంసర్వయోషితాంసాధారణఃసంవిభాగఃస్వ

గుళీరంగుళిభిఃస్పృశంతీం దూరం శిరస్సానమ
యాంచకార॥౩౦॥ కరేవిధృత్యైశ్వరయాగిరాం
సాపాంథాపథీంద్రస్యకృతావిహస్య। వామేతి
నాస్మైవబభార సార్థంపురంధ్రిసాధారణసంవి
భాగమ్॥౩౧॥ భైమీంనిరీక్ష్యాభిముఖీం మఘోన
స్స్వారాజ్యలక్ష్మీరభృతాభ్యసూయామ్ । దృ

నామత్వేసంవిభజ్యగ్రహణంయస్యతద్వామేతి నాస్మై
వసార్ధంవక్రత్వేనాగ్ధవద్యథాతథాబభార - వక్రైవా
భూదిత్యర్థః- నతుఋజురాసీదితిభావః ॥ని ॥ వామంస
వ్యేప్రతీపేచచారౌవామాచయోషితీత్య జయ్యపాలః॥
౩౧॥ భైమీమితి ॥మఘోనఇంద్రస్యాభిముఖీంనిరీక్ష్య
స్వఃస్వర్గఃస్యరాజ్యంస్వారాజ్యం ॥ని ॥ స్వరవ్యయం
స్వర్గనాకేత్యమరః-త్రిలోపేపూర్వస్య దీర్ఘోణః
తస్యలక్ష్మీరభ్యసూయాం ఇంద్రేభైమ్యాం చేష్యాణమ
భృతబభార- భృఞోలుజ్యిహ్రస్వాదంగాదితిసలోపః- త

తో స్వాయానంతరం తత్పరిహారిణీ మింద్రప్రతిషేధినీం
తాంభైమీం దృష్ట్వా బిడౌజః ప్రవణా పునరింద్రానురక్తాస
తీవ్రీడమభ్యపాదిలభిషేదేత ధామయాశంకితంసాతునగ
ణయతీతిలలజ్జ ఇత్యర్థః- పద్యతేః కర్తరిలుజితజే చిణ్తేప
దః- చిణోలుగితిప్రత్యయస్యలుక్ ॥౩౨॥ త్వత్తఇతి॥అథ
నలేవిషయేనేతి ప్రియోనేతిమయాత్వత్తఏవశ్రుతం శ్రుత
పాఠియంత్వచ్ఛ్రేష్ఠయైవజ్ఞాతమిత్యర్థః- అన్యథాజ్ఞాతా
పితంకిమితినవృణీష ఇతిభావః- అతోనలాత్పగమన్యంవద
స్వనిశ్శంకంబ్రూహీత్యర్థః- భాషనాది సూత్రేణభాష

ష్ట్వాతత స్తత్పరిహారిణీంతాం వ్రీడంబిడౌజఃప్ర
వణాభ్యపాది ॥౩౨॥ త్వత్తశ్శ్రుతం నెతినలేమ
యాతఃపరంవద స్వేత్యదితాథదేవ్యా। హ్రీమ
న్మథద్వైరథరంగభూమి ర్భైమీగృశాభాషిత
నైషధాభూత్ ॥౩౩॥ హసత్సుభైమీందివిషత్సు
పాణౌపాణింప్రణీయాప్సరసాంరసాత్సా। ఆలిం

నార్థేవదేరాత్మనేపదం- ఇతిదేవ్యా ఉదితాఉక్తాభైమీ
హ్రీమన్మథయోః- ద్వయోఃరథినోః కర్మద్వైరథం
యుద్ధం-యువాదిత్వాదణ్ప్రత్యయె - న స్తద్ధితఇతిటిలో
పః- తస్యరంగభూమీరంగస్థలీసతీతాభ్యాముభయత ఆ
కృష్టాసతీత్యర్థః - దృశాదృష్ట్యైవభాషితా నైషధోన
లోయయాసాభూత్ హ్రియాకంఠేనవక్తుమశక్తాకామా
దవక్తుంచాశక్తా కటాక్షుద్యృష్ట్యానలంసానురాగమైక్షతే
త్యర్థః॥ ౩౩ ॥హసత్స్వితి॥దివిసీదంతీతిదివిషదోదేవాః
ని॥ఆదితేయాదివిషదఇత్యమరః-షత్సూస్వద్విషెత్యాదినా

క్విప్-హృద్యుభ్యాం ఙేరుపసంఖ్యానమితి సప్తమ్యా అలుక్
సుషమాదిషు చేతి షత్వం, అవిహితలక్షణో మూర్ధన్యస్సుష
మాదిషు ద్రష్టవ్య ఇతి వచనాత్ తేషు రసార్ధ్షగాదప్సరసాం
పాణౌ పాణిం ప్రణీయ హసత్సు ఆహో యానసురానుపేక్ష్య
నరాసక్తేతి పరిహసత్సు సత్సు-సా దేవీ భైమీ మాలింగ్య భూ
పాలానాం దిక్పాలానాం చ కులయోర్వర్గయో ర్మ
ధ్యాత్తస్య మధ్యం నీత్వా పాంథానాం తన్మార్గచారిణాం
దుర్గాం దుర్గాదేవీ మకృత తద్వదలంఘ్యామేకలక్ష్యాం
కృతవతీత్యర్థః-కృఞః కర్తరి లుఙ్ హ్రస్వాదంగాదితి సిత్సకా

గ్యనీత్వాకృత పాంథదుర్గం భూపాలదిక్పాల
కులాధ్వమధ్యమ్ ॥ ౩౪ ॥ అదేశితామప్యవలో
క్యమందం మందం నలస్యైవ దిశా వలంతీం । భూ
యస్సురానర్థపథాత్తదా సా తాన్నేవ తాన్నేతు
మనా ననోద ॥ ౩౫ ॥ ముఖాబ్జమావర్తనలోలనా
ళం కృత్వాలిహుంహుంరవలక్ష్యలక్ష్యం । భీమో

రలోపః ॥ ౩౪ ॥ అదేశితామితి ॥ అసౌ దేవీ అదేశితామచో
దితామపి - దిశేశ్వరాదికార్తృమార్గణోక్తిః-మందం మం
దం నలస్యైవ దిశా వలంతీం వలేరాత్మనేపదమనిత్యజ్ఞాపనా
దితి వామనః - తాం భైమీమవలోక్య భూయస్తాన్ సురా
న్ దాక్షిదీనేవ నేతుం మనో యస్యాస్సా సతీ-తుమ్ కామమ
నసోరపీతి మకారలోపః-తదా అర్థపథాదర్థమార్గా
న్నునోద ప్రేరయామాస ॥ ౩౫ ॥ ముఖేతి ॥ భీమోద్భవా
భైమీ ముఖాబ్జం స్వముఖారవిందం ఆవర్తనే నలదిగ్వలనే
లోలనాళం వ్యావృత్తకంఠనాళం - తథా ఆలీనాం సఖీ

నాం-హుంహుంరవాణాంహుంహుమితి నివారణశబ్దా
నాం- అన్యత్ర అళీనాంభృంగీనాం ఝుంకారశబ్దానాంల
క్షైః సంఖ్యావిశేషైః లక్ష్యందర్శనీయంచకృత్వా-నవో
ఢానవవధూఃవివోఢుఃపరిణేతురివతాం-ఆలింగ్యనీత్వేత్య
తో గృహీత్వాందేవ్యాస్సంబంధినీందృఢామంకపాళీం పరిరం
భణబంధనం ॥ని॥ అంకపాళిఃస్మృతాకోట్యాందారికాప
రిరంభయోరితివిశ్వః-ముముచేతత్యాజ॥౩౬॥ దేవీతి॥ దేవీ
తాంభైమీంకథంచిత్కథంచిదపి-దేవానంచతీతిదేవద్రీ
చీ॥ని॥ దేవానంచతిదేవద్ర్యజిత్యమరః- ఋత్విగిత్యా
దినాఅంచతేః క్విన్ప్రత్యయః - విష్వగ్దేవయోశ్చటేర

> ద్భువాతాం ముముచేంకపాళీం దేవ్యానవోఢేవ
> దృఢాంవివోఢుః॥ ౩౬॥ దేవీకథంచిత్ఖలుతామదే
> వద్రీచీంవిచింత్యస్మితసిక్తసృక్విః॥ఆహస్మమాం
> ప్రత్యపితేపునఃకాశంకాశశాంకాదధికాస్యబిం
> బే॥ ౩౭ ॥ఏషామకృత్వాచరణప్రణామమేషామ

ద్ర్యంచతావప్రత్యయఇతిటేరద్యాదేశః - అంచతే
శ్ఛోపసంఖ్యానమితిజీప్- సానభవతీత్య దేవద్రీచీతాం
దేవానసభిగచ్ఛంతీమిత్యర్థః-విచింత్యవిచార్యస్మితేనసి
క్తేసృక్విణీఓష్ఠప్రాంతౌయస్యాస్సాసతీ॥ని॥ ప్రాంతా
వోష్ఠస్యసృక్విణీఇత్యమరః-శశాంకాచ్చంద్రాత్ -అధిక
ముత్కృష్టమాస్యబింబంముఖస్వరూపంయస్యాస్తస్యా
స్సంబుద్ధిః-సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సమాసః-మాంప్ర
త్యపి- మయ్యపీత్యర్థః తేతవకాశంకా అవిశ్వాసఃనకా
చిదిత్యర్థః-ఇత్యాహస్మఉవాచ-లట్స్మఇతిభూతేలట్

బ్రువఃపంచానామిత్యాదినాణలాదేశః ॥ ౩౭॥ ఏషామితి హేవత్సే ఇంద్రాదీనామేషాంచరణప్రణామమకృత్వా ఏషామనుజ్ఞాంసమ్యగ్భక్త్యా అనిశమ్య అనాకర్ణ్య సుప ర్వవైరే దేవతాద్వేషే సతి తవవీరసేనస్యాపత్యం వైర సేనింనలం-అతఇఞ్-వరీతుం- వృఙ్తోవేతి వికల్పాదిటో దీర్ఘః-ఇయమీహాస్పృహాకథమాచితీష్ట చిత్యం-నకథం చిదిత్యర్థః॥ ౩౮॥ ఇతీతి॥ సా దేవీ ఇతీరితే సతి విశ్వసితాం ప్రతీతాం భైమీంపునఃపాణావాదాయగృహీత్వా దివిష త్సుదేవేషు నమాస్యం ప్రణతాంవిధాయతాన్ దేవాన్ భ

నుజ్ఞామనిశమ్యసమ్యక్ । సుపర్వవైరేతవవైర
సేనింవరీతుమీహాకథమాచితీయం॥ ౩౮ ॥ ఇతీరి
తేవిశ్వసితాంపునస్తామాదాయ పాణౌదివిషత్సు
దేవీ।ఆహాస్మనమ్రాంప్రవిధాయసాతాన్ భక్త్యై
యమర్హత్యధునానుకంపాం॥ ౩౯ ॥ యుష్మా
స్వృణీయాన్నబహూన్సతీయం శేషావమానా
చ్చభవత్సునైకం। తద్వస్సమేతంన్నృపమేనమంశం

క్త్యాభక్తిమతీఇయంభైమీఅధునాఅనుకంపాంకృపామర్హ తీత్యాహస్మ॥ ॥౯॥ కృపాదయానుకంపాస్యాదిత్యమరః॥ ౩౯ ॥ యుష్మానితి ॥ హేలోకపాలాః సతీసాధ్వీఇయం యుష్మాన్ బహూన్నవృణీయాత్పాతివ్రత్య భంగాదితి భావః- శేషాణామవశిష్టానామవమానప్రసంగాద్భవత్సు మధ్యేఏకంచనవృణీయాత్-తత్తస్మాద్వోయుష్మాకంసం బంధినంసమేతంమిళితమంశంసర్వాంశసమష్టిరూపం॥ శ్లో॥అష్టాభిస్సురేంద్రాణాంమాత్రాభిర్నిర్మితోన్నృ

పణితిస్మరణాదితిభావః - ఏనంనృపంవరీతుమన్విచ్ఛతి స
ర్వావరణైకవరణోక్తదోషానవకాశాదితిభావః ॥౮౦॥
కించభైమ్యాఃనలవరణసంభోగా ప్రాగేవబ్రహ్మణైవ
నిర్వర్తితాలౌకికమపరమవశిష్యతేయస్మిన్నుపాత్తార్థా వయం
వః ప్రయాసఇత్యాహ॥ భైమ్యాఇతి॥ సర్వకర్తా వేధాః
సృష్టైవప్రాగ్యుష్మద్ధాత్ర్యాను సంధానకాలేపథి అం
తః పురమార్గే స్రజః సంజనయా కంఠేయోజనయా
ణ్యాసశ్రంథోయుచ్- భైమ్యాఃస్వయం వరం సంజన
యాంబభూవనిర్వర్తితయామాస తథాఆలింగనయాఆ

వరీతుమన్విచ్ఛతిలోకపాలాః ॥ ౮౦ ॥ భైమ్యా
స్స్రజస్సంజనయా పథి ప్రాక్స్వయంవరం సం
జనయాంబభూవ । సంభోగమాలింగనయాసవే
ధా శ్లేషంతుకింహంతుమియద్వ్యతర్ష్వం॥ ౮౧॥ వ
ర్ణాక్రమాచారపథాత్ప్రజాభిః స్వాభిస్సహా

శ్లేషణయా-పూర్వవద్యుచ్- సంభోగం సంజనయాంబ
భూవ-ఏతచ్చోభయంపఞ్చసర్గే - ప్రసూప్రసాదాధిగ
తాం-అన్యోన్యమన్యత్రవదితిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా అను
సంధేయం- శేషమితోవశిష్టంతు॥ ని॥ అథ శేషం త్రిష్వన్య
స్మిన్నుపయుక్తతః। నాల్యాక్షుతాదిదానే స్త్రీనానాగేశ
ప్రధానయోరితివైజయంతీ- కింహంతుంవిహంతుంఇయ
దేవతావస్యధాతథాయతస్వంప్రయతత-సంప్రశ్నేలో
ట్- బ్రహ్మసృష్టేరలంఘ్యత్వాద్వృథః ప్రయాసోవ్యర్థఇతి
భావః ॥౮౧॥ యద్వాకిమేషుదోషగ్రహణేనయేనేత్థముప
పాలభ్యంతే కింతు గుణగ్రహణే నైవామూనా ప్రసాద

యామిత్యాశయేనాహ॥వర్ణేతి॥ వర్ణానాంబ్రాహ్మణా దీనాంచఆశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాదీనాంచ ఆచారప థాత్పద్ధ్వతేమార్గాత్స్వాభిః స్వకీయాభిః ప్రజాభి స్సహఅచలతేఅస్ఖలతేనరాయప్రసేదుషః ప్రసన్నాక్ భాషాయాంసదవసత్త్వతిసదేలిట్టః క్వసురాదేశః వాయుష్మాక్ ఈదృశ్యాదూత్యకృత్యద్రష్టయా వృత్తభం గ్యాచరిత్రవైచిత్ర్యా తద్వ్యాజేనేత్యర్థః - స్త్రి యాఃపుంవదిత్యాదినాపుంవద్భావః-కీర్తేర్దిత్యానలా యదాతుమిచ్ఛైభవకర్త్రీ దదాతేస్స నిమీమేత్యాదినా

వాచలతే నరాయ । ప్రసేదుషావే దృశవృత్త భంగ్యాదిత్యైవకీర్తేర్భువమానయద్వః ॥౨౫॥ఇ తిశ్రుతేస్యావచనేపిహాస్యాత్కృత్వాసలాస్యా ధరమాస్యబింబమ్। భూభ్రిభ్రమాకూతకృతా భ్యనుజ్ఞైష్వేతేషుతాంసాథనలాయనిన్యే॥౨౬॥

ఇసాదేశేలఖ్యాసలోపః-ఉప్రత్యయాదిత్యకారప్రత్య యేటాప్-భువమానయద్వాఆనీతవతీకిం - నీవహ్యేత్యారి త్యాదినానయతేర్ద్వికమకతా- నలస్యకీర్తింకర్తుమ యంవః ప్రయాసఃనతుభైమీంపీడయితుమిత్యర్థః॥౨౫॥ ఇతీతి॥కించేతిచార్థః-ఇతీత్థంభూతేఅస్యాదేవ్యాఃవచనే శ్రుతేసతి హాస్యాద్ధేతో రాస్యబింబం సలాస్యాధరంచ లదోష్ఠంకృత్వా-ఏతేషుదేవేషుభ్రూభ్రిభ్రమేణభ్రూచే ష్టయైవఆకూతేనకపటభావేనకృతాభ్యనుజ్ఞాయైస్తేషుస త్సు-అథాభ్యనుజ్ఞానంతరం-సాదేవీతాంభైమీంనలాయ నిన్యేనలసమీపంనినాయేత్యర్థః- క్రియాగ్రహణాచ్చతు

ధీః॥౮౩॥మందాక్షేతి॥సాసరస్వతీమందాక్షనిష్పందత
నోర్లజ్జానిశ్చలాంగ్యాఃతస్యాభైమ్యాః మనోభువాకా
మేనాపిదుష్ప్రేరం ప్రేరయితుమశక్యం మధూకమాల
యామధురంరమ్యాంకరంవసుధాసుధాంశోర్భూచంద్ర
స్యఅన్యనళస్యకంఠోపకంఠంకంఠసమీపం ఆనయతిస్మ-
తదాస్యాస్స్మరాదపిలజ్జాబలీయసీతిభావః॥౮౪॥అథేతి॥
వధూఃకన్యాభైమీఅభిలిఖ్యలిఖిత్వా సమర్ప్యమాణాం

మందాక్షనిష్పందతనోర్మనోభూ దుష్ప్రేర
మస్యానయతిస్మతస్యాః। మధూకమాలా మధు
రంకరంసాకంఠోపకంఠంవసుధాసుధాంశోః॥౮౪
అథాభిలిఖ్యైవసమర్ప్యమాణాం రాజీంనిజస్వ
కరణాక్షరాణామ్। దూర్వాంకురాభ్యాంనలకం
ఠనాళేవధూర్మధూకస్రజముత్ససర్జ ॥౮౫॥
తాందూర్వయాశ్యామలయాతివేలం శృంగార
భాసన్నిభయాసశోభామ్। మాలాంప్రసూనా

నిజస్యాత్మీయస్యయత్స్వకరణంతస్యాక్షరాణాంతద్వా
చకవర్ణానాంస్వీకృతోసీత్యేవం రూపాణాం రాజిం
మాలామివదూర్వాంకురాభ్యాంతద్భూయిష్ఠాం మధూ
కస్రజంమధుద్రుమకుసుమమాలాం॥ ని॥ అథమధూకే
తుగుడపుష్పమధుద్రుమావిత్యమరః-నలకంఠనాళేఉత్స
సర్జముమోచ ॥౮౫॥ తామితి॥అతివేలం భృశంశ్యా
మలయాఅతఏవశృంగారభాసన్నిభయా శృంగారరస
ప్రభాసదృశ్యాదూర్వయాసశోభాం శోభాసహితాం-
ప్రసూనాయుధస్యకుసుమాస్త్రస్యయః పాశః తస్యేవ

ఛాయస్యాస్తాంమాలాం భూభృన్నలః కంఠేనబిభరాంబ
భూవ-భీహ్రీభృహువాంశ్లువచ్చేతి వికల్పాదామ్ప్ర
త్యయః-శ్లువద్భావాద్ద్విర్భావః- కృఞ్చానుప్రయుజ్య
తేలిటీతిభువో౽నుప్రయోగః॥౪౬॥దూర్వాగ్రేతి॥సాభైమీ
దూర్వాగ్రాణ్యేవజాగ్రతీఉద్యతీపులకావలిర్యస్యాస్తాం
నలాంగసంగాద్భృశమత్యర్థముల్లసంతీంఆభరణస్యా
ప్యాభరణత్వాత్తత్సంగస్యేతిభావః-తాంపుష్పమాలాం
మానేనసాపత్న్యకోపేననమితాననాసతీసాసూయమా
లోకతేతిమన్యే - అత్రదూర్వాగ్రేత్యాదిప్రస్తుతమా
లావిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతసపత్నీప్రతీతేస్సమాసో

శుగపాశభాసంకంఠేసభూభృద్బిభరాంబభూ
వ॥౪౬॥దూర్వాగ్రజాగ్రత్పులకావలీంతాం న
లాంగసంగాద్భృశముల్లసంతీమ్।మానేనమన్యే
నమితాననాసాసా సూయమాలోకతపుష్పమా
లామ్॥౪౭॥ సానిర్మలేతస్యమధూకమాలాహృ
దిస్థితాచప్రతిబింబితాచ।కియత్యమగ్నాకియతీ
చమగ్నాపుష్పేషుబాణాలిరివవ్యలోకి॥౪౮॥కా

క్తిః-తదుపజీవనేనలజ్జాహేతుకనలాననాలోకనేమాన
కృతాసూయాహేతుకత్వోత్ప్రేక్షోత్థానాదనయోరం
గాంగిభావేనసంకరః॥౪౭॥ సేతి॥తస్యనలస్యనిర్మలే
స్వచ్ఛేహృదివక్షసి స్థితాబహిరవస్థితా అంతఃప్రతిబింబి
తాసామధూకమాలాకియతీస్వల్పా అమగ్నాబహిస్థిస
తాకియతీమగ్నాఅంతఃప్రవిష్టాచఅర్ధమగ్నాచేత్యర్థః
పుష్పేషోర్బాణాలిరివవ్యలోకీత్యుత్ప్రేక్షా ॥౪౮॥కాపి

తి॥ ప్రమోదేనహర్షాతిరేకేణఅస్ఫుటంయథాతథానిర్గహోనాఃనిర్గచ్ఛంతోవర్ణాఃయస్యాస్సైవహర్షపారవశ్యాదస్ఫుటాత్తురైవనిర్గచ్ఛంతీత్యర్థః - కాప్యపూర్వాపురసుందరీణాంయామంగళగీతిస్సైవాస్ఫుటా త్తురాగీతిరేవాసాంఆననేభ్యఉలూలుధ్వనిస్సన్ఉచ్చైస్తారముచ్చచారఉత్థితః-అనుకారశబ్దోయములూల్విత్యేవంరూపఃకశ్చిదవర్ణాత్మకోముఖోచ్చార్యోధ్వనివిశేషః ఉత్సవాదౌస్త్రీభిరుచ్చార్యతఇత్యుదీచ్యానామాచారః-తథాచపురసుందరీణాంయత్తాదాత్వికమంగళగానం తదేవహర్షపారవశ్యాదస్ఫుటాత్తురత్వా దులూలుధ్వనికల్పమభూదిత్యర్థః ॥౮౯॥ అథాస్యాస్త్రీభిస్సాత్త్వికోద

పిప్రమోదాస్ఫుటనిర్గహోనవర్ణైర్వయా మంగ
ళగీతిరాసీత్ । సైవాననేభ్యఃపురసుందరీణా ము
చ్చైరులూలుధ్వనిరుచ్చచార॥౮౯॥రోమాణిస
ర్వాణ్యపివాలభావాద్వరశ్రియంవీక్షితుముత్సు
కాని । తస్యాస్తదాకంటకితాంగయష్టేరుద్గ్రీవి

యమాహ॥రోమాణీత్యాది॥తదాతత్కాలేకంటకితాంగయష్టేఃపులకితాంగయష్టేఃతస్యాఃభైమ్యాః సర్వాణ్యపిరోమాణివాలభావాత్-చత్వాత్-వబయోరభేదేనశిశుత్వాచ్చ ॥ని॥ వాలఃకచేశిశౌమూర్ఖఇతివిశ్వః- వరస్యవోఢుర్నలస్యశ్రియంవీక్షితుం ఉత్సుకానిసంతి ఉద్గ్రీవికాఉన్నమద్గ్రీవీకరణం-గ్రీవోన్నమనమితి యావత్-ఉద్గ్రీవయతేక్తస్తత్-రోతీతిణ్యంతాద్ధాత్వర్థనిర్దేశేణ్వుల్ప్రత్యయః-తస్యాఅధానంస్వీకారం అన్వభూవ

న్నివేత్యుత్ప్రేక్షా-బాలా అప్యుద్గిరివాదృశ్యం పశ్యంతీ తి భావః॥౫౦॥ రోమాంకురైరితి॥ రోమాంకురైః పులకైర్దంతురితం విషమితమఖిలాంగం యస్యాస్సా-రమ్యాధరబిం ష్ఠః అన్యత్రాధోభాగశ్చ యస్యాస్సా ॥ని॥ అధరో దంత వ సనేనూర్ధ్వేణ చాప్యధరోన్యవదితి విశ్వః- సా భైమీ శరవ్య దండైర్లక్ష్యయష్టిభిః శ్రితా మండనశ్రీః ప్రసాధనశ్రీః యస్యాస్సా- క్షైమండితేత్యర్థః- స్మరస్యాయం స్మారః శరోపాసనస్య శరాభ్యాసస్య వేదికేవ సుతరాం విరేజే శరాభ్యాసినో హ్యధః పరివీణాం నిఖాతలక్ష్యయష్టికాం వే

కాధానమివాన్వభూవన్ ॥౫౦॥ రోమాంకురై
ర్దంతురితాఖిలాంగీ రమ్యాధరా సా సుతరాం విరే
జే। శరవ్యదండైశ్శ్రితమండనశ్రీస్స్మారీ శరోపా
సనవేదికేవ ॥౫౧॥ చేష్టాస్త్వనేకాన్నిఖిలాస్తదా
స్యాః స్మరేషుపాతైరివ తా విధూతాః। అభ్యర్థ
నీతాః కలినా ముహూర్తం లాభాయ తస్యా బహు

దింకుర్వతీతి ప్రసిద్ధమ్ ॥౫౧॥ చేష్టా ఇతి॥ తదా తత్కాలే అస్యా భైమ్యాః తాః ప్రాగనుభూతాః నిఖిలాశ్చేష్టాః కటాక్షవీక్షణాంగభంగాదయః స్మరస్యేషుపాతైః బాణప్రహారైః విధూతా నిరస్తా ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా-వ్యనేకన్ని నష్టాః న శేకుః- జి పృషా దిత్వాదజీ నశిన్నోరలిటీత్యే త్వం వక్తవ్యమిత్యేత్వం-వి నేశురితి పాఠే లిట్యనాదేశాది త్వాదతపీకహల్మధ్యేనా దాశాదేర్లిటీత్యేత్వాభ్యాస లోపా-పరికారాంతరేణోత్ప్రేక్షతే- అథవా తస్యా భై మ్యాలాభాయ స్వప్రాప్తయే బహుబహువిధం చేష్టితుం

విలసితుంకలినాకలిపురుషేణాభ్యర్థ్యమయితిష్ఠతేతిసం
ప్రార్థ్యముపహూతఇమీషతొంలంసీతావా-దమయం
తీలీప్సయాపాపిష్ఠస్యకలేరప్యాగామిత్వాత్తస్యాతిపిక
తరూపస్యచతురచేష్టాశూన్యత్వాచ్చేప్తమ్త్వేత్యాశా- ప
తేనాస్యాః స్తంభాఖ్యస్సాత్త్వికఉక్తః- స్తంభస్సాత్త్వికస్సై
షిల్రియాంగత్వమితిలక్షణాత్ ॥౫౧॥ చతుర్భిర్నళా
స్యాపిసాత్త్వికోదయమాహాతదితి॥తయాభైమ్యాన్యస్తం
మాల్యంస్పృశతీతితత్స్పృశ్- స్పృశోనుదకేక్విన్- నల
స్యకరేపంచశరః స్మరః స్వేదంచకారజనయామాసేతి
యత్ -తద్భవిష్యత్‌ఉద్వాహము హూత్సవస్య సంబంధి

చేష్టితుంవా ॥ ౫౨ ॥ తన్యాస్తమాల్యస్పృ
శియన్నలస్య స్వేదంకరేపంచశరశ్చకార ।భవి
ష్యదుద్వాహము హూత్సవస్యహస్తోదకంతజ్జన
యాంబభూవ ॥౫౩ ॥ తూలేనతస్యాస్తులనా
వృదోస్తతరంపాత్రిస్తుసామన్మథబాణపాతైః

హస్తోదకం అర్ఘజలంజనయాంబభూవేత్యుత్ప్రేక్షా-
వ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యా॥౫౩॥తూలేనేతి॥వృదోః మృ
ద్వ్యాః- వొతోగుణవచనాదితిపికల్పాదసీకారః- తస్యా
భైమ్యాస్తూలేనకార్పాసాదినాతులనాసామ్యం - తత్త
స్మాత్ -సాభైమీ మన్మథబాణపాతైః కంపాత్రిచలాస్తు-
కింతూచ్చైర్మహార్ఘ భూభృద్రాజాగిరిశ్చ ॥ని॥ భూ
భృద్భూమిధరేనృపఇత్యమరః - ససలస్తైర్బాణపాతైః
పృథువేపథుఃమహాకంపః-ద్వితోరుచ్- అభూదితియత్
తచ్చిత్రీయితందితిక్రిణం-నమోవరివిత్యాదినాక్యచ్

అగ్న్యచ్ఛాదితీకారః-క్యజంతాద్భావే నిష్ఠా- అల్పవాయు
నాతూలచలనే కిం చిత్రం శైలచలనం తు చిత్రీయితమిత్య
ర్థః -ధీరో రాజా నళోఽపి చలతి భైమీంచలతీఽకిం చిత్రమితి
భావః॥౫౮॥ సాత్త్వికానాం సర్వరససాధారణత్వేన రా
జ్ఞాం రోషాదశ్రూణ్యప్యస్నం నలస్య హర్షాదిత్యేవం స్థితే తదా
శ్రితో భయత్రోత్ప్రేక్ష్యతే ॥దృశోరితి॥ రాజ్ఞాం రాగా
న్మాత్సర్యాచ్చ యద్రాగం బు॥ని॥ రాగోఽనురక్తౌ మాత్సర్య ఇతి వి
శ్వః-సాపేక్షత్వేఽపి గమకత్వాత్సమాసః-తత్ర ప్రతిబింబ
తి ప్రతిఫలతీతి ప్రతిబింబం మాల్యం సంవరణస్రక్ దృశోర
క్ష్ణోరపి న్యస్తమివాస్తస్థితమిత్యుత్ప్రేక్షా-ఆసేలజ్-

చిత్రీయితం తత్తు నలోఽయముచ్చైరభూత్సభూభృ
త్పృథువేపథుస్తైః ॥౫౮॥ దృశోరపి న్యస్తమివా
స్తరాజ్ఞాం రాగాద్దృగంబు ప్రతిబింబమాల్యమ్।
నృపస్య తత్పీతవతోరివాక్ష్ణోః ప్రాలంబమాలంబత

అపి సంభావనాయాం - యథా ఊరసితథా దృశోరపి న్య
స్యతే కిమిత్యర్థః- నృపస్య నలస్య తు తన్మాల్యం కర్తృ అను
రాగోత్థాశ్రుప్రతిబింబితం సత్ - అక్ష్ణోః పీతవతోస్తృ
ష్ణయా తన్మాల్యం గళితవతోరివ సతోః ప్రాలంబం సత్ -
ని॥ ప్రాలంబమృజులంబి స్యాత్కంఠాదిత్యమరః- అంత
ర్మధ్యే-అంతరాళ ఇత్యర్థః ॥ ని॥ అంతర్మధ్యే తథా
ప్రాంతేఽస్త్రీకారార్థేఽపి దృశ్యత ఇతి విశ్వః-ఆలంబత సం
వలతేస్మ-అత్రాపి రాజ్ఞాం ద్వేషాదరుచ్యా తత్ప్రతిబింబ
మాల్యం యుక్తమక్షిగతమేవకృతమిత్యుత్ప్రేక్షా- నల
స్యతు రాగాతిరేకాదక్షిభ్యాం తత్తృష్ణయా పీతమిత్యు

త్ప్రేక్ష్య అస్యైవ బాహ్యప్రతిబింబమాల్యా భేదాధ్యవసాయేన మధ్యే ప్రాలంబతయాలంబనముత్ప్రేక్ష్యతే ॥౫౫॥ స్తంభ ఇతి॥ నలేన భైమీకరస్పర్శేన యాముత్ ఆనందః తస్యాః ప్రసాదః-తదనుభావ ఇత్యర్థః స్తంభో నిష్క్రియాంగత్వలక్షణః సాత్త్వికవిశేషః - సోపి తథా తేన ప్రకారేణ ఆలంభితమామతిశయేనాలంభి-కర్మణి లుఙ్-చిణ్-విభాషా చిణ్ణములోరితి వికల్పాన్నుమాగమః-కిమేత్తిజిత్యామ్ ప్రత్యయః- యథా సనలః కందర్పస్య లక్ష్మీకరణాయ అర్పితస్య శరాభ్యాసకాలే శరవ్యత్వేన స్థాపితస్య స్తంభస్య స్థాణాయాః॥ని॥ స్తంభౌ స్థూణాజడీభావావిత్యమరః-దంభం

యుక్తమంతః॥౫౫॥ స్తంభస్తథాలంభితమాం న
లేన భైమీకరస్పర్శముదః ప్రసాదః। కందర్పలక్ష్మీ
కరణార్పితస్య స్తంభస్య దంభం స చిరం యథాప
త్ ॥౫౬॥ ఉత్సృజ్య సామ్రాజ్యమివాథ భిక్షాం
తారుణ్యముల్లంఘ్య జరామివారాత్ । తం కాంత

వ్యాజత్వం-భావప్రధానో నిర్దేశః॥ని॥ వ్యాజదంభోపధయ ఇత్యమరః- చిరమాపత్ప్రాపత్ ॥౫౬॥ ఉత్సృజ్యేతి॥ అథ దిగీశాః ఇంద్రాదిదిక్పాలాః- యాతుం గంతుం సమ్యగ్రాజతీతి సమ్రాట్ మహారాజవిశేషః ॥ని॥ యేనేష్టం రాజసూయేన మండలస్యేశ్వరశ్చ యః శాస్తి యశ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞస్స సమ్రాడిత్యమరః- సత్సూద్విషేత్యాదినా క్విప్ మోరాజిసమః క్వౌ ఇతి మకారస్య మకారాన్నానుస్వారః-తస్య భావః కర్మ వా సామ్రాజ్యం- తదుత్సృజ్య భిక్షాం యాచ్ఞామివ తారుణ్యం యౌవనముల్లంఘ్య జరా

మివ ఆరాత్సమీపే-తత్రైవేత్యర్థః-తం కాంతం సుందర మాకారం నలరూపముపేత్యహిత్వా - నిజాంతనూమాకారం ఆదధిరేస్వచక్రుః॥ ౫౭॥ మాయేతి॥ మాయానలత్వం త్యజతో మఘోన ఇంద్రస్య నిలీనైః నిగూఢైః పూర్వైః ప్రాచీనైర్వృత్తైః భీమోద్భవాయా భైమ్యాస్సాత్త్వికభావానాం శోభాయాః - దిదృక్షయా ద్రష్టుమిచ్ఛయేవేతి ఫలోత్ప్రేక్షా-నేత్రవిభ్రమవఫలత్వాచ్ఛోభాదర్శనస్య-అహంపూర్వోఽహంపూర్వ ఇతి యోఽభిమానః క్రియాయాం సాఽహంపూర్వికా మయూరవ్యంసకాది

మాకారముపేత్య యాంతం నిజాంతనూమాదధి
రేదిగీశాః ॥౫౭॥ మాయానలత్వం త్యజతో నిలీ
నైః పూర్వైరహంపూర్వికయా మఘోనః। భై
మ్యాస్సాత్త్వికభావశోభా దిదృక్షయేవావిర
భావినేత్రైః ॥౫౮॥ గోత్రానుకూల్యప్రభవే
వివాహే తత్ప్రాతికూల్యాదివ గోత్రశత్రుః। పు

త్వాత్సమాసః-స్వార్థే మత్వర్థే వా కప్రత్యయః-ఆవిరభావి ఆవిర్భూతం - భావే లుఙ్ ॥ శ్లో॥ స్తంభప్రళయరోమాంచాస్స్వేదో వైవర్ణ్యవేపథూ।అశ్రు వైస్వర్యమిత్యష్టౌ సాత్త్వికాః పరికీర్తితా ఇతి॥౫౮॥గోత్రేతి॥గోత్రానుకూల్యప్రభవే కులానుకూల్యప్రవృత్తే వివాహే గోత్రశత్రుః గోత్రం కులమచలశ్చ॥ని॥ గోత్రం భూమిధరేపి చేతి విశ్వః- తచ్ఛత్రురింద్రః- తత్ప్రాతికూల్యాద్గోత్రశత్రుత్వాదివ-నహి యో యచ్ఛత్రుస్స తదనుకూలకార్యం సహత ఇతి భావః -అత ఆయన్న స్వయంవరార్థం

మాగచ్ఛత్-ఇణోలట్శ్యతరిణాదేశః - ప్రవరం శ్రేష్ఠం యంవరంవోఢారమేవసఖాయంపురశ్చకార-దూత్యేసహాయత్వేనస్వీచకారేత్యర్థః-సపవతయాదదృశే - నసహసాగ్రత్తుఇతిభావః-కేచిత్తుప్రవరనామాకశ్చిదింద్రేణసహాయత్వేనఆనీతఇతివ్యాచక్షతే-తత్రమూలంచింత్యం భారతాదిష్వదర్శనాదితి ॥౫౯॥ స్వేతి ॥ అథవాయుసఖోగ్నిఃదీపికాభిర్దీపైః స్వాఃస్వకీయాః కామేనసమ్మోహాఃఅజ్ఞానమేవమహాంధకారస్తస్యనిర్వాపం ప్రశాంతిమిచ్ఛన్నివ-ఉద్గత్వరీభిరుద్గమనశీలాభిః-గత్వరశ్చేతిక్వరబంతోనిపాతః శిఖాభిఃజ్వాలాభిఃఛురితంవ్యాప్తం నిజం

రశ్చకారప్రవరంవరంయమాయన్ సఖాయంద
దృశేతయాసః॥౫౯॥స్వకామసమ్మోహమహాంధ
కారనిర్వాపమిచ్ఛన్నివదీపికాభిః। ఉద్గత్వరీభి
శ్ఛురితంవితేనే నిజంనపుర్వాయుసఖశ్శిఖాభిః॥
౬౦॥పత్యౌవృతేభీమజయానవహ్నేర్వహ్నేస్స్వమ

వపుర్వితేనేప్రకాశయామాస॥౬౦॥ పత్యావితి ॥యఃప్రకాశఃపత్యౌస్వామినివహ్నేర్భీమజయాభైమ్యానవృతే అవృతేసతి-జనాదపత్రప్యలజ్జిత్వా ॥ని। లజ్జాసాపత్రపాన్యతఇత్యమరః- జుగుప్సావిరామప్రమాదార్థానాముపసంఖ్యానాత్పంచమీ- అహ్నాయశీఘ్రంఅహ్నాకరణేన స్వమాత్మస్వరూపంనిజుహ్నువేఅపహ్నుతవాన్-అహ్నానివహ్నేరప్రకాశాదితిభావః-హ్నుజఃకర్తరిలుజ్ -తస్యవహ్నేస్సహాయోనుచరఃసఃప్రకాశో ప్రకాశోనుజ్జ్వలః అభవత్-హాకష్టంప్రయాసవైయర్థ్యాదగ్నిరపి నిస్తే

జనక ఏవాసీదిత్యర్థః॥౬౧॥ సదండమితి॥ అథ కాలో యమస్తత్కాలం తస్మిన్ స్వయంవరకాలే - అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా - నృపాణామంతఃకరణమధ్యాసితుమధిష్ఠాతుముపసన్నః ఉపాగతః - కోపః దమయంత్యానాదరోత్థః క్రోధ ఇవ సదండం దండహస్తం అలక్తైనరక్తైః అలక్తకే తేన రక్తం రాగాదిన్యాప్తిర్యయోః - కాపాయోగర్భస్య కణాన్ పిబతి పదాలక్తకే ఇత్యుపమానాత్ప్రయోగః - తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం చండం క్రూరం కిగతీతి కిరః - ఇగుపధేతు ణః కః - తమసః కిరం తమః కిరం తమశ్శ్యామలం కాయం దే

హన్నయనిజుహ్నువేయః। జనాదపత్రప్యసహోసహో
యస్తస్య ప్రకాశో భవదప్రకాశః॥౬౧॥ సదండ
మాలక్తకనేత్రచండం తమః కిరం కాయమథ ధత్తే
కాలః। తత్కాలమంతఃకరణం నృపాణామధ్యాసి
తుం కోప ఇవోపసన్నః ॥౬౨॥ దృగ్గోచరోభూదథ
చిత్రగుప్తః కాయస్థ ఉచ్చైర్గుణపాదీముః ।

హావధత్తే కిం కాలోపి స్వరూపం ప్రాదర్శయ దిత్యర్థః ౬౨॥ దృగితి॥ అథ పశ్చదీయః కాలసంబంధీ ఉచ్చైర్మహాగుణశ్శ్యేషభూతః - చిత్రగుప్తః చిత్రగుప్తాఖ్యః కాయస్థః లేఖకజాతివిశేషః దృగ్గోచరోభూత్ ॥ని॥ లేఖకస్స్యల్లిపికరః కాయస్థోక్షుంజీవిక ఇ హలాయుధః - అన్యత్ర - చిత్రం యథా తథా గుప్తః పూర్వం నిగూహితః కాయస్థః కాయనిష్ఠః - ఏతదీయః కాలసంబంధీ ఉచ్చైర్మహాగుణో నీలగుణః దృగ్గోచరోభూత్ - ఏకశ్చ - చ త్వర్థః - చిత్రగుప్తనీలగుణయోరేకశ్చిత్రగుప్తస్తుపత్రసోర్థస్స

ముపరితలే మషీం దదాతీతి మషీదః-మషీమయలిపికరో లేఖక ఇత్యర్థః - అన్యశ్చ-పూర్వవచ్చార్థః - అన్యోన్యేతి లగుణస్తు మషేర్మషిగ్రవ్యస్యోపరి- కృదికారాదక్తినో వేతీకారవికల్పాదుభయథా ప్రయోగః-పతత్రిం పతత్రిలంబనం దదద్దానో భూత్-మషితో వ్యథికోయం నీలిమేత్యర్థః నాభ్యస్తాచ్ఛతురితి నుమభావః- అత్ర మషేరుపరిపత్రమితి పత్రితే రాభాసీకరణాద్విరోధాభాసో లంకారః ॥౬౩॥ తస్యామితి॥ తస్యాం దమయంత్యాం విషయే తస్మిన్కాలే త

ఊర్ధ్వంచపత్రస్య మషీదపక్షో మషేర్దదచ్చో
పరిపత్రమన్యః ॥౬౩॥ తస్యాం మనోబంధవిమో
చనస్య కృతస్య తత్కాలమివ ప్రచేతాః। పాశం
దధానః కరబద్ధవాసం విభుర్బభావాప్య ఘనా
ప్యదేహమ్ ॥౬౪॥ సహద్వితీయః స్త్రియమప్య
పేయాదేతం సదుర్బుద్ధ్యనయోపదేశమ్। అన్వాం
సభార్యః కథమృచ్ఛతీతి జలాధిపో భూద సహా

తాత్కాలం-నలవరణకాల ఇత్యర్థః - అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా- కృతస్య మనోబంధవిమోచనస్య ప్రతియోగిసంబంధమివ స్థితమిత్యర్థః-ఉత్ప్రేక్షా-కరే బద్ధవాసం కృతస్థితిం కరగతం- పాశం బంధనరజ్జుం దధానో విభుః ప్రభుః ప్రచేతాః వరుణః అపాం వికారమాప్యం అమ్మయం- ఆప్యం చేతి చాంద్రవ్యాకరణసూత్రాత్సాధుః దేహమవాప్య బభౌ ॥౬౪॥ సహేతి॥ జలాధిపో పాంపతిః లడయోరభేదాజ్జడాధిపో మూర్ఖాగ్రణీః స వరుణః స్త్రియం కాంతామపి-ద్వితీయేన సహ వర్తత ఇతి సహద్వితీ

యః-స సహాయ ఏవ- తేన సహేతి తుల్యయోగ ఇతి బహు
వ్రీహిః-వోపసర్జనస్యేతి వికల్పాన్న సహస్య సభావః
ఉపేయాదిత్యేతం నయోపదేశం నీతివాక్యం - అన్యాం
స్త్ర్యంతరం సభార్యస్స్త్రీకస్సన్ కథమృచ్ఛతి గచ్ఛేది
త్యేవం దుర్బుద్ధ్యా విపరీతం బుద్ధ్వా-సమాసోక్త్యా వ్యత్యా
దేశః-అసహాయ ఏవాభూత్ అస్త్రీక ఏవాభూదిత్యర్థః
దమయంతీలోభాత్ సర్వత్ర ససహాయ ఏవోపేయాదితి
నీతిమప్యుల్లంఘ్య స్వదారానాదరే సంప్రతి సాపి దుర్లభ
త్యహో వరుణస్య దుర్బుద్ధిరితి భావః ॥౮౭॥ దేవ్యేతి ॥
అథ దేవ్యాస్సరస్వత్యాపి చక్రభృతో గగనగతస్య విష్ణోరపి

యః ఏవ ॥ ౮౭ ॥ దేవ్యాథ దివ్యాస్వతనుః ప్రకాశీ
చక్రే ముదశ్చక్రభృతః సృజంతీ। అనిహ్నుతైస్తా
మవధార్య చిహ్నైస్తద్వాచి బాలా శిథిలాదృతా
భూత్ ॥౮౮॥ విలోకకైర్నాయకమేళకేస్మిన్ రూ
పాన్యతాకౌతుకదర్శిభిస్తైః। బాధాబతేంద్రాదిభి

ముదోహ స్తాన్ సృజంతీ దివ్యాస్వతనుః ప్రకాశీచక్రే మా
నుషవేషముత్సృజ్య నిజరూపమావిశ్చకారేత్యర్థః - తదా
బాలా దమయంతీ అనిహ్నుతైః ప్రకాశీకృతైః చిహ్నైః
వీణాశుకపుస్తకాదిభిస్తాం సరస్వతీమవధార్య సమ్యగ్జ్ఞా
త్వా తస్యా వాచి వాగుపన్యాసే శిథిలాదృతా కియ
దేతస్యా భగవత్యా ఇతి శిథిలితవిస్మయాభూత్ ॥ ౮౮॥
విలోకక ఇతి॥ విలోకకైర్విలోకితరి అస్మిన్ పురోవర్తిని నా
యకమేళకే రాజసంఘే రూపాన్యతా రూపనానాత్వం
సైవ కౌతుకం వినోదః తద్దర్శిభిః తత్ప్రదర్శనైః - దృశ్యే

ణ్యాఽంతాత్త్వాచ్ఛిల్యేణినిః- తైరింద్రాదిభిరింద్రజాలవి
ద్యావిదామైంద్రజాలికానాంవృత్తివధా జీవనోచ్ఛేదా
దెతౌ బాఽధాపీడావ్యధాయివిహితా - ఖతేతిఖేదే ఏ
తన్మహేంద్రజాలాద్భుతావలోకినామింద్రజాలాంతరే
ష్వగుచ్యాతదుపజీవినాంతేషాంవృత్తిచ్ఛేదః ప్రాప్తఇ
త్యహోబాకేయందేవమాయేతిభావః ॥౬౭॥ విలోక్యేతి॥
అధసాచ్యోతాక-రానంతరం - జాంబూనదోర్వీ ధరస్య
హేమాద్రేస్సంబంధీసర్వస్యాభూమేరీశ్వరః సార్వభౌ
మః- సర్వాధ్యేతుః-సర్వభూమిపృధివీభ్యామణ్సేత్యణ్ప్ర
త్యయః-అనుశతికాదీనాంచేత్యుభయపదవృద్ధిః - ప్రభు

రింద్రజాలవిద్యావిదాంవృత్తివధాద్వ్యధాయి॥
౬౭॥ విలోక్యతావాప్తమరాపకావతా పరస్పర
ప్రేమరసాభిరామా।అధప్రభుఃప్రీతమనా బభా
షేజాంబూనదోర్వీధరసార్వభౌమః ॥౬౮॥ వై
దర్భిదత్తస్తవతావదేవవరోమరాపః పృధివీశప

మ్మఽహేంద్రః ఆప్తమరాపకావతా పాప్తమలఽభమ
నోరధా- పరస్పరప్రేమాఽన్యోన్యానురాగస్సఏవరస
స్తేనాభిరామా-అన్యధారసాభాసాదితిభావః - తౌదమ
యంతీనలౌవిలోక్యప్రీతమనాః సంతుష్టాంతరంగస్సన్ బ
భాషే॥౬౮॥ తావభావతేత్యుక్తంతత్రవైదర్భింతావదా
హ॥వైదర్భీతి ॥ హేవైదర్భితవతావదేవపృధివీశోనల
పవదురాపః అస్మదనుగ్రహం వినాదుర్లభో వరోదత్తః
ప్రాప్తిస్వీకస్తావదేవవరఃఉభయసాధారణ్యేనతువరాం
తరంభవిష్యతీతిభావః-అధనలమప్యాహ- హేనలత్వంతు

ఆమాయం అకపటం మాత్యం ధూతకర్మ- ధూతస్య భావక
ర్మణోరితి యత్ప్రత్యయః- కృతవానితి యత్తత్తస్మాత్త్వ
యి విపర్యేమయా యం వక్ష్యమాణః ప్రసాదో వరో దత్తః
౬౯॥ ప్రత్యక్షేతి॥ హే నల తవ యజ్ఞేషు ప్రత్యక్షేణ లక్ష్యాం
దృశ్యాం మూర్తిం విగ్రహమవలంబ్య హుతాని హవీంషి
ఉపనేతాత్ర్యై ఉపభోక్ష్యై - ప్రోపాభ్యాం యుజేరిత్యా
త్మనేపదం - తథాహి- అస్మాభిర్భుక్తం సంతం మఘం
యజ్ఞం అవీక్ష్య ప్రత్యక్షేణాదృష్ట్వా మంత్రాధిక దేవభావే
శబ్దాతిరిక్తసద్భావే సంశేరతే సందిహతే- చతుర్థ్యంత

వ। మాత్యం తు యత్త్వం కృతవానమాయం నలప్ర
సాదస్త్వయి తన్మయాయమ్ ॥ ౬౯ ॥ ప్రత్యక్ష
లక్ష్యామవలంబ్య మూర్తిం హుతాని యజ్ఞేషు త
వోపనేత్ర్యై। సంశేరతే స్మాభిరవీక్ష్య భుక్తం
మఘం హి మంత్రాధిక దేవభావే ॥ ౭౦। భవాన
పి త్వద్దయితాపి శేషే సాయుజ్యమాసాదయతాం

శ్శబ్దో దేవతేతి మీమాంసకాః తత్సందేహనివృత్త్యర్థం తే
విగ్రహం దర్శయిష్యామీత్యర్థః ॥ ౭౦॥ అథోభయ సా
ధారణం వరమాహ॥ భవానితి ॥ భవానపి త్వం చ త్వద్దయి
తాపి దమయంతీ చ శేషే ఆయురవసానే- శివా చ శివశ్చ
తాభ్యాం పార్వతీపరమేశ్వరాభ్యాం సహ - పుమాన్
స్త్రియేత్యేకశేషః- సయుజోర్భావస్సాయుజ్యం తాదా
త్మ్యమాసాదయతాం ప్రాప్నుతాం- ఆముష్మికఫలోక్తౌ
కారణమాహ ప్రేత్యలోకాంతరం గత్వా - కీదృశ్శవి
తాస్మి కీదృగ్విధో భవిష్యామీతి చింతా జంతోరంతరంతరం

గేసంతాపంతనుతేహితన్నివృత్త్యర్థఀయముక్తిరిత్యర్థః ౭౧॥ తవేతి॥ కించతవవాసాయనివాసాయ-ఉపవారాణసివారాణస్యాస్సమీపే- అవ్యయంవిభక్తీత్యాదినాఅవ్యయీభావః- అసిర్నామనదీతస్యాః పారేపారేసి - పారేమధ్యేషష్ఠ్యావేత్యవ్యయీభావః తవనామచిహ్నం త్వన్నామాంకితంపురంనళపురంపురాస్తైఆసిష్యతే - భవిష్యతీత్యర్థః-ఆసేర్భవిష్యదర్థేయావత్పురానిపాతయోర్లట్-పతత్పురంనిర్వాతుంమోక్తుమిచ్ఛోఃముముక్షోరపితవభైమీసంభోగస్య సంకోచాత్ప్రతిబంధాద్భ

శివాభ్యామ్।ప్రేత్యాస్మికీదృగ్భవితేతిచింతాసం
తాపమంతస్తమతేహిజంతోః॥౭౧॥ తవోపవా
రాణసినామచిహ్నం వాసాయపారేసిపురంపు
రాస్తే।నిర్వాతుమిచ్ఛోరపితన్నభైమీ సంభోగ
సంకోచభియాధికాశి॥౭౨॥ ధూమావళిశ్మశ్రు
తతస్సుపర్వాముఖంమఖాస్వాదవిదాంతమూచే।

యా అధికాశికాశ్యాం నభవిష్యతి- ముముక్షురపిత్వం యావజ్జీవంభైమ్యాసహనళపురేవిహర -అంతేకాశ్యాం శివసాయుజ్యమాప్నుహీత్యర్థః॥౭౨॥ధూమేతి॥తతఇంద్రవాక్యానంతరంధూమావళిరేవశ్మశ్రూణి యస్యతత్ మఖాస్వాదవిదాంమఖరసజ్ఞానాంక్రతులిహాం ముఖం ముఖభూతఃసుపర్వాదేవోగ్నిః।శ్రు॥ అగ్నిముఖావై దేవాఇతిశ్రుతేః-తంనలమూచే-తదేవాహ- హేనలత్వాదీయోభ్యుదయోవృద్ధిఃమదీయాశీః యామద్దృష్టిరేవకామధేనుఃతస్యాఃకామంప్రకామంపయాయతాం క్షీరాయ

త్వాం-మత్కృతాం తు మా తే స్రుతా తే సర్వార్థసిద్ధిర్భవిష్య తీత్యర్థః-కతుః క్యజ్సలోపశ్చేతి పయశ్శబ్దా దాచారా ర్థే క్యజ్ప్రత్యయో వైభాషికః సలోపశ్చ॥ ఓజసోప్సరసో నిత్యం పయసస్తు విభాషయేతి వచనాత్ ॥౭౩॥ యేతి॥ దాహో భస్మీకరణం పాకః తండులవిక్లేదనాదిః తయో రౌపయికీ ఉపాయభూతా-వినయాదిత్వాత్స్వార్థే ఠక్ కి- టిడ్ఢాణఞిత్యాదినా ఙీప్-ఉపాయాద్ధ్రస్వత్వం చ-ఈదృ శీయామేతనుస్సాత్వదిచ్ఛాయా వశవర్తినీ భూయాత్ - కించత్వం తస్యాః తనోః ప్రభుః స్వామీ నియామకస్సన్ త

కామం మదీయా మయి కామధేనోః పయాయితా
మభ్యుదయస్త్వదీయః ॥౭౩॥ యా దాహపా
కౌపయికీ తనుస్సైభూయాత్త్వదిచ్ఛావశవర్తినీ
సా । తయా పరాభూతతనోరనంగాత్తస్యాః ప్ర
భుస్సన్నధికస్త్వమేధి ॥౭౪॥ అస్తుత్వయా సా
ధితమన్నమీనరసాదిపీయూషరసాతిశాయి । త

యా తన్వా పరాభూతతనోర్దగ్ధాంగత్వాత్ - స్మరహ రాత్ప్రాప్తమమూర్తిత్వాదస్యా ఇతి భావః- అనంగాదధి కపర్ధిభవ-న కేవలం రూపాదేవాధికః కింతు తజ్జేతురగ్నేర పి జేతృత్వాచ్చేతి భావః-అస్తేర్లోట్ సిపి హేర్ధిః- ఘ్వ సోరేద్ధావిత్యేత్వమ్॥౭౪॥ అస్త్వితి॥ కించ హే భూపత్వ యా సాధితం పక్వమన్నం శాల్యాది-మీనేతి మాంసోపలక్ష ణం-తయోః రసః స్వాదః ఆదిశబ్దాద్వ్యర్థ్యవిపాకాది-తత్స ర్వం పీయూషరసమమృతస్వాదమతిశేత ఇతి తదతిశాయి తతోఽప్యుత్కృష్టమస్తు ఈదృక్స్వరదానేకారణమాహ॥ త

దితి॥తత్ప్రసిద్ధంతవశీలంస్వభావం సూపంసూపాదిపా
కంకుర్వంతీతిసూపకారాఃసూదాః॥ని॥ సూపకారాస్తువ
ల్లవాః।ఆరాళికాఆంధసికాసూ్సదాఔదనికాగుణాఇత్య
మరః-కమణ్యణ్-తేషాంక్రియాసుపాకక్రియాసుసు
ష్ఠూపకారక్రియాసుచకౌతూహలేనశాలతఇతితచ్ఛాల్యు
త్సుకంవిద్మః-అతస్తవేయం సూదవిద్యాదత్తేత్యర్థః॥
౭౫॥వైవస్వతఇతి॥దేవోవైవస్వతోయమోపి స్వతఏ
వఅప్రార్థితఏవతుష్టస్సన్తంధరాధిరాజంనళం సమా
చష్టఅబ్రవీత్-తదేవాహ-హేనృపతవాపదానైరద్భుత

ద్భుతవిద్మస్తవసూపకార క్రియాసుకౌతూహ
లశాలిశీలమ్॥౭౫॥వైవస్వతోపిస్వతఏవదేవస్తు
ష్టస్సమాచష్టధరాధిరాజమ్ । వరప్రదానాయ
తవాపదానైశ్చిరంమదీయారసనోద్ధురేయం ॥
౭౬॥ సర్వాణిశస్త్రాణిసహాంగచక్రైరావిర్భ
వంతుత్వయిశత్రుజైత్రే। అవాప్యమస్మాదధికం

కమర్ధభిరియంమదీయారసనా చిరంచిరాత్ప్రభృతివర
ప్రదానాయ ఉద్గాఢాధూర్వరదానభారో యయాసా
ఉద్ధురాఉత్సుకా-బుభుక్షారిత్యాదినా సమాసాంతః॥
౭౬॥సర్వాణీతి॥ హేనలసర్వాణిశస్త్రాణ్యాయుధాని
అంగచక్రైః స్వాంగకలాపైస్సహ-శ్శత్రూన్జేతర్యే
వజైత్రేజయశీలేశత్రుజైత్రే-జైతృశబ్దాత్తాచ్ఛీల్యేతృ
న్నంతాత్ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థేణ్ప్రత్యయః- నలోకే
త్యాదినాషష్ఠీప్రతిషేధాత్ర-మాణిద్వితీయా సతీయో
గవిభాగాత్సమస్యతే- త్వయివిషయేఆవిర్భవంతు - ఏ

తావతా కో లాభస్తత్రాహ-వీరవ్రతం ఆహవేష్వనివర్తి
త్వం-తత్ర దీక్షితానాం కృతసంకల్పానాం త్వాదృశాం
శూరాణాం అస్మాదస్త్రలాభాదధికముత్కృష్టమవాప్యం
లభ్యం కించిన్న జాగర్తి న స్ఫురతి॥ సామాన్యేన విశేషసమ
ర్థనరూపోఽర్థాంతరన్యాసః॥ ౭౭॥ కృచ్ఛ్రమితి॥ కించ
కృచ్ఛ్రం కష్టం దశావిపాకం అవస్థాపరిణామం గతస్యాపి
దుర్దశాపన్నస్యాపి-త వేదం చేతో ధర్మాన్న స్ఖలతా
న్న చలతు-తోస్తాతజాదేశః-తతః కిం తత్రాహ- పుణ్యం
ధర్మమముంచతోఽత్యజతః-న విద్యతే అన్యస్మిన్నర్థే

న కించిజ్జాగర్తి వీరవ్రతదీక్షితానామ్ ॥ ౭౭॥ కృ
చ్ఛ్రం గతస్యాపి దశావిపాకం ధర్మాన్న చేతస్స్ఖల
తాత్తవేదమ్। అముంచతః పుణ్యమనన్యభక్తేః
స్వహస్తవాస్తవ్య ఇవ త్రివర్గః ॥౭౮॥ స్మితాం
చితాం వాచమవోచదేనం ప్రసన్నచేతా నృపతిం
ప్రచేతాః। ప్రదాయ భైమీమధునావరౌ తే నదా

భక్తిర్యస్య తస్య అధర్మవిముఖస్య-త్రయాణాం ధర్మా
ర్థకామానాం వర్గస్త్రివర్గః॥ స॥ త్రివర్గో ధర్మ
కామార్థైశ్చతుర్వర్గస్సమోక్షకైరిత్యమరః స్వహ
స్తే వాస్తవ్యో వసన్ స్వహస్తస్థప్రాయ ఇత్యర్థః- వసే
స్తవ్యత్కర్తరి ణిచ్చ వక్తవ్యం-అత్ర త్రివర్గలక్షణసిద్ధి
కార్యేణ ధర్మత్యాగరూపకారణ సమర్థనాత్కార్యే
ణ కారణసమర్థనరూపోఽర్థాంతరన్యాసః॥ ౭౮॥ స్మితే
తి॥ అథ ప్రసన్నచేతాః వరుణః ఏనం నృపతిం స్మితాంచితాం
మందహాససమధురాం వాచమవోచదువాచ-తదేవాహ-

అధునా-తేతుభ్యం భైమీంప్రదాయతస్మిన్ ప్రదానేయ
ద్యౌతకంయుతయోర్వధూవరయోర్దేయం-హారణాప
రాఖ్యం ॥ని॥ యౌతకాదితుయద్దేయం సుదాయోహర
ణంచతదిత్యమరః- పుష్ప్రిత్యయః- తత్కౌతుకేనతద్దా
నోత్కంఠయావరౌవక్ష్యమాణౌతేవదామి-యౌతకత్వే
నదాస్యామీత్యర్థః॥౭౯॥ తావేవవరావాహ॥ యత్రేతి
ననుభోనలయత్రదేశేతవాభిలాషోఽదలేచ్ఛా తత్రధన్వ
నిమరుస్థలేపి ॥ని॥ సమానౌమరుధన్వానా విత్యమరః-
తూర్ణమాశుఅర్ణఃఅంభఃఅస్తుఉద్భవతు - అస్యవర
స్యశ్లాఘ్యతామాహ - ఇహలోకేయథా ఆపోలోకస్య

మితద్యౌతకకౌతుకేన॥౭౯॥ యత్రాభిలాషస్తవ
తత్రదేశేనన్వస్తుధన్వన్యపితూర్ణపూర్ణః।ఆపోవ
హంతీహహిలోకయాత్రాం యథానభూతానిత
థాపరాణి ॥౮౦॥ ప్రసారితాపశ్శుచిభానునాస్తా
మరుస్సముద్రత్వమపిప్రపద్య। భవన్మనస్కారం

జన ్యయాత్రాంజీవనం ॥ని॥ గమనేజీవనేయాత్రేతివై
జయంతీ-వహంతి ప్రాపయంతి - తథాఅపరాణ్యన్యాని
భూతానిపృథివ్యాదీనినవహంతిహి యథాబాహటః॥శ్లో॥
పానీయంప్రాణినాంప్రాణో విశ్వమేతచ్చతన్మయ
మితి-అతఃశ్లాఘ్యోయంవరఇతిభావః ॥౮౦॥ ప్రసారితే
తి॥కించమరుర్నిర్జలస్థలం-భవతోమనస్కారఃచిత్తాభో
గః-సంకల్పఇతియావత్ - అతఃకృకమీత్యాదినాసత్వం
తస్యలవోలేశస్తస్యోగమేసతీతిసప్తమ్యంతఃపదచ్ఛేదః
నక్రాణాంజలజంతువిశేషాణాం-మేళాఏవమేళకాస్సం

ఘాః తేషాంనిలయః- తథాశుచిభానునాశుభ్రాంశునా చంద్రేణప్రసారితాస్సంవర్ధితాః ఆపోయస్యసః ప్రసారితాపః- ఋుక్పూరిత్యాదినాసమాసాంతః - సముద్రత్వంప్రతిపద్యాపిసంప్రతి భవన్మనసా-రలవోర్గమేనేతితృతీయాంతఃపదచ్ఛేదః- త్వదిచ్ఛామాత్రేణేత్యర్థః- క్రమేళకానాముష్ట్రాణాంనిలయస్సః - ఉష్ట్రామరుప్రియాఇతిప్రసిద్ధిః- తథాశుచిభానునా గ్రీష్మకిరణేనసూర్యేణ-శుచిరిత్యనువృత్తౌ ॥ని॥ గ్రీష్మేహుతవహేపిస్యాదితివిశ్వః- ప్రసారితాపో ప్రసారితోదకస్సః పురేవాస్తుపూర్వవన్నిర్జలపవాస్త్వత్యర్థః ॥ ౮౧ ॥ ద్వితీ

లవోర్గమేనక్రమేళకానాంనిలయః పురేవ౮౧॥అ
మ్లానిరామోదభరశ్చ దివ్యఃపుష్పేషుభూయా
ద్భవదంగసంగాత్।దృష్టంప్రసూనోపమయామ
యాన్యన్నధర్మశర్మోభయకర్మఠంయత్ ॥౮౨,
వాగ్దేవతాపిస్మితపూర్వమూర్వీ సుపర్వరాజం ర

యంవరమాహ ॥అమ్లానిరితి॥ హేనలభవతోంగసంగాత్ కరస్పర్శాదేవ పుష్పేష్వ మ్లానిరమ్లానతా-దివ్యఆమోదభరస్సౌరభ్యసంపచ్చభూయాత్ - అస్యవరస్య శ్లాఘ్యతామాహ - యద్యస్మాత్ప్రసూనోపమయాపుష్పసామ్యేనధర్మశర్మణో స్సుకృతసుఖయో రుభయస్మిన్ద్వయే-కర్మఠంకర్మణిపటు - కర్మక్షమమిత్యర్థః ॥ని॥ కర్మశూరస్తుకర్మఠఇత్యమరః- కర్మణిఘటోఠజితిఠచ్ప్రత్యయః- అన్యన్మయానదృష్టం - సురార్చనస్వోపభోగాభ్యా మిహాముత్రచోపయోగాచ్ఛ్లాఘ్యోయంవరఇత్యర్థః ॥౮౨ ॥ వాగితి॥ వాగ్దేవతాపిస్మి

తత్పూర్వంయథాతథాఉర్వీసుపర్వారాజంభూదేవేంద్రం
నళం-రభసాద్ధర్షాద్బభాషే ॥ని॥ రభసోవేగహర్ష
యోరితివిశ్వః- అథస్వాప్తతోక్తిపూర్వకం స్వదేయ
స్యవరస్యాపరిహార్యత్వంతావత్సార్ధశ్లోకేనాహ॥త్వదితి
త్వత్ప్రియస్యాఃదమయంత్యాఃసమ్మదంహర్షంత్వద్వ
రణరూపంప్రియమిత్యర్థః-ప్రమదసమ్మదౌహర్షఇతిని
పాతః - ఆచరంత్యాఃకుర్వంత్యాః - అతఏవమత్తః స్వ
స్మాద్విభక్తం-పంచమ్యర్థేతసిల్ప్రత్యయః గ్రహణోచిత
మాత్తత్వేనస్వీకారార్హంతేతవకించిజ్జనాంతరం నాస్తి
అతోమద్వాక్యంగ్రాహ్యమిత్యర్థః ॥ ౮౩ ॥ అర్థఇతి॥

భసాద్బభాషే । త్వత్ప్రియసీసమ్మదమాచరం
త్యామత్తోనకించిద్గ్రహణోచితంతే ॥ ౮౩ ॥ అ
ర్థోపినైవార్థనయోపసీదన్నల్పోపి ధీరైరవ
ధీరణీయః । మాన్యేనమన్యేవిధినావితీర్ణఃసప్రీ
తిదాయోబహుమంతుమర్హః ॥౮౪॥ అవామా
వామార్థేసకలముభయాకారఘటనాద్ద్విధా

కించఅర్థనయాయాచ్ఞాదైన్యేనవినా ఉపసీదన్నుపన
మన్నల్పోప్యర్థోహితార్థఃధీరైఃప్రేక్షావద్భిః- నా
వధీరణీయోనోపేక్ష్యః-ప్రత్యుత- మాన్యేనపూజ్యేనవిధి
నైవబ్రహ్మణైవవితీర్ణఃదత్తః-దీయతఇతిదాయః-కర్మణి
ఘఞ్ప్రత్యయః-ఆతోయుక్చిణ్కృతోరితియుగాగమః
ప్రీత్యాదాయఃప్రీతిదాయఃప్రీతిదానరూపః- సోర్థోబ
హుమంతుమర్హః అధికఇత్యేవం మన్తవ్యఇత్య
ర్థః ॥౮౪॥ అథవరస్వరూపమేవపంచభిః ప్రపంచేనా
హ॥ అవామేత్యాది ॥ హేనరపతెనరేంద్ర -అర్థేపక

భాగే అవామాఅ(స్త్రీ) - పుమానిత్యర్థః పునరర్ధేభా
గాంతరే వామా(స్త్రీ)-అతఏవద్విధాభూతం (స్త్రీ)పుంసా
త్మకముభయాకారఘటనాదుభయోరాకారయోర్మే
ళనాత్సకలంసంపూర్ణంభగవదభిధేయం భగవచ్ఛబ్దవా
చ్యంచయన్మేరూపంభవతివిద్యతే-మంత్రంమంత్రాత్మ
కంతద్వద్గోప్యంవా- హారమయంఈశ్వరాత్మకంసేందు
మిందుకళాసమేతం-అమలంనిర్మలం నిరాకారం పర
మార్థతోనిరంశంతన్మేరూపం స్వరూపం అంతరంతః
కరణేస్మరచింతయ -శశ్వజ్జప- మంత్రాత్మకత్వాజ్జప
రూపేణచోపాస్స్వ- సమంత్రమూర్తిర్భగవానర్ధనా
రీశ్వరః తేతవసిధ్యతుప్రసీదతుఫలత్విత్యర్థః- మంత్రప
క్షేతు- అవాఓకారేణ మామకారేణప్రణవేన- వామా
ర్ధేతథాఅవామార్ధేచోపలక్షితం- ఏవముభయాకా
రఘటనాదుభాభ్యాం ఆకారాభ్యాం ప్రణవస్వరూపా
భ్యాంఘటనాత్సంపుటీకరణాద్ద్విధాభూతం ద్వావ్యకా
రంసకలంసమగ్రంచయద్రూపం భవతియత్స్వరూపం
నిష్పద్యతే-తత్తదేవహారమయంహాకారరేఫాత్మకం- త
థా ఈచఇందుశ్చతాభ్యాంబిందుభ్యాం సహవర్తతఇ
తి సేందుంతురీయస్వరబిందుసహితం - అమలంనిర్దో
షంనిరాకారం అమూర్తిం మేమదీయంమంత్రం ప్రణవ
ద్వయసంపుటితహృల్లేఖాత్మకం సారస్వతచింతామణి
మంత్రమిత్యర్థః - తదుక్తంపారమేశ్వరే॥శ్లో॥ఉద్ధార
స్తుపరోక్షేణ పరోక్షప్రియతాశ్రుతేః। సాంత్యోష్మావ
హ్నిసంయుక్తోబ్రహ్మద్వితయమంతరా॥ తురీయస్వరశీ
తాంశురేఖాకారసమన్వితః। ఏషచింతామణిర్మంత్రి

స్సర్వమంత్రార్థసాధకః। జగన్మాతుస్సరస్వత్యారహ
స్యంపరమంమతమితి।బ్రహ్మద్వితయమంతరా ప్రణవద్వి
తీయమధ్యఇత్యర్థః అంతరిత్యాదిపూర్వవత్ - యంత్ర
పక్షేభగవద్యోనిసదృశంయద్రూపంత్రికోణాఖ్యం ఉభ
యాకారఘటనాత్త్రికోణద్వయమేళనాత్ - షట్కో
ణంభవతితదంతఃతస్యషట్కోణస్యమధ్యే మెమంత్రమ
నంతరోక్తంసకలమిత్యాదిపూర్వవత్ - అత్రదేవతా
మంత్రయంత్రాణాంత్రయాణామపిప్రకృతత్వాత్కేవ
లప్రకృతవిషయఃశ్లేషాలంకారః- శిఖరిణీవృత్తమ్॥౮౫॥
సంప్రతిశ్లోకద్వయేనమంత్రమాహాత్మ్యమాహ॥సర్వాం

భూతంరూపంభగవదభిధేయంభవతియత్।తదం
తర్మంత్రంమేస్మరహరమయంసేందుమమలంని
రాకారంశశ్వజ్జపనరపతేసిద్ధ్యతుసతే॥౮౫॥స
ర్వాంగీణరసామృతస్తిమితయా వాచాసవాచ
స్పతిస్సస్స్వర్గీయమృగీదృశామపివశీకారాయ

గీణేత్యాది॥యేనసుకృతినాపుణ్యాధికేనాయం పూర్వో
క్తోమన్మంత్రఏవచింతామణిః హృదయేకృతోనుస్మృతః
ససుకృతీసర్వాంగీణేనసర్వాంగవ్యాపినా- తత్సర్వాదే
రిత్యాదినాఖప్రత్యయః- రసఃశృంగారాదిః తేనైవామృ
తేనస్తిమితయాభరితయావాచావాగ్వైఖర్యావాచ
స్పతిఃబృహస్పతిః తత్సదృశోభవతీత్యర్థః - కస్కాది
త్వాదలుక్సత్వేషష్ఠ్యాఃపతిపుత్రేత్యాదినా విసర్జనీయ
స్యసత్వమితిస్వామీ-తన్న-ఛందోవిషయత్వాత్ - స్వర్గే
భవాఃస్వర్గీయాః-వానామధేయస్యేతి వృద్ధత్వాచ్ఛ
ప్రత్యయః-తాసాంమృగీదృశాం స్త్రీణాంవశీకారాయ

వశీకరణాయ మార ఇవాచరతి మారాయతే - న కేవలం
వాక్ప్రదః స్త్రీవశీకరణప్రదశ్చేత్యర్థః - యద్వా భూ
యసా బహుతరోక్తేన కిం - కింతు యోయస్మై స్పృహయ
తి యత్కామయతే - స్పృహేరీప్సిత ఇతి సంప్రదానత్వా
చ్చతుర్థీ - స కామీ తత్సర్వమేనేన మంత్రేణ ఆప్నోతి ప్రా
ప్నోత్యేవ - యతోఽయం చింతామణిరితి భావః ॥౮౬॥ పు
ష్పైరితి॥ కించ హంసేనవాహనభూతేన చారుసవ్యఙ్ని
ర్యాంతీం సంచరంతీం మంత్రమూర్తిం మంత్రరూపాం మాం

మారాయతే । యస్మై యస్స్పృహయత్యనేన స
తదేవాప్నోతి కిం భూయసా యేనాయం హృదయే
కృతస్సుకృతినామన్మంత్రచింతామణిః॥౮౬॥ పు
ష్పైరభ్యర్చ్య గంధాదిభిరపి సుభగైశ్చారుహం
సేనమాం చేన్నిర్యాంతీం మంత్రమూర్తిం జపతి
మయి మతిం న్యస్య మయ్యేవ భక్తః । తత్ప్రాప్తైవత్స
రాంతే శిరసి కరముసౌ యస్య కస్యాపి ధత్తే సోఽపి
శ్లోకానకాండే రచయతి రుచిరాన్ కౌతుకం దృశ్య
మస్య॥౮౭॥ గుణానామాస్థానీం నృపతిలకనారీతి

సుభగైర్మనోజ్ఞైః పుష్పైః గంధాదిభిః - ఆదిశబ్దాద్ధూప
దీపాద్యుపచారైరభ్యర్చ్య మయి మతిం న్యస్య మనో
నిధాయ - మయ్యేవ భక్తస్సన్ జపతి చేత్ తర్హి వత్స
రాంతే ప్రాప్తే సతి అసౌ జపితా యస్య కస్య అనక్షరస్యా
పి శిరసి కరం ధత్తే నిధత్తే - సోఽనక్షరోఽప్యకాండే అకస్మాద్రు
చిరాన్ శ్లోకాన్ రచయతి - అస్య మంత్రస్యైతత్కౌతుక
మద్భుతం దృశ్యం ద్రష్టవ్యమ్ ॥౮౭॥ అథ శ్లోకద్వయేన న
లం ప్రత్యుపయోగవిశేషమాహ॥ గుణానామితి॥ హే నృప

తిలకనృపశ్రేష్ఠగుణానాంరూపలావణ్యాదీనాంశ్లేషప్రసా
దాదీనాంచ-ఆస్థానీమాధారభూతాం ॥ ని ॥ ఆస్థానీక్లీబ
మాస్థానమిత్యమరః। నారీఉత్తమస్త్రీతి విదితాంవిశ్రు
తాం-అన్యత్రరీతిషుగౌడపాంచాలాదిషువిదితాప్రసిద్ధా
సానభవతీత్యరీతివిదితా-నఞ్సమాసః-సాపినభవతీతినారీ
తివిదితా-నఞర్థస్యనశబ్దస్య-సుప్సుపేతిసమాసః-తాం
రీతిషువిదితామిత్యర్థః -అంతరంతరంగే-మధ్యేచ-రసే
నరాగేణశృంగారాదినాచ ॥ ని ॥ శృంగారాదౌవిషేవీ
ర్యేగుణేరాగేద్రవేరసఇత్యమరః-స్ఫీతాం నిర్భరాం-వై
దర్భీందమయంతీంరీతివిశేషంచ-యథాహవామనః॥శ్లో॥
అస్పృష్టదోషమాత్రాభిస్సమగ్రగుణగుంభితా। విపంచీ

విదితాంరసస్ఫీతామంతస్తవచతవవృత్తేచ కవి
తుః। భవిత్రీంవైదర్భీమధికమధికంఠంరచయితుం
పరీరంభక్రీడాచరణశరణామన్వహమహం॥౮౮॥
భవద్వృత్తస్తోతుర్మదుపహితకంఠస్య కవితుర్మ

స్వరసౌభాగ్యావైదర్భీరీతిరిష్యతఇతి - యథాసంఖ్యం
తవచతవవృత్తేచరిత్రవిషయేకవితుర్వర్ణయితుః కవే
శ్చఅధికంఠంకంఠే-విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః-పరీరంభ
క్రీడాచరణమాలింగనవినోదాచరణమేవశరణంప్రాణ
త్రాణంయస్యాస్తాంతదేకజీవితాం - అన్వహమనుదినం
అధికంయథాభవతితథారచయితుంకర్తుమహం భవి
త్రీభవిష్యామీత్యర్థః ॥౮౮॥ భవదితి॥ హేనృపతిలక-భ
వతస్సంబంధినఃవృత్తస్యచరిత్రస్యస్తోతుః స్తావకస్యమ
యాఉపహితఃప్రాప్తః కంఠోయస్యతస్యకవితుః కవేర్ము
ఖాత్త్వయివిషయేపుణ్యైఃపవిత్రైశ్చారుభిర్వాశ్లోకైః

పద్యైః ॥ని॥ పుణ్యంచార్వపీత్యమరః-జనానాంముదేషు
నంనిరంతరంయథాభవతితథాఉదేయంఉద్భవితవ్యమేవ
ఉదీయతామిత్యర్థః-తతఃకోమేలాభ ఇత్యతాహ-
తతఃకారణాత్ పుణ్యశ్శ్రేయాన్ శ్లోకః యశోయస్యసః॥
ని॥పద్యేయశసిచశ్లోకఇత్యమరః-భవాన్హరిర్జనార్ద
నఇవాఖ్యాతఃకీర్తితస్సన్ క్షితిభువనలోకస్యభూలోకజ
నస్యకలేర్యుగస్యకల్మషంపాపంహరతీతి కలికల్మషహారీ
భవితాభవిష్యసి-శేషేప్రథమః-అత్రాహుః ॥శ్లో॥పుణ్య
శ్లోకోనలోరాజా పుణ్యశ్లోకోయుధిష్ఠిరః। పుణ్యశ్లోకాచ
వైదేహీపుణ్యశ్లోకోజనార్దనః॥ కర్కోటకస్యనాగస్య

ఖ్యాత్పుణ్యైశ్శ్లోకైస్త్వయిఘనముదేయం జనము
దే। తతఃపుణ్యశ్లోకః క్షితిభువనలోకస్యభవితా
భవానాఖ్యాతస్సన్కలికలుషహారీహరిరివ।౮౯
దేవీచతేచజగదుర్జగదుత్తమాంగరత్నాయతే
కథయకంవితరామకామం। కించిత్త్వయానహి

దమయంత్యానలస్యచ। ఋతుపర్ణస్యరాజర్షేః కీ
ర్తనంకలినాశనమితి ॥౮౯॥ అథతేసర్వే దమయంతీం
ప్రత్యాహుః॥దేవీతి॥దేవీభగవతీచతే ఇంద్రాదయశ్చ
దమయంతీంజగదుఃకథితవంతః-హేదమయంతిజగదుత్త
మాంగరత్నాయతై త్రిలోక్యచూడామణయే॥ని॥ఉత్త
మాంగంశిరశ్శీర్షమిత్యమరః-తేతుభ్యంకంకామ్యతఇతి
కామం-అకర్తరిచకారకేసంజ్ఞాయామితిఘఞ్ - విత
రామప్రయచ్ఛామః-సంప్రశ్నేలోట్- కథయబ్రూహి
సులభకామాయాస్తవనకిమప్యస్మాభిస్సంపాదనీయమి
త్యర్థః- తదేవాహ-పత్యౌప్రతంనియమః అస్ఖాలిత్యం

యస్యాస్తయాపతివ్రతయాత్వయాకించిద్వస్తుదురాపం
దుర్లభంనహిపాతివ్రత్యతేజసా అప్రతిహతశక్తిత్వాది
తిభావః యఃపాపీతవపతివ్రతలోపంఇచ్ఛుఃత్వదభిలాషు
కః-నలోకేత్యాదినా షష్ఠీప్రతిషేధా త్కర్మణిద్వితీయా
సపాపీభస్మాస్తు- తథాచాస్మద్వరప్రసాదాదేవతత్ప్రతి
తీకారాత్తవతపోవ్యయోనభవతీతిభావః- ఏతచ్చోత్తర
త్రవనవాసేఅజగరగ్రస్తాందమయంతీమజగరాదున్మో
చ్యపునస్తాంకామయమానస్యపాపినోవ్యాధస్యవధేఫలి
ష్యతీతి - భారతీ కథాత్రానుసంధేయా ॥ ౯౦ ॥
కూటేతి ॥ హేదమయంతికూటకాయంమాయాశరీరంన

పతివ్రతయాదురాపంభస్మాస్తుయస్తవ పతివ్రత
లోపమిచ్ఛుః॥ ౯౦॥ కూటకాయమపహాయనైవ
పుర్బిభ్రతస్త్వమపివీక్ష్యవిస్మితా।ఆత్తుమాకృ
తిమతోమనీషితాంవిద్యయాహృదితవాప్యదీయ
తాం॥ ౯౧ ॥ ఇత్థంవితీర్యవరమంబరమాశ్రయ
త్సుతేషుక్షణాదుదలసద్విపులఃప్రణాదః। ఉత్తి

ష్ఠాకారంఅపహాయత్యక్త్వావపుర్నిజశరీరంబిభ్రతఃనో
స్మాన్వీక్ష్యత్వం విస్మయావిష్టాఽసి - తేనతత్కామాత్వ
మితిప్రతిభాసీతిభావః- అతఃకారణాత్- మనీషితామభి
లషితాంఆకృతింశరీరగమాప్తుంతవాపిహృది విద్యయాకా
మరూపసంపాదికయా ఉదీయతాముద్భావ్యతాం -
భావేలోట్॥ ౯౧॥ ఇత్థమితి॥ఇత్థంపూర్వోక్తప్రకారేణ
వరంవితీర్యదత్వాతేషుఇంద్రాదిషుదేవేష్వంబరమాకా
శమాశ్రయత్సుసత్సు- ఉత్తిష్ఠతామాసనాదుద్గచ్ఛతాం
నృపాణాంప్రణాదోనురాగజోధ్వనిః॥ ౯॥ ప్రణాదస్తుశబ్ద

ష్యాదనురాగజఇత్యక్షరః- పరిజనానాం సేవకానాం ఆలపనైర్వచనైర్విపులో మహాన్ తథా స్వర్వాసినాం దేవానాం బృందేన హతానాం తాడితానాం దుందుభీనాం నాదేన సాంద్రస్సన్ క్షణాదుదలసదుత్థితః॥ ౯౨॥ నేతి॥ తే ప్రాప్తాః స్వయంవరసమాగతాః నృపతయః రాజానః గుణమయేన లేపి ద్వేషాద్వైరాదపి నిరవకాశం దోషం న జగుః న కీర్తితవంతః తాదృశీ గుణసంపత్తిరదోషితా చాస్యేతి భావః- కించ వరేణ శచీదత్తేనేతి భావః- సమరసమారంభస్య యుద్ధోద్యోగక్రమస్య సదృశమనుకూలం వచ

స్తత్రాం పరిజనాలపనైర్నృపాణాం స్వర్వాసి
బృందహతదుందుభినాదసాంద్రః॥ ౯౨॥ నదోషం
విద్వేషాదపి నిరవకాశం గుణమయే వరేణ ప్రాప్తా
స్తేన సమరసమారంభసదృశం । జగుః పుణ్యశ్లో
కం ప్రతి నృపతయః కింతు విదధుస్స్వనిశ్వాసైర్భైర్
మీ హృదయముదయన్నిర్భరదయం॥ ౯౩ ॥ భూ
భృద్భిర్లంభితా సా కరుణరసనదీమూర్తిర్మద్దై

నం చ పుణ్యశ్లోకం న లం ప్రతి ఉద్దిశ్య కించిదపి న జగుః ॥ శ్లో ॥ సాన్నిధ్యయోగాత్కిల తత్ర శచ్యాస్స్వయం వరశ్రీభకృతామభావ ఇత్యుక్తరీత్యేతి భావః- కింతు స్వనిశ్వాసైః దుఃఖోత్థైః భైమ్యాః హృదయముదయంతీ జాయమానా నిర్భరా మహతీ దయా యత్ర తత్తథాభూతం- విదధుః- స్వావధీరణదుఃఖితాన్ రాజ్ఞో దృష్ట్వా తద్దుఃఖాపనోదనేచ్ఛాఽఽసీదితి భావః॥ ౯౩॥ భూభృద్భిరితి॥ అసౌదమయంతీ భూభృద్భిః రాజభిః కరుణరసస్య యా నదీ తస్యా మూర్తిమతీ యా దేవతా తస్యాః భావస్తత్త్వం లంభితా ప్రాపి

తావిగ్రహాదధిదేవతాత్వంప్రాపితాసతీ-సపదియోగ్యా
రాజాహాః॥నిజాస్సఖీస్తేభ్యో భూభృద్భ్యః-సంప్రదా
నేచతుర్థీ - అభ్యర్థ్య-సంప్రార్థ్య-తాతేనభీమేన -
దాపయామాసదాపితవతీ - తేభూభృతోపివైదభ్యా
దమయంత్యాః అలాభాద్ధేతోఃకృతం గమనేనిగమేమ
నోవాంఛాయైస్తేషాం ప్రాణానాంవాంఛాః నివృత్తిమ
ణేచ్ఛాఃకర్మభూతాః విద్యామింద్రాదిభిర్దత్తాంకా
మరూపత్వసంపాదికా మింద్రాద్యు పదిష్టాంసఖ్యాదమ
యంత్యాః - ఆఖ్యాతోపయోగ ఇత్యపాదానత్వాత్పం
వతాత్వంతాతేనాభ్యర్థ్యయోగ్యాస్సపదినిజస
ఖీర్దాపయామాసతేభ్యః । వైదభ్యాస్తేప్య
లాభాత్కృత గమన మనః ప్రాణవాంఛానిజ
ఘ్నుస్సంఖ్యాస్సంశిత్య్యవిద్యాం సతతధృతవయ
స్యానుకారాభిరాభిః ॥ ౯౪ ॥ అహాహాసహాను
ఘోనా శ్రీప్రతిస్థాసమానే నిలయమభిన లేథ
స్వంప్రతిస్థాసమానే।అపతదమరభర్తు ర్ము
చమీ-సంశిత్య భ్యస్యసతతంధృతః వయస్యాయాదమ
యంత్యాఃఅనుకారోనుకరణంయాభిస్తాభిరాభిః సఖీభిః
కరణభూతాభిఃనిజఘ్నుఃనిరాసుః- అన్యథాతేసద్యోమ్రి
యేరన్నితి అహోదమయంత్యా దయార్ద్రత్వమహా
చిత్యంచేతిభావః॥ ౯౪॥ అహాహేతి ॥ అథేంద్రాదిప్రస్థా
నానంతరం- మఘోనాఇంద్రేణ సహశ్రీప్రతిస్థాయాం
వైభవాధిస్థానేవిషయే సమానేసదృశేనలే స్వంనిలయ
మాలయమభిస్వశిబిరంలక్షీకృత్య - అభిరభాగఇతికర్మ
ప్రవచనీయసంజ్ఞా-ప్రతిస్థాసమానేప్రస్థాతుమిచ్ఛతిసతి- ప్ర

ప్రాక్ప్రోత్తిష్ఠతేస్సన్నంతాల్లట్ప్రానజాదేశః-సముపప్ర
విభ్యః స్థ ఇత్యాత్మనేపదిత్వాత్ తూర్ప్వత్సన ఇత్యాత్మనేప
దం- గళన్ పతన్ అళిమధు అళియుక్తమకరందఏవబాష్ప
యస్యాస్సామూర్త్యా ఆకారేణబద్ధా సంబద్ధా మూర్తిః
వతీత్యర్థః - అమరభర్తురింద్రస్యకీర్తిరివపుష్పవృష్టి
ర్నభస్త ఆకాశాత్సకాశాత్ - పంచమ్యాస్తసిల్ -అపత
త్ అహహా అద్భుతం॥ ౧౪॥స్వస్యేతి॥ స్వస్యాత్మనోంశ
మంశసంభవం॥ శ్లో॥ అష్టాభిశ్చసురేంద్రాణాంమాత్రా
భిర్నిర్మితో నృప ఇతిమనుస్మరణాత్ -అముంనృపతింనలం
త్యజద్భిరమరైరింద్రాదిభిః అంశచ్ఛిదా అవయవచ్ఛేదః-

త్రిబద్ధదేవకీర్తిర్గళదళిమధుబాష్పా పుష్పవృష్టిర్న
భస్తః ॥౧౫॥ స్వస్యామరైర నృపతిమంశ మ
ముంత్యజద్భిరంశచ్ఛిదాకదనమేవ తదాధ్యగామి
ఉత్కా స్మపశ్యతినివృత్యనివృత్యయాంతీ వాగ్దే
వతాపినిజవిభ్రమధామభైమీమ్ ॥౧౬॥ సాన
న్దంతనయావివాహనమహోభీమస్యభూమీ

షిద్భిదాదిభ్యోఙ్ -తయా యత్కదనందుఃఖం - తదేవత
దా అధ్యగామి అధిగతం - స్వాంశోద్భూతజనవియోగః
స్వావయవచ్ఛేదదుస్సహ ఇతిభావః-కించ వాగ్దేవతా సర
స్వత్యపినిజమాత్మీయంవిభ్రమధామవిహారభవనంయాం
తీ- ఉత్కా ఉత్సుకా- ఉత్క ఉన్మనా ఇతినిపాతః- భైమీం
నివృత్యనివృత్యపునఃపునఃపరావృత్య - పశ్యతిస్మ-సంధ
త్తైభృశమరతింసతాంవియోగ ఇతిభావః॥ ౧౬ ॥ సానం
దమితి॥తత్రతస్మిన్ తనయాయాదుహితుః దమయంత్యా
వివాహనంపరిణయనం - విపూర్వాద్వహతేర్ణ్యంతా

ద్భావేల్యుట్ - తదేవమహఃఉత్సవఃతస్మిన్ సభీమోభూ
మీపతిఃభీమభూపాలఃతథావై దర్భినిషధేశ్వరౌదమయం
తీనళౌ-తథాస్వానిస్వానిశిబిరాణ్యుద్దిశ్య యాంతోథరా
ధిపాశ్చక్రమాదేకో ద్వౌబహవఃపి తే త్రయోపిన్నపాణాం
యోజనాఃపరిజనాస్తేషాం యాఅనిష్టోక్తయఃఅశ్లీలవాక్యా
నితాసాంసంమృష్టయెతద్దోషపరిహారాయ మంగళంనగ
రసంస్కారేష్టదేవతానుస్మరణతూర్యఘోషాది మంగ
ళాచరణంక్రమాదేకొభీమశ్చకారద్వౌ దమయంతీనలౌ

పతిర్వైదర్భినిషధేశ్వరౌనృపజనానిష్టోక్తిసంమృ
ష్టయే।స్వానిస్వానిధరాధిపా శ్చశిబిరాణ్యుద్దిశ్య
యాంతఃక్రమాదేకొద్వౌ బహవశ్చకారసృజత
స్మాతేనిరేమంగళం॥౯౭॥ శ్రీహర్షంకవిరాజరా
జిమకుటాలంకారహీరస్సుతంశ్రీహీరస్సుషువేజి
తేంద్రియచయంమామల్లదేవీచయం।యాతస్త
స్యచతుర్దశశ్శరదిజజ్యోత్స్నాచ్ఛసూక్తైమహాకా
వ్యేచారుణినైషధీయచరితేసర్గోనిసర్గోజ్జ్వలః ॥

సృజతఃస్మఅసృజతాంచక్రతురిత్యర్థః-ఆతేనిరేబహవో
ధరాధిపాశ్చక్రురిత్యర్థః-క్రమాలంకారః॥౯౭॥శ్రీహర్ష
మితి॥శరదిజాశరదిజా- సప్తమ్యాంజనేర్డప్రత్యయః -
ప్రావృట్ఛరత్కాలదివామితిసప్తమ్యాఅలుక్- సాచసా
జ్యోత్స్నాచతద్వదచ్ఛాః మృష్టాఃసూక్తయోయస్య త
స్మిన్గతమన్యత్ ॥౯౮॥ఇతిపదవాక్యప్రమాణపారావార
పారీణశ్రీమహోపాధ్యాయకోలచలమల్లినాధసూరి
విరచితాయాం జీవాతుసమాఖ్యాయాం నైషధకావ్య
వ్యాఖ్యాయాం చతుర్దశస్సర్గః ***************